

İLKÖĞRETİM ÇAĞINDAKİ ÖĞRENCİLERİN VERGİLERİ ALGILAMASI:
AFYONKARAHİSAR İLİ ÖRNEĞİ

Adem BAŞOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Maliye Anabilim Dalı

Danışman : Doç. Dr. İsa SAĞBAŞ

Afyonkarahisar

Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Şubat 2006

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

İLKÖĞRETİM ÇAĞINDAKİ ÖĞRENCİLERİN VERGİLERİ ALGILAMASI:
AFYONKARAHİSAR İLİ ÖRNEĞİ

Adem BAŞOĞLU

Maliye Anabilim Dalı

Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Şubat 2006

Danışman: Doç. Dr. İsa SAĞBAŞ

Çalışmada ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergiyi nasıl algıladıkları ve vergiyi algılamaları üzerinde etkili olan faktörlerin neler olduğu konusu araştırılmıştır. Çalışmanın konusu, Afyonkarahisar ilinde ilköğretim öğrencileri ile yapılan anket ve mülakattan elde edilen veriler ışığında incelenmiştir. İlköğretim çağındaki öğrencilerin vergiyi nasıl algıladıklarının incelenmesi, küçük yaşlarda öğrencilerin vergiyi doğru algılayamamaları nedeniyle ileride vergilere karşı geliştirebilecekleri olumsuz davranışların önüne geçilmesine ve böylece vergi alanındaki kayıt dışı ekonominin azaltılmasına katkı sağlayacaktır.

Araştırmada öğrencilerin vergiler ile kamu hizmetleri arasında bağlantı kuramadığı gözlenmiştir. Öğrencilerin vergi konusunda algılama yanılgılarının fazla olduğu görülmüştür. Öğrencilerin vergiyi algılamaları üzerinde cinsiyet ve eğitim düzeyinin belirleyici olmadığı bulunmuştur. Öğrencilerin yaşı, ailenin gelir düzeyi ve anne babanın eğitim düzeyi arttıkça, öğrencilerin vergiyi doğru algılamalarının arttığı gözlenmiştir. Ayrıca vergi sayısının ve vergisini ödemeyen mükelleflerin çok olduğu düşüncesi de öğrencilerin vergiye bakışını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bulgulardan yararlanılarak ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergiyi doğru algılamaları için bazı yöntemler geliştirilebilir.

ABSTRACT

TAX PERCEPTION OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS:
THE CASE STUDY OF AFYONKARAHISAR

Adem BAŞOĞLU

Department of Public Finance

Afyonkarahisar Kocatepe University, The Institute of Social Sciences

February 2006

Advisor: Associate Professor Dr. İsa SAĞBAŞ

This study investigates tax perception of primary school students and the factor that affect it. Questionnaire and interviews are conducted on primary school students in Afyonkarahisar. The benefits of the analysis of tax perception of primary school students are as follow: (i) Future negative attitudes of students against tax due to misperception would lessen; (ii) unrecorded economy which is one of the consequences of tax misperception would decrease.

In the research, it is observed that students can not establish the link between taxes and public services. The findings show that tax misperceptions of students are several. The results suggest that sex and education level are not determinants of tax perception. Yet, it is found that while students's age, income and education levels of parents increase, tax perception of students increase. Moreover, the thought of students that the number of taxes and tax incompliant are many also affects students's tax perception negatively. Some methods could be developed by utilizing the findings of the study for a better tax perception of primary school students.

TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

İmza

Tez Danışmanı : Doç. Dr. İsa SAĞBAŞ

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. H. Hüseyin BAYRAKLI

Doç. Dr. İsa SAĞBAŞ

Yrd. Doç. Dr. Şuayip ÖZDEMİR

Adem BAŞOĞLU'nun, "İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği" başlıklı tezi/...../..... tarihinde, yukarıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Maliye Anabilim dalında, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. M. Ali ÖZDEMİR

ÖZGEÇMİŞ

Adem BAŞOĞLU

Maliye Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans : 2003 Trabzon Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi, Maliye Bölümü

Lise : 1999 Emirdağ Ticaret Meslek Lisesi, Muhasebe Bölümü

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı: Afyonkarahisar / Emirdağ, 5 Temmuz 1982 Cinsiyet: Erkek

Yabancı Dil

İngilizce

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	iv
ÖZGEÇMİŞ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMALAR TABLOSU	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİ ALGILAMASININ TEORİK YÖNÜ

I. VERGİ KAVRAMI VE VERGİNİN NİTELİKLERİ	5
A) VERGİ KAVRAMI.....	5
1. Verginin Evrimi	5
2. Verginin Tanımı.....	6
B) VERGİNİN TEMEL NİTELİKLERİ	8
1. Vergi Alacaklısı (Vergiyi Kim Alır?).....	8
2. Vergi Borçlusı (Vergi Kimden Alınır?)	8
3. Verginin Alınma Nedeni (Vergi Niçin Alınmaktadır?).....	10
4. Verginin Karşılıksız Olması (Vergide Karşılık Var mıdır?)	11
5. Verginin Cebri Olması (Vergide Zorunluluk Var mıdır?)	12
6. Vergi Alınırken Belirli Usullere Uyuma (Vergi Neye Dayanılarak Alınır?).....	12
7. Verginin Parasal Bir Yükümlülük Olması (Vergi Neyle Ödenir?).....	13

II. VERGİ PSİKOLOJİSİ VE VERGİ ALGILAMASI.....	14
A) VERGİ PSİKOLOJİSİ.....	14
B) PSİKOLOJİDE ALGILAMA	15
C) VERGİ ALGILAMASI	16
III. VERGİ ALGILAMASININ ÖNEMİ.....	18
IV. VERGİ ALGILAMASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	21
A) KİŞİSEL FAKTÖRLER.....	21
B) SOSYAL VE KÜLTÜREL FAKTÖRLER	23
1. Sosyal Gruplar veya Referans Grupları.....	23
2. Kültür Düzeyi	24
3. İnanç ve Yaşam Düzeyi.....	24
4. Aile Yapısı.....	24
C) EKONOMİK FAKTÖRLER	25
1. Ülkenin Gelir Düzeyi ve Kişi Başına Düşen Gelir Düzeyi.....	25
2. Ekonomik İstikrarsızlıklar	26
3. Kamu Harcamalarının Boyutu	26
D) POLİTİK VE HUKUKİ FAKTÖRLER	26
1. Devlet ve Siyasi İktidar Hakkındaki Düşünceler.....	27
2. Vergi İdaresine Bakış	27
3. Vergi Sistemine Bakış	28
a) Vergi Adaleti	28
b) Vergi Sisteminin Karmaşıklığı.....	29
c) Vergi Oranları	29
e) Vergi Cezaları ve Denetlenme Olasılığı.....	30
V. VERGİYE KARŞI GÖSTERİLEN DAVRANIŞ BİÇİMLERİ	31
A) VERGİDEN KAÇINMA.....	31
1. Tanımı.....	31
2. Şekilleri.....	32
a) Vergiyi Doğuran Olaya Sebebiyet Vermemek	32
b) Kanunlardaki Boşluklardan Yararlanmak.....	32

B) VERGİ KAÇAKÇILIĞI.....	32
1. Tanımı.....	32
2. Şekilleri.....	33
3. Vergi Kaçakçılığının Doğurduğu Sonuçlar.....	34
C) VERGİNİN REDDİ VE VERGİ İSYANI	35
VI. VERGİ ALGILAMASI İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR	38
A) KONUYLA İLGİLİ TEORİK ÇALIŞMALAR	39
B) KONUYLA İLGİLİ AMPİRİK ÇALIŞMALAR	42

İKİNCİ BÖLÜM

İLKÖĞRETİM ÇAĞINDAKİ ÖĞRENCİLERİN VERGİYİ ALGILAMASINI BELİRLEMeye YÖNELİK AFYONKARAHİSAR İLİ ARAŞTIRMASI VE SONUÇLARI

I. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	47
A) ÇALIŞMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	47
B) ÖĞRENCİLER İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	52
II. ELDE EDİLEN BULGULAR	53
A) ÖĞRENCİLERİN VERGİYİ TANIMLAMASI.....	53
1. Öğrencilerin Vergi Kavramına Yakınlığı.....	53
2. Öğrencilerin Vergiyi Algılama Biçimleri.....	53
B) ÖĞRENCİLERİN VERGİ EYLEMLERİ: FİŞ ALMA	63
1. Öğrencilerin Fiş Alma Alışkanlığı.....	63
2. Öğrencilerin Fiş Almamaya Bakışı	64
3. Öğrencilere Göre Fiş Almanın Önemi	64
C) ÖĞRENCİLERE GÖRE KAMU HİZMETLERİNİN FİNANSMAN KAYNAĞI	67
1. Eğitim Hizmetlerinin Finansman Kaynağı.....	67
2. Devlet Hizmetlerinin Finansman Kaynağı.....	68

D) ÖĞRENCİLERİN VERGİ ALGILAMASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	69
1. Vergi Algılaması Üzerinde Cinsiyet ve Yaşın Etkisi	69
2. Vergi Algılaması Üzerinde Eğitim Düzeyinin Etkisi	71
3. Vergi Algılaması Üzerinde Anne ve Babanın Eğitim Düzeyinin Etkisi.....	73
4. Vergi Algılaması Üzerinde Ailenin Ekonomik Durumunun Etkisi	74
5. Vergi Algılaması Üzerinde Diğer Faktörlerin Etkisi (Aile, Çevre vb.).....	75
E) ÖĞRENCİLERİN DEVLETİN VERGİ ALMASINA BAKIŞI	78
1. Öğrencilere Göre Devletin Vergi Alma Nedenleri.....	78
2. Öğrencilere Göre Devletin Vergi Alması Doğru Mu?	79
3. Devletin Vergi Almasını Doğru Bulmayan Öğrencilerin Nedenleri	80
F) ÖĞRENCİLERİN VERGİ VERMEYE BAKIŞI.....	82
1. Öğrencilere Göre İnsanların Vergi Verme Nedenleri.....	82
2. Öğrencilerin Vergi Verme İsteği	84
3. Öğrencilerin Vergi Vermeyenlere Bakışı	84
4. Öğrencilerin Vergi Kaçakçılığına Bakışı	88
G) ÖĞRENCİLERİN MALİ BAĞLANTIDAN HABERDAR OLUP OLMADIĞI.....	90
1. Öğrencilerin Vergiler İle Kamu Hizmetleri Arasında Bağlantı Kurması	90
2. Öğrencilere Göre Türkiye 'de Mali Bağlantı İşliyor Mu?	92
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	94
KAYNAKÇA.....	103
EKLER	109
EK 1. PİLOT ÇALIŞMA	109
EK 2. ANKET FORMU.....	112
EK 3. MÜLAKAT SORULARI	115

- EK 4. AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ MALİYE BÖLÜM BAŞKANLIĞI'NIN AFYONKARAHİSAR VALİLİĞİ İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ'NDEN ANKET ÇALIŞMASININ İLKÖĞRETİM OKULLARINDA YAPILMASINA İLİŞKİN YAZILI İSTEM BELGESİ 116
- EK 5. AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ MALİYE BÖLÜM BAŞKANLIĞI'NIN YAZILI İSTEMİ ÜZERİNE AFYONKARAHİSAR VALİLİĞİ İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN ANKET ÇALIŞMASININ YAPILMASINI UYGUN GÖRÜŞÜNE VE AFYONKARAHİSAR VALİLİĞİ'NİN OLURUNA İLİŞKİN YAZILI BELGE..... 117
- EK 6. AFYONKARAHİSAR VALİLİĞİ İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN ANKET ÇALIŞMASININ YAPILMASINI UYGUN GÖRÜŞÜNE VE AFYONKARAHİSAR VALİLİĞİ'NİN OLURUNA İLİŞKİN YAZILI BELGEYE GÖRE ANKET ÇALIŞMASI YAPILAN OKULLARIN MÜDÜRLERİNİN ANKETİN BELİRTİLEN TARİHLERDE OKULLARINDA YAPILDIĞINA İLİŞKİN VERDİKLERİ İMZALI BELGELER 118

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Ankete Katılan Öğrenciler Hakkında Genel Bilgiler	52
Tablo 2. Öğrencilerin Vergi Kelimesini Duyması.....	53
Tablo 3. Öğrencilerin Vergiyi Tanımlaması (Anket Sonuçları).....	54
Tablo 4. Öğrencilerin Vergiyi Tanımlaması (Mülakat Sonuçları 1)	57
Tablo 5. Öğrencilerin Vergiyi Tanımlaması (Mülakat Sonuçları 2)	59
Tablo 6. Öğrencilerin Vergiyi Tanımlaması (Mülakat Sonuçları 3)	61
Tablo 7. Öğrencilerin Fiş Alma Alışkanlığı	63
Tablo 8. Öğrencilerin Fiş Almamaya Bakışı	64
Tablo 9. Öğrencilere Göre Fiş Almanın Önemi	65
Tablo 10. Öğrencilere Göre Eğitim Hizmetlerinin Finansman Kaynağı.....	67
Tablo 11. Öğrencilere Göre Devlet Hizmetlerinin Finansman Kaynağı.....	68
Tablo 12. Vergi Algılaması Üzerinde Cinsiyet Faktörünün Etkisi.....	69
Tablo 13. Vergi Algılaması Üzerinde Yaş Faktörünün Etkisi.....	70
Tablo 14. Vergi Algılaması Üzerinde Eğitim Düzeyinin Etkisi	71
Tablo 15. Vergi Algılaması Üzerinde Anne ve Babanın Eğitim Düzeyinin Etkisi	73
Tablo 16. Vergi Algılaması Üzerinde Ailenin Gelir Düzeyinin Etkisi.....	74
Tablo 17. Vergi Algılaması Üzerinde Diğer Faktörlerin (Aile, Çevre vb.) Etkisi (1)...	75
Tablo 18. Vergi Algılaması Üzerinde Diğer Faktörlerin (Aile, Çevre vb.) Etkisi (2)...	76
Tablo 19. Öğrencilere Göre Devletin Vergi Alma Nedenleri.....	78
Tablo 20. Öğrencilere Göre Devletin Vergi Alması Doğru Mu?	79
Tablo 21. Devletin Vergi Almasını Doğru Bulmayan Öğrencilerin Nedenleri.....	80
Tablo 22. Öğrencilere Göre İnsanların Vergi Verme Nedenleri.....	82

Tablo 23. Öğrencilerin Vergi Verme İsteği	84
Tablo 24. Öğrencilerin Vergi Vermeyenleri Değerlendirmesi (Anket Sonuçları)	85
Tablo 25. Öğrencilerin Vergi Vermeyenleri Değerlendirmesi (Mülakat Sonuçları).....	86
Tablo 26. Öğrencilerin Vergi Vermemeye Bakışı (Mülakat Sonuçları).....	87
Tablo 27. Öğrencilerin Vergi Kaçakçılığını Değerlendirmesi (Mülakat Sonuçları)	88
Tablo 28. Öğrencilerin Mali Bağlantıdan Haberdar Olup Olmadığının Belirlenmesi (Mülakat Sonuçları)	90
Tablo 29. Öğrencilere Göre Türkiye’de Mali Bağlantı Var Mı?	92

KISALTMALAR TABLOSU

A	: Araştırmacı
ABD	: Amerika Birleřik Devletleri
C	: Cilt
Çev	: Çeviren
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
KVK	: Kurumlar Vergisi Kanunu
KDV	: Katma Değer Vergisi
Ö	: Öğrenci
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
s	: Sayfa
S	: Sayı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
Vb	: Ve benzeri
Vd	: Ve dięerleri
Vs	: Ve saire
VUK	: Vergi Usul Kanunu
YTL	: Yeni Türk Lirası

GİRİŞ

Vergi, devletin egemenlik gücüne dayanarak topluma karşı yüklenmiş olduğu görevlerini yerine getirebilmek için, kişilerden hukuki cebir altında, özel bir karşılık beklemeक्सizin ve geri verilmemek üzere kanunla aldığı maddi (parasal) katkıdır. Bu nedenle vergi, devletin varlığını devam ettirebilmesi açısından sürekli ve önemli bir gelir kaynağını, vergi mükellefi açısından ise bir yükümlülüğü ifade etmektedir.

Vergilerin kişilerin davranış, karar ve tercihlerini etkilediği literatürde kabul görmektedir. Vergilerin hukuki, ekonomik ve siyasal yönlerini incelemek, psikolojik etkilerini dikkate almamak, vergilerin toplum üzerindeki etkilerinin ortaya çıkardığı sorunlara tam çözüm getirememektedir. Bu nedenle vergilerin psikolojik etkilerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Vergi psikolojisi içerisinde ele alınan vergi algılaması (tax perception), insanların vergileri duyu organları aracılığıyla anlamlandırmasıdır. Bu anlamlandırma aynı zamanda insanların vergiye bakışını yansıtmaktadır. Bu nedenle toplumun vergiyi nasıl algıladığı, vergilere karşı toplumun göstereceği tutum ve davranışların ne yönde olacağını göstermesi bakımından önemlidir.

Kişilerin vergiyi algılaması üzerinde yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, gelir düzeyi gibi kişisel faktörler; toplumun kültürel değerleri, aile yapısı, sosyal grup, mesleki çevre gibi sosyal ve kültürel faktörler; ülkenin milli geliri, kişi başına düşen gelir, enflasyon, kamu harcamaları, devlet borçları gibi ekonomik faktörler ve hükümetin aldığı kararlar, vergi idaresine bakış, vergi sistemine bakış, vergi ile ilgili çıkarılan yasa ve yönetmelikler gibi politik ve hukuki faktörler etkili olmaktadır. Kişilerin vergiyi algılaması bu faktörlerin etkisi ile ülkeden ülkeye, zamandan zamana ve mekandan mekana (örneğin bir ülkede bölgeden bölgeye, şehirden köye) değişkenlik göstermektedir.

Vergiyi kamu hizmetlerinin bir bedeli veya fiyatı gibi algılamak vergiye bakışı olumlu yönde etkilemekte iken, vergiyi devlet tarafından zorla alınan bir yük, bir ceza gibi algılamak vergiye bakışı olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle vergilerin doğru algılanması, ödenen vergiler ile sağlanan kamu hizmetleri arasında bir ilişki (mali bağlantı) kurulmasına bağlıdır. Bu ilişkinin kurulması insanların vergi ödemeyi daha ihtiyatlı değerlendirmesini sağlayacaktır.

Vergiler ile kamu hizmetleri arasında bağlantı kurulamaması, vergilerin devlet tarafından zorla alınan bir yük, bir ceza gibi algılanması veya vergilerin sadece devlete yarar sağlayan bir araç gibi tek taraflı değerlendirilmesi insanları vergi ödemekten uzaklaştıracaktır. Bu durum vergisel yükümlülüklerin vergi kanunlarına aykırı olarak kısmen veya tamamen yerine getirilmemesi şeklinde tanımlanan vergi kaçakçılığı boyutunu artıracaktır.

Kişilerin vergisel yükümlülüklerini yerine getirmemesi, devletin en önemli gelir kaynağı olan vergi gelirlerinin azalmasına neden olacaktır. Vergi gelirlerinin azalması ise, hem devletin varlığını olumsuz etkileyecek hem de devletin sunmuş olduğu eğitim, sağlık, savunma gibi hizmetlerde aksamalara (hizmetin gecikmesi, kalitesinin düşmesi gibi) veya hizmetlerin sunulmamasına yol açacaktır. Devletin sunduğu hizmetlerde yaşanan aksamlar veya hizmetlerin sunulmaması ise, bu hizmetlerden faydalanan vatandaşların faydalanamamalarına neden olacaktır. Dolayısıyla vergilerin kişilere doğrudan bir karşılığı olmamakla birlikte, topluma sunulan kamusal mal ve hizmetlerin karşılığı olarak genel bir karşılığı vardır. Devletin topluma sunduğu kamusal mal ve hizmetlerden kimse mahrum bırakılmamaktadır.

Günümüzde devlet hizmetlerinde yaşanan aksamlar ve ekonomik krizlerin ortaya çıkmasının doğrudan olmayan nedenlerinden birisini, bazı mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini yerine getirmemesi ya da eksik yerine getirmesi oluşturmaktadır. Kişiler, verginin maliyetini azaltmak için daha az vergi vermek ya da vergi vermemek gibi yasa dışı yollara başvurmaktadır. Böylece daha az vergi vererek ya da vergi vermeyerek sağladığı kazancı önemli saymaktadır. Ancak diğer yandan kişilerin bu davranışı sonucu devletin vergi gelirlerindeki azalma kişilerin kendisinin, yakınlarının ya da toplumun devletin sunduğu eğitim, sağlık gibi hizmetlerden gereği gibi yararlanamamalarına neden olacaktır. Uzun dönemde ise devlet gelirlerindeki azalma ekonomiyi olumsuz yönde etkileyecek ve işsizlik, enflasyon, borçlanma sonucu borç faizlerinin ödenmesinde sıkıntı gibi istikrarsızlıklar oluşacaktır. Kişilerin vergi yükümlülüklerini yerine getirmemesi, aslında onların kazancına değil, refahının azalmasına neden olmaktadır.

Topluma vergilerin bütünüyle yük olmadığı, çeşitli şekillerde yararlanılan kamusal mal ve hizmetlerin bir bedeli olduğunun anlatılması, toplumun vergileri doğru algılamasını sağlayacaktır. Bu ise, vergi alanındaki kayıt dışı ekonominin azaltılması ve böylece vergi gelirlerinin artması bakımından önemlidir. Vergi gelirlerinin artması ise, mali ve ekonomik yönden güçlü bir devletin sağlayacağı olanaklardan (örneğin daha iyi eğitim, daha iyi sağlık hizmeti gibi) toplumun faydalanması anlamına gelmektedir.

Verginin toplanması kadar verginin nerelere harcanacağı da çok önemlidir. Bu noktada hem vergi yükümlülerinin, hem de devletin özveri göstermesi gerekmektedir. Nasıl ki vergi mükellefi ödemediği verginin hesabını veriyorsa, aynı şekilde vergiyi doğru yerlere harcamayan ve kaynakları israf eden devletin de bunun hesabını vatandaşlarına vermesi gerekir.

Vergi psikolojisi ile ilgili yapılan çalışmalarda katılımcılar daha çok vergi mükellefleri arasından seçilmiştir. Halbuki vergiler sadece vergi mükelleflerini değil, aynı zamanda toplumu da ilgilendirmektedir. Bu nedenle vergilerin önemi, ilköğretim çağındaki öğrencilerden başlanarak topluma anlatılmalı, vergi ödeme bilinci ve vergi kültürü toplumda oluşturulmalıdır. Günlük yaşamın her alanında vergiler ile iç içe yaşayan, neredeyse her kişinin şu ya da bu nedenle vergi yükümlüsü ya da vergi yüklenicisi olduğu bir ortamda toplumun vergi konusunda bilinçsizliği ülkemizin önemli bir sorunudur.

Çalışmanın amacı, ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergiyi nasıl algıladıklarını belirlemek ve vergiyi algılamaları üzerinde etkili olan faktörleri ortaya çıkarmaktır. İlköğretim çağındaki öğrenciler yarının büyükleri olarak vergiler ile daha aktif bir şekilde ilgileneceklerdir. Onların vergi algılaması olumsuz ise, ileride vergilere karşı gösterecekleri tutum ve davranışları da olumsuz olabilecektir. Bu nedenle ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergiyi nasıl algıladıklarının incelenmesi, küçük yaşlarda öğrencilerin vergiyi doğru algılayamamaları nedeniyle ileride vergilere karşı geliştirebilecekleri olumsuz davranışların önüne geçilmesine ve ülkemizde önemli boyutlarda olduğu tahmin edilen vergi kaçakçılığı gibi kayıt dışılığın azaltılmasına katkı sağlayacaktır.

Çalışmada, ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergileri doğru algılayamadığı ve vergi konusunda algılama yanlışlarının olduğu iddia edilmektedir. Araştırmanın bulguları, öğrencilerin vergi konusundaki algı hatalarını düzeltmede ve onlara vergi bilincini aşılama da kullanılacak yöntemlerin geliştirilmesinde yol gösterici olacaktır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde vergi algılamasının teorik yönü üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda vergi kavramı ve verginin nitelikleri, vergi psikolojisi ve vergi algılaması, vergi algılamasının önemi, vergi algılamasını etkileyen faktörler, vergiye karşı gösterilen bazı davranış biçimleri ve vergi algılamasıyla ilgili çalışmalar ele alınmıştır.

İkinci bölümde, ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergiyi algılamasını belirlemeye yönelik Afyonkarahisar ilinde ilköğretim öğrencileriyle yapılan anket ve mülakat sonuçlarına yer verilmiştir. Bu doğrultuda öğrencilerin vergiyi nasıl algıladığı, vergi ile ilgili bilgilere sahip olup olmadığı, öğrencilerin vergiyi algılamasını etkileyen faktörlerin neler olduğu, öğrencilerin devletin vergi almasına ve vergi vermeye bakışı, öğrencilerin vergiler ile kamu hizmetleri arasındaki bağlantıdan haberdar olup olmadığı gibi konular ele alınmıştır.

Sonuç ve genel değerlendirme ise çalışmanın son bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde vergi algılamasının genel bir değerlendirmesi yapılarak çocuklar açısından önemi ve yapılması gerekenlere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİ ALGILAMASININ TEORİK YÖNÜ

Bu bölümde vergi algılamasının teorik yönü bağlamında, vergi kavramı ve verginin nitelikleri, vergi psikolojisi ve vergi algılaması, vergi algılamasının önemi, vergi algılamasını etkileyen faktörler, vergiye karşı gösterilen bazı davranış biçimleri ve vergi algılamasıyla ilgili çalışmalara yer verilmiştir.

I. VERGİ KAVRAMI VE VERGİNİN NİTELİKLERİ

Vergi algılaması konusuna geçmeden önce vergi kavramı ve verginin nitelikleri üzerinde durulması vergi algılamasının daha iyi anlaşılması açısından yararlı olacaktır. Bu nedenle öncelikle vergi kavramı ve verginin nitelikleri üzerinde durulacaktır.

A) VERGİ KAVRAMI

1. Verginin Evrimi

Kamu giderlerinin finansmanında başvurulan kaynakların en önemlisi olan verginin kökeni, toplum halinde yaşamının ve devlet bilincinin gelişmeye başladığı dönemlere kadar uzanır (Erdem vd., 1998: 84). İnsanoğlunun toplumsal yaşama geçişi ile birlikte ortaya çıkan vergi kavramı ve gereği, devlet olgusunun gelişimi ile daha belirgin hale gelmiştir. Bu nedenle vergi toplum halinde yaşamının bir sonucu ve devletin varlığını sürdürebilmesinin bir gereğidir (Güneş, 2003)¹.

İnsanlık tarihinin en ilkel örgütlenme biçiminden başlayarak, siyasi bir toplum haline gelmesine kadar geçen süreçte ortaya çıkan toplumsal ihtiyaçlar; bireylerin elde ettiği değerlerin bir kısmını devlete vermesi veya devletin bunlara el koyması şeklinde karşılanmıştır. Önceleri daha ziyade din ve ahlak duygularıyla isteğe bağlı olarak verilen iktisadi kıymetler daha sonraları zorunluluk içeren ve kurallara bağlanan bir şekil almış ve vergi kavramı ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 1996)².

¹ <http://www.malihaber.com>, (20.06.2005).

² <http://ekutup.dpt.gov.tr/vergi/yilmazh/vergi1.doc>, (20.06.2005).

Vergilere çok eski devirlerde de rastlanmaktadır. Örneğin eski Sümer, Yunan ve Roma medeniyetlerinde az veya çok önemli vergiler görülmektedir. Vergiler, kökeninde ihtiyari bir mahiyet gösterirler. Devirlere göre kabile reisi, derebeyi veya krallara verilen bir nevi hediye ve yardımlar vergilerin ilk şekilleridir. O zamanlar, devlet egemenliğini elinde bulunduranların başlıca gelirleri, bu hediye ve yardımlar yanında kendi mülk kaynaklarından meydana gelmekteydi. Kamu hizmetlerinin henüz gelişmemiş olması dolayısıyla bu sınırlı gelirler yeterliydi. Fakat zaman içinde devlet hizmetlerinin artması, derebey ve kabilelerin yerini merkezi devletlerin alması, mülk gelirlerinin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda ihtiyari yapıda hediye veya yardım, zamanla zora dayanan bir şekil almıştır (Erginay, 1985: 37-38).

Siyasi bir toplum haline gelmeye başlanmasından günümüze kadar olan dönemde, devlet tanımı içinde vergileme farklı görüntülerle uygulanmış olsa bile; vergilemenin değişmeyen en önemli unsuru, egemenlik gücüne sahip olan kamusal otoritenin ekonomide yaratılan kaynakların bir kısmını zorla kendisine alması olayıdır. Vergi kavramının içinde bulunan bu cebirlik unsuru, tarih boyunca değişmeyen bir olgu haline gelmiştir (Yılmaz, 1996)³.

2. Verginin Tanımı

Devletin kamu harcamalarını finanse etmek ya da ekonomik ve sosyal alana müdahalede bulunmak amacıyla kişilerden talep etmiş olduğu parasal yükümlülüklerle kamu gelirleri denilmektedir. Devlet elde etmiş olduğu kamu gelirleri ile topluma eğitim, sağlık, güvenlik gibi kamu hizmetleri sunmaktadır (Çenge, 2004: 665).

Kamu gelirleri; vergiler, harçlar, resimler, şerefiyeler, parafiskal gelirler, kamu borçları, para işlemlerinden doğan gelirler, para ve vergi cezaları, mali tekeller, yardım ve bağışlar, emlak ve teşebbüs gelirleri, fonlar ve diğer gelirlerden oluşmaktadır (Erdem vd., 1998: 75-76). Toplam kamu gelirleri içerisinde vergilerin payı⁴ önemli bir yer tutmaktadır.

³ <http://ekutup.dpt.gov.tr/vergi/yilmazh/vergi1.doc>, (20.06.2005).

⁴ 2004 yılı genel bütçe gelirleri 119.230.914.000 YTL'dir. 2004 yılı genel bütçe gelirlerinin % 85'i (101.061.191.000 YTL'si) **vergi gelirlerinden** oluşmaktadır. %13'ü (15.242.578.000 YTL'si) ise vergi dışı normal gelirlerden oluşmaktadır. % 2'si (2.927.145.000 YTL'si) ise özel gelirler ve fonlardan oluşmaktadır. 2005 yılı genel bütçe vergi gelirleri 106.617.000.000 YTL olarak tahmin edilmektedir. Daha fazla bilgi için bakınız Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, *Vergi İstatistikleri*, <http://www.gelirler.gov.tr/gelir2.nsf>, (20.06.2005).

Vergi; Türkçe bir terim olup, Türkçe’de vermek kökünden gelen ve anlamı; hediye edilen, karşılıksız verilen bir değeri belirtmektedir. Verginin sözlük anlamı, devlet örgütünü yürütmek için hükümetin halktan aldığı paradır. Eski dönemlerde vergi yerine iane, imdadiye, atıye ve tekalif gibi kelimeler kullanılmıştır. Fransızca’da impôt, taxe; Almanca’da steuer, taxe; İngilizce’de impost, tax, duty; İtalyanca’da imposto ve İspanyolca’da impuesto kelimeleri vergi anlamında kullanılmaktadır (Hançerlioğlu, 1999: 468).

Türk vergi mevzuatında ve özellikle Vergi Usul Kanunu’nda (VUK’da) verginin tanımı yapılmamıştır. Bununla birlikte, 1982 Anayasası’nın 73. maddesinde “vergi ödevi” başlığı altında “Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konular, değiştirilir veya kaldırılır” ifadesine yer verilmiştir. Anayasa’nın bu ifadesine göre, verginin amacı kamu giderlerini karşılamaktır. Verginin miktarı, ödeyenin mali gücü ile orantılı olacaktır. Vergi, ancak kanunla alınacaktır (Nadaroğlu, 1998: 216).

Anayasada yer alan bu ifadenin dışında birçok vergi tanımı yapılmıştır. Bu vergi tanımları zamanın gereklerini ve tanımı yapanın kişisel görüşlerini yansıtmaktadır. Örneğin Herekman’a (1989: 5) göre, vergi “kamu yönetimince kamu gereksinmelerini karşılamak amacıyla, belirli bir hizmet karşılığı olmaksızın yasaya dayalı olarak, kişi ve kurumlardan zorunlu olarak tahsil edilen paralardır”.

Nadaroğlu’na (1998: 216-217) göre, vergi “devletin veya devletten aldığı yetkiye dayanan kamu tüzel kişilerinin geniş anlamdaki kamusal faaliyetlerinin gerektirdiği harcamaları karşılamak ya da kamusal görevlerinin gereklerini yerine getirmek amacıyla ve yasal esaslara uymak kaydıyla hukuki cebir altında, özel bir karşılık vaadi olmaksızın geri verilmemek üzere gerçek kişilerle gerçek olmayan kişilerden aldıkları para tutarlarıdır”.

Kısacası vergi, devletin egemenlik gücüne dayanarak topluma karşı yüklenmiş olduğu görevlerini yerine getirebilmek için, kişilerden hukuki cebir altında, özel bir karşılık beklemezsizin ve geri verilmemek üzere kanunla aldığı maddi (parasal) katkı şeklinde tanımlanabilir.

B) VERGİNİN TEMEL NİTELİKLERİ

1. Vergi Alacaklısı (Vergi Kim Alır?)

Vergi alma yetkisi devlete aittir. Ancak bazı durumlarda devlet bu yetkisini kamu tüzel kişilerine devredebilir. İl Özel İdareleri, belediyeler ve köy idareleri gibi kamu kuruluşları da, devletin hükümlerine dayanarak, vergi almaya yetkili kılınabilirler (Erdem vd., 1998: 90).

Vergi alacaklısı, vergilendirme yetkisine sahip olandır. Vergilendirme yetkisi, devletin ülkesi üzerindeki egemenliğine dayanarak vergi alma konusunda sahip olduğu hukuki ve fiili gücüdür. Devlet bu vergilendirme yetkisini, kural olarak, yasama organı vasıtasıyla, diğer bir deyimle, kanun çıkararak kullanır. Bu açıdan verginin alacaklısı kamu tüzel kişiliğidir. Bu kişilik bazen devlet bazen yerel yönetim birimleri olabilir. Örneğin; gelir vergisi, kurumlar vergisi, katma değer vergisi, veraset ve intikal vergisi, motorlu taşıtlar vergisi, özel tüketim vergisi gibi vergilerin alacaklısı devlettir. Buna karşılık emlak vergisi, çevre temizlik vergisi, ilan ve reklam vergisi, eğlence vergisi, haberleşme vergisi gibi vergilerin alacaklısı ise belediyelerdir (Çenge, 2004: 670).

2. Vergi Borçlusu (Vergi Kimden Alınır?)

Verginin borçlusu gerçek ve tüzel kişilerdir. Gerçek kişi insanlardır. Tüzel kişi ise, hukukun kişilik sıfatını verdiği insan ya da mal topluluklarıdır. Bir vergiye tabi olan bu kişilere mükellef (yükümlü) adı verilmektedir (Erdem vd., 1998: 92). Herhangi bir vergi kanununun mükellef olarak tanımladığı kapsama girenler o verginin yükümlüsü olurlar. Örneğin, vergiye tabi bina veya arazi sahibi olanlar emlak vergisi yükümlüsü, vergiye tabi ticari veya zirai kazanç elde edenler gelir vergisi yükümlüsü olurlar. Bina veya arazi sahibi olmayanlar ile ticari veya zirai kazanç elde etmeyenler bu vergilerin yükümlüsü olmazlar.

VUK'un 8/1. maddesinde vergi mükellefi, vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu düşen gerçek veya tüzel kişi olarak tanımlanmıştır (Pehlivan, 2003: 43-44). VUK'daki tanımlama sadece kanuni vergi mükellefini kapsamına almaktadır. Oysa vergi teorisinde mükellef (yükümlü) kapsamı daha geniş tutulmuştur. Buna göre vergi teorisinde kanuni vergi mükellefinin yanı sıra, vergi sorumlusu, aracı yükümlü ve nihai yükümlü (vergi yüklenicisi) kavramlarından da söz edilmektedir (Erdem vd., 1998: 93-94).

VUK'un 8/2. maddesinde vergi sorumlusu, verginin ödenmesi bakımından alacaklı vergi dairesine karşı muhatap olan kişi şeklinde tanımlanmıştır. Buna göre vergi sorumlusu asıl vergi borçlusundan (kanuni vergi mükellefinden) farklıdır. Vergi sorumlusu asıl vergi borçlusuna adına ve hesabına kestiği vergiyi vergi dairesine yatırmak zorundadır. Örneğin; işverenler çalıştırdıkları işçilerin ücretleri üzerinden kestikleri vergileri ilgili vergi dairesine yatırmak zorundadır. Bu durumda işveren vergi sorumlusu, işçiler asıl (kanuni) vergi mükellefidir. Dolayısıyla burada verginin biçimsel yükümlülüğü işveren (vergi sorumlusu) üzerinde, parasal yükümlülüğü ise işçiler (kanuni mükellef) üzerinde olmaktadır (Erdem vd., 1998: 94).

Aracı yükümlü, kendi adına ve hesabına ödediği vergiyi yasalara dayanarak başkasına yansıtan (aktaran) kişilere denir. Örneğin, ithal edilen bir makinenin gümrük vergisini ithalatçı öder, sonra bu vergiyi ithal edilen aracın yurt içi fiyatının üzerine koyarak makineyi satın alan üçüncü şahıslara aktarır. Bu durumda ithalatçı aracı yükümlü olmaktadır. Yine bir satıcının ödediği katma değer vergisini, satmış olduğu malların fiyatına ekleyerek bu malları satın alan üçüncü şahıslara aktarması da aracı yükümlüye örnek verilebilir. Burada aracı yükümlü satıcıdır (Erdem vd., 1998: 94).

Nihai yükümlü ise, vergiyi en son ödeyen veya onu yüklenen kişidir. Nihai yükümlüye vergi yüklenicisi de denilmektedir. Ödenen bir vergi çeşitli biçimlerde başkalarına aktarılır (Erdem vd., 1998: 94). Örneğin, katma değer vergisinde satıcı ödediği katma değer vergisini, sattığı malların fiyatına ekleyerek alıcıya yansıtmaktadır. Burada satıcı kanuni vergi mükellefi iken, alıcı vergiyi en son üzerine aldığı için vergi yüklenicisi (verginin nihai mükellefi) konumundadır.

Sonuç olarak vergi borçlusunun kapsamına, kanuni vergi mükellefi kavramının yanı sıra vergi sorumlusu, aracı mükellef ve vergi yüklenicisi (nihai mükellef) kavramları da girmektedir. Kanuni vergi mükellefi ödediği vergiyi yansıtıyorsa aynı zamanda aracı mükelleftir, yansıtmıyorsa aynı zamanda vergi yüklenicisidir. Vergi sorumlusu ise vergiyle ilgili ödevlerini başkalarına devredemez, aracı mükellef veya vergi yüklenicisi olamaz.

Ayrıca vergi sadece bir ülkede yaşayan vatandaşlardan değil, aynı zamanda aynı ülkede yaşayan yabancılardan da, iktisadi bağlarının bulunması nedeniyle alınabilir (Edizdoğan, 1998: 56).

3. Verginin Alınma Nedeni (Vergi Niçin Alınmaktadır?)

Devletin varlık nedeni, kişilerin bir arada yaşamaları sonucu ortaya çıkan ortak ihtiyaçları karşılamaktır. Toplumda vatandaşların tek başına yapmaları mümkün olmayan ve devlet tarafından karşılanma zorunluluğu olan eğitim, sağlık, iç güvenlik, savunma, adalet, bayındırlık, ulaştırma gibi ortak ihtiyaçlar vardır. Devlet bu ortak ihtiyaçların karşılanması için kamusal mallar⁵ üretmektedir. Kamusal malların üretimi sonucu oluşan kamu giderlerini karşılamada kullanılan mali kaynakların başında vatandaşlardan alınan vergiler gelmektedir.

Bir başka ifadeyle kamusal düzen içinde, ülke ve toplum güvenliğinin korunması, altyapı ihtiyaçlarının giderilmesi gibi fiyatlama politikasıyla özel kesimin karşılayamayacağı hizmetler devlet tarafından sunulmaktadır. Örneğin geçilen yol köprü, içilen su, güven duygusu içinde yaşanan toplumsal düzeni ve daha birçok kamu hizmeti vergiler sayesinde sunulmaktadır. Bu hizmetlerin finansmanı için temel kaynak vergilerdir ve vergiler olmaksızın yapılması mümkün değildir. Bu nedenle bireylerin rahat ve iyi yaşamasını sağlayan kamu hizmetlerinin finansmanına katılmak yurttaşlık görev ve bilincinin doğal bir sonucu olmak zorundadır. Bir vergi yükümlüsünü, belli bir satın alma gücünden, dolayısıyla olası bir ek refahtan mahrum eden vergi, kamu harcaması yoluyla belli bir yaşam olanağı ve rahatlığı şeklinde vatandaşlara geri dönmektedir (Yergi, 2001: 4).

Vergilerin alınma nedeni dar anlamda, kamu hizmetleri sonucu oluşan kamu harcamalarını karşılamaktır. Geniş anlamda ise, kamu harcamalarını karşılamamanın yanı

⁵ Kamusal mallar; *tam kamusal mal ve hizmetler, yarı kamusal mal ve hizmetler ve erdemli (merit) mallar* şeklinde üçe ayrılmaktadır. Tam kamusal mal ve hizmetler toplumun tümü için üretilir. Herhangi bir kimse ya da toplumun bir kesimi bu tür mal ve hizmetlerin faydasından mahrum bırakılmak istendiğinde, toplumun tamamı söz konusu mal ve hizmetlerin faydasından mahrum bırakılmış olur. Örneğin; milli savunma hizmetleri.

Yarı kamusal mal ve hizmetlere *eğitim, sağlık hizmetleri* örnek verilebilir. Bu mallar tam kamusal mallardan farklı olarak, özel kesim tarafından da üretilebilir, faydası bölünebilir, bedel ödemeyenler bu malların faydasından mahrum bırakılabilir. Devletin bu malları üretmesindeki amaç, bedelini ödemeyenler eğer bu hizmetlerden mahrum bırakılırsa, bunlar eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanamayacak, bu ise toplumun diğer kesimlerini de olumsuz etkileyebilecektir. Çünkü yarı kamusal mal ve hizmetlerin kişilere sağladığı özel faydanın yanında, topluma sağladığı dışsal faydaları da vardır. Örneğin, bulaşıcı bir hastalığa yakalanmış bir kimsenin tedavi ettirilmesi, bu kişiye doğrudan bir fayda sağlarken; hastalığın toplumdaki diğer bireylere bulaşma riskinin ortadan kaldırılması topluma dışsal (dolaylı yoldan) bir fayda sağlar. Erdemli mallara, yaşlı ve kimsesizlerin bakım ve himayeleri ile akıl hastalarının tedavisine ilişkin hizmetler örnek verilebilir. Devletin sosyal devlet anlayışı çerçevesinde bu hizmetleri üretmesi gerekmektedir. Daha fazla bilgi için bakınız (Pehlivan, 2000: 42-48).

sıra ekonomik kalkınma ve büyümenin gerçekleştirilmesi, ekonomik istikrarsızlıkların giderilmesi, gelir dağılımının düzeltilmesi gibi çeşitli ekonomik ve sosyal amaçları da kapsamaktadır.

Vergiler daha önce kamu hizmetlerinin gerektirdiği giderleri karşılamak üzere mali amaçla alınmakta iken, zamanla tarafsız devlet anlayışından müdahaleci devlet anlayışına geçişle birlikte devletin ekonomik ve sosyal alanlarda da yeni görevler yüklenmesi vergi ihtiyacını artırmıştır. Bu durum ekonomik dengenin sağlanması ve korunması, ekonomik kalkınma ve büyümenin gerçekleştirilmesi, tam istihdamın sağlanması, gelir dağılımının düzeltilmesi gibi verginin sosyal ve ekonomik amaçla alınmasını gündeme getirmiştir (Akdoğan, 1997: 115-116).

Sonuç olarak vergi mali, sosyal ve ekonomik amaçlarla alınmaktadır. Vergi esas itibariyle kamu hizmetlerinin görülmesi için gerekli olan kamu harcamalarının finansmanını sağlamak amacı ile alınmaktadır. Yani vergiyle güdülen en temel amaç, devlete gelir sağlamaya yönelik olan mali amaçtır. Bu nedenle vergi devlet açısından kamu harcamalarını karşılayacak sağlam bir gelir kaynağını oluşturmaktadır. Vergi, gelir sağlama amacı dışında, ekonomik yapının daha istikrarlı ve sosyal yapının daha sağlıklı bir yapıya ulaşması amacıyla da kullanılmaktadır.

4. Verginin Karşılıksız Olması (Vergide Karşılık Var Mıdır?)

Vergiye diğer kamu gelirlerinden (harç, resim, şerefiye, parafiskal gelirler gibi) ayıran en önemli özelliği karşılıksız olmasıdır. Harç, resim gibi kamu gelirleri yapılan bir hizmet veya verilen bir izin karşılığında bundan yararlananlardan alınmaktadır. Vergilerin ise kişilere doğrudan bir karşılığı yoktur. Bununla birlikte topluma karşı genel bir karşılığı vardır. Vergilere tamamen karşılıksız olarak bakmak yanlış bir değerlendirme olacağı gibi, insanları vergi ödemekten de uzaklaştırabilir. Bu nedenle ödenen vergiler ile kamu hizmetleri arasında bağlantı kurulması önemlidir.

Sonuç olarak vergi toplu olarak kamu hizmetlerinin karşılığıdır. Buradaki karşılık geneldir, vergide özel karşılık yoktur. Bu nedenle, kişinin ödediği vergi ile kendisine sağlanan kamu hizmeti arasında bire bir ilişki yoktur. Bununla birlikte devletin sunduğu kamusal mal ve hizmetlerden kimse mahrum bırakılmamaktadır (Erdem vd., 1998: 91).

5. Verginin Cebri Olması (Vergide Zorunluluk Var Mıdır?)

Verginin temelinde hukuki zor (yasal bir zorunluluk) vardır. Buradaki zorunluluk kanundan doğmaktadır. Yani vergi; kanunlara dayalı, ödenmesi zorunlu ve kesin bir ödemedir. Bu nedenle vergi ödemek isteğe bağlı değildir. Zorunluluk kavramı; zorbalık, zorla almak gibi kavramlardan farklıdır. Çünkü vergi tamamen meşru bir zeminde, anayasada belirtildiği üzere ve kanunların belirlediği sınırlar çerçevesinde alınmaktadır.

Bir başka ifadeyle buradaki zorunluluk veya cebir, kamusal mal ve hizmet mübadelesini gerçekleştiren devletin bu mübadele sırasında meydana gelen kamusal giderlerini toplumdan ve toplumu teşkil eden bireylerden hiçbir kurala dayanmadan ve tamamen keyfi bir şekilde zorla karşılaması değil; her şeyden önce gücünü devletin meşru varlığından ve devleti teşkil eden fertlerin toplu rızasından alan “hukuki bir cebir” olmaktadır. Yani, devlet toplumun kendisine sosyal sözleşme ile verdiği yetkiler içinde, topluma sunduğu bu hizmetlerin bedelini yine toplumdan alma yoluna gitmektedir (Devrim, 1999: 172).

Eğer vergiler zorunlu olarak değil de isteğe bağlı olarak verilseydi, o zaman herkes vergi vermeyerek devletin sunduğu hizmetlerden yararlanmaya çalışacaktı. Bir başka ifadeyle verginin isteğe bağlı olarak verilmesi nedeniyle hiç kimsenin kamu hizmetlerinin maliyetine katılmaya istekli olmaması, hem hizmetlerin topluma sunulamamasına, hem de devletin varlığının ortadan kalkmasına yol açacaktır. Bu nedenle herkesin ödeme gücüne göre vergi vermesi zorunludur. Vergi vermemek, kaçırmak ise kanuni bir suçtur ve cezai yaptırımları vardır.

6. Vergi Alınırken Belirli Usullere Uyuma (Vergi Neye Dayanılarak Alınır?)

Devlet vergiyi vatandaşlardan egemenlik hakkına dayanarak alır. Verginin alınması, devlet açısından bir hak, vatandaşlar açısından bir ödev olarak Anayasa ile düzenlenmiştir. Devlet bu hakka dayanarak, çıkaracağı kanunlarla topluma çeşitli vergi salabilme yetkisine sahiptir. Vergi, vatandaşlardan kanunların belirlediği sınırlar içerisinde toplanır. Kanunda gösterilmedikçe hiçbir şeyden vergi alınamaz. (Erdem vd., 1998: 92).

Devlet vergiyi vatandaşlardan gelişigüzel almamaktadır. Anayasada da belirtildiği gibi herkes ekonomik gücüne göre vergi vermekle yükümlüdür. Vatandaş ne zaman, nerede ve nasıl vergi vereceğini bilmektedir. Vergi idaresi, vergi uygulamasını gerçekleştirmek için Anayasada, vergi kanunlarında, bütçe kanununda ve diğer mevzuatlarda yer alan hükümlere göre işlem tesis etmek durumundadır (Çenge, 2004: 671).

Vergi koyma yetkisi ülkemizde yasama organı olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM'ye) aittir. Vergi toplama yetkisi ise, TBMM tarafından usulüne uygun olarak kabul edilen kanunlarla, merkezi hükümet teşkilatı yanında, yerel yönetimlere ve bunların dışında kalan diğer kamu tüzel kişilerine verilebilir.

7. Verginin Parasal Bir Yükümlülük Olması (Vergi Neyle Ödenir?)

Günümüzde vergi nakdi (parasal) bir ödeme olmakla birlikte, tarihte aynî (mal veya hizmet) vergilere de rastlanılmaktadır. 1980'li yılların sonlarında İngiltere'de uygulanan ve kamu oyu tarafından baş vergisi (poll tax) olarak adlandırılan vergi aynî vergilere örnek gösterilebilir. Baş vergisinde verginin konusu, kişinin fiziki varlığıdır (Nadaroğlu, 1998: 283). Köylerdeki imece usulü de aynî vergilere örnek gösterilebilir.

Vergi genellikle doğrudan para (nakit) ile ödenmektedir. Bunun yanı sıra vergi bazen çek, havale, banka hesabına para yatırma vb. yollar kullanılarak da ödenebilmektedir.

II. VERGİ PSİKOLOJİSİ VE VERGİ ALGILAMASI

Vergilerin kişilerin davranış, karar ve tercihlerini etkilediği literatürde kabul görmüştür (Turhan, 1987: 265-315). Bu nedenle vergilerin hukuki, ekonomik (yatırım, tüketim, tasarruf gibi), siyasal, sosyal ve psikolojik yönlerini göz ardı etmek toplumun vergiye bakışını olumsuz etkilemekte ve vergilere karşı kişisel veya toplumsal reaksiyon gösterilmesine neden olabilmektedir. Bu faktörlerden birisi olan psikoloji aşağıda irdelenecektir. Çünkü araştırma konumuz olan vergi algılaması vergi psikolojisi ile ilintilidir.

A) VERGİ PSİKOLOJİSİ

Vergi psikolojisi, vergi ile doğrudan doğruya ilgisi bulunan bireysel ve toplumsal bütün psikolojik olayları inceleyen bir ilim olarak tanımlanabilir (Devrim vd., 1981: 45)

Vergi psikolojisi, mali psikoloji ve vergi sosyolojisi kavramları arasında bazı farklılıklar vardır. Demir'in (1999: 6) Öncel'den (1974: 10) aktardığına göre vergi psikolojisi, mali araçlardan sadece vergilerin insan davranışları üzerindeki etkilerinin araştırılmasını konu edinmekte iken; mali psikoloji, tüm mali araçların insan davranışları üzerindeki etkilerinin araştırılmasını konu edinmektedir. Dolayısıyla vergi psikolojisi, mali psikoloji alanının içerisinde yer almaktadır. Vergi karşısında, vergilendirme yetkisini kullanan merkezi devlet başta olmak üzere, diğer idareler ile kişi ve kurumların davranışlarının analizi de vergi psikolojisinin inceleme alanı içerisine girmektedir.

Vergi psikolojisi ile vergi sosyolojisi, vergi ile ilgili sorunları incelemeleri yönünden birbirine benzerler, fakat sorunlara yaklaşım biçimleri farklı olduğundan birbirinden ayrılırlar. Vergi sosyolojisi çıkış noktası olarak toplum hayatındaki kurumları kabul etmekte ve her şeyi sınıflar, meslekler ve toplumsal oluş noktasından ele almaktadır. Vergi psikolojisi de toplum felsefesinin ve toplum sosyolojisinin en belirgin kısımları ile ilgilenmekte, ancak vergi psikolojisi esas itibarıyla vergiyle doğrudan ilgisi bulunan bireysel ve toplumsal tüm olayları ele alıp incelemek yönüyle vergi sosyolojisinden ayrılmaktadır (Doğan, 1993: 14-15).

B) PSİKOLOJİDE ALGILAMA

Psikolojide algılama (idrak); insanın çevresindeki nesnelere, içindeki oluşumları duyu organları aracılığıyla kavramasıdır (Özbydar, 1986: 42). Başka bir ifadeyle algılama, çevredeki uyarıcıların duyu organlarında oluşturduğu uyarıların beyne iletilmesi, beyinde düzenlenmesi ve bir anlam kazanması olarak tanımlanmaktadır.

Algı yanılsaması; illüzyon ve hallüsinasyon olmak üzere iki türdür. İllüzyon (yanılsama), uyarıcıların zihinde yanlış anlamlandırılması veya fiziksel ya da psikolojik nedenlerden dolayı nesnelere olduğundan farklı olarak algılanmasıdır. Örneğin; çay bardağının içindeki kaşığın kırılmış gibi algılanması, uzakta yolun daralıyormuş gibi görünmesi fiziksel illüzyon; yılan korkan birinin askılıktaki halatı yılan sanması psikolojik illüzyondur. Hallüsinasyon (sanrı) ise, hiçbir uyarıcı olmadığı halde varmış gibi algılanmasıdır. Örneğin çölde kalan birinin serap görmesi hallüsinasyondur. Sonuç olarak illüzyon, gerçekte var olan bir şeyi yanlış algılamak; hallüsinasyon olmayan bir şeyi varmış gibi algılamaktır (Baymur, 1976: 141-142-143).

Aynı uyarıcıyı farklı kişilerin farklı şekilde algılamasının temelinde yatan birtakım faktörler vardır. Bu faktörlere algılamayı etkileyen faktörler denir. Bunlar; geçmiş yaşantılar, kuvvetli duygular ve güdülenme, ihtiyaçlar ve ilgiler, telkinler, önyargılar, zihni tutum, kültür ve ortam (çevre) gibi vb. faktörlerdir (Baymur, 1976: 127-132). Bu faktörleri şu şekilde açıklayabiliriz:

- (i) İnsanların geçmiş yaşantılarında başlarından geçen birtakım olaylar bir uyarıcıyı farklı şekilde algılamaya sebep olabilir. Örneğin; kocası tabanca ile öldürülmüş bir kadın için tabanca acı ve hüznü olarak algılanırken, kovboyluğa meraklı bir çocuk için değerli bir oyuncaktır.
- (ii) Kuvvetli duygular ve güdülenme de uyarıcıyı farklı algılamaya sebep olabilir. Kişiler sevdiği insanların olumsuz, sevmediği insanların olumlu yanlarını görmekte güçlük çekerler. Örneğin; anne ve babaların başkalarının çocuklarının yaramazlıklarını görebiliyorken, kendi çocuklarının yaramazlıklarını çeşitli bahanelerle göz ardı etmeleri gibi.

- (iii) İnsanların ilgi ve ihtiyaçları da farklı algıya sebep olabilir. Örneğin; futbol meraklısı bir genç için televizyondaki maç iyi bir eğlence olayı iken, futbola ilgi duymayan birisi için aynı maç çekilmez bir olaydır.
- (iv) Sözle yapılan etkiye telkin denir. İnsanların algısında telkinin de etkisi büyüktür. Örneğin; kişinin daha önce inanmadığı bir olayı, kendisine güvendiği bir kişiden duyduğunda inanmaya başlaması gibi.
- (v) İnsanlarda yaşayış ve tecrübe ile oluşan ön yargılar da algılamayı etkileyebilir.
- (vi) İnsanların içinde bulunduğu zihni tutum, bir uyarıcıyı farklı algılamaya neden olabilir. Örneğin kişinin, neşeli iken arkadaşının anlattığı fıkraya uzun süre gülmesi, aynı fıkrayı sınırlı iken duyduğunda kötü bir fıkra olarak değerlendirmesi gibi.
- (vii) İnsanların içinde yetiştiği kültür, bir uyarıcıyı algılamada etkilidir. Ayrıca uyarıcının içinde bulunduğu ortam ve ortamdaki diğer uyarıcılar da farklı algılamaya yol açabilir. Örneğin; kişinin benimsediği kültür veya çevresi bir olayı hoş karşılıyorsa, kişide aynı olayı hoş karşılayabilecektir (Baymur, 1976: 127-132).

C) VERGİ ALGILAMASI

Vergi algılaması, vergi psikolojisi içerisinde ele alınmaktadır. Vergi algılamasının daha önce yapılmış bir tanım olmamakla birlikte, algılama kavramından hareketle vergi algılaması şöyle tanımlanabilir: Vergi algılaması (tax perception), insanların vergiyi duyu organları aracılığıyla anlamlandırmasıdır.

İnsanların vergi konusunda tam bir bilgiye sahip olmaması, onların çeşitli faktörlerin etkisiyle (kişinin psikolojik yapısı, çevresel faktörler, aile, mesleki çevre, ekonomik faktörler, kültür, danışma grupları gibi) vergiyi yanlış algılamalarına yol açmaktadır. Eğer insanlar vergi ödemenin doğru bir davranış olduğuna inanarak değil de, vergi ödemedikleri zaman zarar göreceklarini düşünerek vergi öderlerse, onlar için vergi ödemek bir noktadan sonra katlanılmaz bir durum haline gelecektir (Uçak, 1997: 33-34).

Vergi konusundaki algı yanılmalarına vergi illüzyonu (tax illusion) da denilebilir. Vergi illüzyonu, insanların vergiyi doğru algılayamamalarından dolayı ortaya çıkmaktadır. Vergilerin doğru algılanması, ödenen vergiler ile sağlanan kamu hizmetleri arasında bağlantı kurulmasına bağlıdır. Bu bağlantının kurulması, vergi konusundaki algı yanılmalarını azaltacak ve vergilere karşı gönüllü uyumu teşvik ederek toplumda vergi ödeme bilincinin yerleşmesine katkı sağlayacaktır. Bu bağlantının kurulamaması veya verginin sadece bir yönünün görülmesi (zorunlu olması, karşılıksız olması gibi) ise insanları vergi ödemekten uzaklaştıracaktır.

Burada vergi algılaması konusunda kısa bir bilgi verilmiş olup, vergi algılamasının önemi konusu ayrı bir başlık altında ve daha geniş bir anlatımla aşağıda açıklanmıştır.

III. VERGİ ALGILAMASININ ÖNEMİ

Vergiler, devlet örgütünün yürütülmesi ve bu yolla toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında kullanılan gelir kaynaklarının en önemlisidir. Kamusal düzen içinde, ülke ve toplum güvenliğinin korunması, altyapı ihtiyaçlarının giderilmesi gibi fiyatlama politikasıyla özel kesimin karşılayamayacağı hizmetler devlet tarafından sunulmaktadır. Bu hizmetlerin finansmanı için temel kaynak vergilerdir ve vergiler olmaksızın yapılması mümkün değildir. Bu nedenle devletin sunmuş olduğu hizmetlerin finansmanına katılmak yurttaşlık görev ve bilincinin doğal bir sonucu olmak zorundadır. Bir vergi yükümlüsünü, belli bir satın alma gücünden, dolayısıyla olası bir ek refahtan mahrum eden vergi, kamu harcaması yoluyla belli bir yaşam olanağı ve rahatlığı şeklinde vatandaşlara geri dönmektedir (Yergi, 2001: 4).

Mükellefin vergiye karşı tepkisinin, özellikle psikolojik kaynaklı yönünün, bilimsel ve teknik bir zeminde incelenmesi hususu, akademik çevrelerce ve diğer uzmanlarca ihmal edilmiş ve bu konuda genellikle vergi mevzuatı ile vergi idarelerinin eksikliklerinin ön plana çıkarılması ile yetinilmiştir (Kıldış, 2000)⁶.

Vergiler, toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olduğundan kişilerin davranış, karar ve tercihlerini etkilemektedir. Bu nedenle vergilerin psikolojik yönünü göz ardı etmek toplumun vergi bilincini (vergiye bakışını) olumsuz etkilemekte ve vergilere karşı kişisel veya toplumsal reaksiyon gösterilmesine neden olmaktadır. Bu durum devlet açısından vergi kaybının da ötesinde sorunları ortaya çıkarabilmektedir. Bu nedenle vergilerin psikolojik etkilerinin de dikkate alınması gerekmektedir.

İnsanların genel olarak yaşadığı olaylar karşısında karar verme süreci algı-tutum-davranış şeklinde üç aşamada gerçekleşmektedir. Karar verme sürecinde ilk aşamayı oluşturan algılama, insanların sergileyeceği tutum ve davranışları etkilemektedir. Örneğin yalan söyleme doğru bir davranış olarak algılanıyorsa, yalan söyleyene karşı gösterilecek tutum ve davranışlar yalan söyleyeni kınama, dışlama şeklinde değil de, onu kabullenme veya hoş görme şeklinde olabilmektedir.

Vergi konusunda da algılama, insanların vergilere karşı göstereceği tutum ve davranışları etkilemektedir. Vergiyi kamu hizmetlerinin bir bedeli gibi algılamak vergiye bakışı olumlu yönde etkilemekte iken, vergiyi devlet tarafından zorla alınan bir

⁶ <http://www.sbe.deu.edu.tr/yayinlar/dergi/dergi05/kildis.htm>, (20.06.2005).

yük, bir ceza gibi algılamak vergiye bakışı olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin vergi yükünün ağır hissedilmesi, verginin adaletsiz algılanması insanları vergiye karşı olumsuz tutum ve davranışlara itebilmektedir.

Bu nedenle ödenen vergiler ile sağlanan kamu hizmetleri arasında bağlantı kurmak, verginin mantığını kavramak ve vergiyi doğru algılamak bakımından önemlidir. Bu durumda insanlar vergi vermeyi daha ihtiyatlı değerlendireceklerdir. Çünkü toplumun yararına olduğu ve daha sonra hizmet olarak topluma yansıtacağı bilinci vergilere olumlu yönde bakmayı sağlayacaktır. Bu bağlantının kurulamaması, verginin devlet tarafından zorla alınan bir yük, bir ceza gibi algılanması ve verginin sadece devlete yarar sağlayan bir araç gibi tek taraflı değerlendirilmesi insanları vergi ödemekten uzaklaştıracaktır. Bir başka ifadeyle vergilerin olumsuz algılanması, insanların vergi ödeme isteğini azaltarak vergi alanındaki kayıt dışı ekonominin artmasına yol açacaktır. Dolayısıyla vergilerin nasıl algılandığı önemlidir.

Kişilerin vergi vermemesi, sadece devlete zarar vermemekte, aynı zamanda devletin sunduğu hizmetler vergiler ile karşılandığından kişilerin kendisinin, yakınlarının ya da toplumun devletin sunduğu hizmetlerden gereği gibi yararlanamamasına neden olmaktadır. Uzun dönemde ise devlet gelirlerindeki azalma ekonomiyi olumsuz yönde etkilemekte; işsizlik, enflasyon, borçlanma sonucu borç faiz ödemelerinde sıkıntı gibi istikrarsızlıklar oluşmaktadır.

Bu nedenle toplumun vergiyi doğru algılaması bağlamında, verginin bütünüyle yük olmadığını, içsel ve dışsal şekilde yararlanan kamu hizmetlerinin bir bedeli olduğunu içeren bilinçlendirme programlarına yer verilmelidir. Vergi konusunda bilinçlendirme programlarının küçük yaşlarda (örneğin, ilköğretim çağındaki çocuklardan itibaren) başlatılması yararı artıracaktır. Gerçekten küçük yaşta verginin önemini kavrayan bir kişinin ileride vergiye yaklaşımı daha olumlu olabilecektir. (Şenyüz, 1992: 18). Bu noktada devlet (vergi idaresi), üniversiteler, meslek örgütleri, basın gibi kuruluşların işbirliği ile vergiler konusunda halka açık seminerlere, açık oturumlara veya kapsamlı anket araştırmalarına yer verilmelidir. Öte yandan bu konuda bilinçlendirme programları yeterli değildir. Ayrıca edinilen bilgilerin çeşitli şekillerde ve bilhassa devletin vergi politikası ile de yıpratılmaması gerekir.

Toplumun vergileri doğru algılaması, vergi alanındaki kayıt dışı ekonominin azaltılması ve böylece vergi gelirlerinin artması bakımından önemlidir. Vergi gelirlerinin artması ise, mali ve ekonomik yönden güçlü bir devletin sağlayacağı olanaklardan (örneğin daha iyi eğitim, daha iyi sağlık hizmeti gibi) toplumun faydalanması anlamına gelmektedir.

Kısacası, vergiyi doğru algılamanın önemi Atatürk'ün şu sözleri ile daha iyi anlaşılmaktadır⁷: “Vergi geleceğimizin teminatıdır. Vergi; toplumda barış ve güvenliğin temelidir. Vergi ödemek çağdaş uygarlığın gereğidir. Vatandaşa, hazineye karşı mükellefiyetinin en mühim vazifesi olduğunu anlatmak için yorulmamak lazımdır”.

⁷ T.C. Maliye Bakanlığı, Hatay Defterdarlığı web sayfası, <http://www.maliye.gov.tr/defeterdarliklar/hatay/vergigel.htm>, (20.06.2005).

IV. VERGİ ALGILAMASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Kişilerin vergiyi algılaması, kişisel özelliklerinin yanı sıra birtakım sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve hukuki faktörlerin de etkisiyle şekil almakta ve belirli bir süreç sonucunda oluşmaktadır. Örneğin kişi vergiye olumlu yönde bakıyorsa, içinde bulunduğu sosyal grup ya da kültür vergiye olumsuz yönde bakıyorsa, kişinin vergiyi algılaması değişebilmektedir. Aynı şekilde birtakım ekonomik nedenler (örneğin enflasyon) ya da hükümetin aldığı kararlar da kişilerin vergiyi algılamasını etkilemektedir.

Kişilerin vergiyi algılamasını etkileyen faktörler; kişisel faktörler, sosyal ve kültürel faktörler, ekonomik faktörler ve politik ve hukuki faktörler olmak üzere dört başlık altında toplanabilir. *Kişisel faktörler* yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, medeni hal; *sosyal ve kültürel faktörler* toplumun kültürel değerleri, inançları, yaşam düzeyleri, aile yapısı, sosyal grup, mesleki çevre; *ekonomik faktörler* ülkenin milli geliri, kişi başına düşen gelir, gelir dağılımı, tasarruf düzeyi, enflasyon, kamu harcamaları, devlet borçları; *politik ve hukuki faktörler* ise hükümetin aldığı kararlar, vergi idaresine bakış, vergi sistemine bakış, vergi ile ilgili çıkarılan yasa ve yönetmelikler şeklinde sayılabilir.

Kişilerin vergiyi algılaması bu faktörlerin etkisi ile ülkeden ülkeye, zamandan zamana ve mekandan mekana (örneğin bir ülkede bölgeden bölgeye, şehirden köye) değişkenlik göstermektedir. Örneğin, Fransa, İtalya ve İspanya’da vergi kavramı için kullanılan *impot*, *imposto* ve *impuesto* kelimeleri rahatsız edici bir yükü yüklenmek anlamına geldiği halde; İngilizce’de *tax* ve *duty*; Almanca’da *Abgabe* ve *Steuer* veya İskandinavca *skat* kelimeleri harç, görev, yardım veya devlet hazinesi için verilen aidatı ifade eder ve büyük ölçüde devlet varlığının zorunluluğuna inanan bir anlayışın ürünüdür (Schmölders, 1976: 113).

A) KİŞİSEL FAKTÖRLER

Kişilerin yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, medeni hal gibi çeşitli özellikleri vergiyi algılamalarını etkilemektedir. Yükümlünün evli, bekar, çocuklu veya bakmak zorunda olduğu kişilerin (anne, baba gibi) bulunup bulunmamasına göre vergiyi hissetmesi farklılık göstermektedir. Örneğin bekar bir kişi için vergilendirildikten sonra yetebilecek bir gelir, yükümlünün evlenmesi ve çocuk sahibi olması durumunda yetersiz

hale gelecektir. Bu durum kişiyi vergiye karşı olumsuz davranışlara yönlendirebilir (Şenyüz, 1995: 31).

Çelikkaya'nın (2002) Blumenthal ve Slemrod'tan (1992: 185-201) aktardığına göre, ABD'de yapılan ampirik bir araştırma, erkeklerin kadınlara oranla, evli çiftlerin ise bekarlara oranla daha fazla vergi kaçırma eğilimi gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca araştırma, 65 yaş üzerindeki kişiler için vergi kaçırmanın daha az önemli olduğunu, buna karşılık genelde gençlerin risk alma güdülerinin güçlü olması nedeniyle vergi kaçırma konusunda daha fazla istekli olduklarını ortaya koymaktadır.

Çelikkaya'nın (2002) Scholz'dan (1994: 63-82) aktardığına göre, ampirik bir çalışmada, vergiye gönüllü uyum oranları mesleklere göre farklılık göstermektedir. Mükellefin mensup olduğu meslek grubunda kaçakçılık yaygınsa, bu durum bireysel olarak bu mükellefin de vergi verme azmini ve şevkini kırmaktadır. Doğru beyanda bulunmama eğilimi maaş ve ücret geliri ile negatif, serbest meslek gelirleri ile pozitif bir ilişki içerisindedir.

Eğitim düzeyi yüksek olan mükelleflerin, vergilerin ekonomik ve sosyal işlevleri konusundaki bilinçli tutumları, bunların vergi kaçırma konusundaki eğilimlerinin daha düşük olmasına neden olmaktadır (Şenyüz, 1995: 34-36).

Araştırmaların çoğu, [örneğin Çelikkaya'nın (2002), Andreoni vd.'den (1998) aktardığına göre yapılan bir araştırma] gelir arttıkça vergi kaçakçılığının da arttığını ortaya koymaktadır. Bir başka ifadeyle kişinin yüksek geliri nedeniyle daha yüksek oranlarda vergi vermesi onu vergi kaçırmaya yönlendirebilir. Bunun yanında düşük gelirlili kişilerin, yakalandıkları zaman yüksek vergi cezaları nedeniyle vergi ödeme maliyetleri daha da artacağından, vergi kaçırma eğilimleri düşük olmaktadır. Yani yüksek vergi cezaları düşük gelirlilerin vergi kaçırma eğilimi üzerinde caydırıcı bir etki yapmaktadır.

Yapılan çalışmaların sonuçları da dikkate alındığı zaman genel bir ifadeyle genç olmak, erkek olmak ve evli olmak vergiye bakışı olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca, mükellefin beyanı esasına dayanan vergilerde (örneğin gelir vergisinde serbest meslek kazancı, ticari kazanç vs.) doğru beyanda bulunmama eğilimi, mükellef yerine vergi sorumlusunun beyanına dayanan vergilere (örneğin gelir vergisinde ücret kazancı)

oranla daha fazla olmaktadır. Eğitim düzeyinin artması vergiye bakışı olumlu yönde etkilerken, gelir düzeyinin artması vergiye bakışı olumsuz yönde etkilemektedir.

Kişilerin vergiyi algılamaları üzerinde kişisel faktörlerin yanı sıra ülkelerin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yapısı gibi faktörler de etkilidir.

B) SOSYAL VE KÜLTÜREL FAKTÖRLER

Ülkenin sosyal ve kültürel koşulları, kişilerin vergiyi algılamalarını etkilemektedir. Sosyal ve kültürel faktörler; toplumun kültürel değerleri, inançları, yaşam düzeyleri, aile yapısı, sosyal grup, danışma grupları (referans grubu) şeklinde sayılabilir. Kişilerin vergiyi algılamalarını etkileyen bu faktörler bir toplumda birbirleri ile iç içe girmiş durumdadır.

1. Sosyal Gruplar veya Referans Grupları

Kişilerin vergiyi algılamaları üzerinde etkili olan önemli bir sosyal ve kültürel faktör sosyal gruplardır. Sosyal grup, birbiri ile sürekli bir etkileşim içinde bulunan, bir grup şuuru ile birbirinden haberdar, belirli bir gayeye yönelmiş en az üç kişiden oluşan sosyal bir topluluktur (Nirun vd., 1989: 44).

Bir başka önemli faktör danışma gruplarıdır. Danışma grupları kişinin en fazla özdeşleştiği gruplardır (Çiftçi, 2001: 44). Danışma grupları (referans grubu), kişilerin tutum ve davranışlarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen ve kişilerin içinde yaşadıkları veya ait oldukları gruplardır. Bunlar, kişinin kendine yakın hissettiği arkadaşları, meslektaşları, aile fertleri vb. gibidir.

Genel kabul görmüş teoreme göre; kişi kendi sosyal grubunda ya da referans grubunda benimsenen düşünce ve davranışlara yönelecek, sosyal grubu ya da referans grubu tarafından hoş karşılanmayan ve ayıplanan düşünce ve davranışlardan kaçınacaktır. Buna göre, kişinin sosyal grubunun ya da referans grubunun vergiye bakışı olumsuz ise, aynı kişinin vergiye bakışı da olumsuz olabilmekte ve kişi bu nedenle herhangi bir sosyal baskı hissetmemektedir. Bayraklı vd.'nin (2004a) Vogel'den (1974) aktardığı üzere İsveç'te yapılan ampirik bir çalışmaya göre; mükellefin ait olduğu sosyal grupta vergi kaçırmak yaygın bir davranış ise, mükellef de daha çok vergi kaçırmaktadır.

2. Kültür Düzeyi

Toplumun kültürel değerleri de kişilerin vergiyi algılamalarını etkilemektedir. Bir başka ifadeyle kişilerin içinde yetiştiği kültür, bir uyarıcıyı algılamada etkilidir. Örneğin; kişinin benimsediği kültür bir olayı hoş karşılıyorsa, kişide aynı olayı hoş karşılayabilecektir.

Toplumda vergi daha iyi yaşamının kaynağı olarak görülüyorsa ve vergiler ile kamu hizmetleri arasında bağlantı kurulabiliyorsa, toplumda vergi kültürünün olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra toplum için vergi, devletin kişilerin cebine uzanan ürkütücü eli olarak görülüyorsa ve vergi vermek enayilik, vergi vermemek ise kurnazlık olarak değerlendiriliyorsa bu toplumda vergi kültürünün olduğu söylenemez.

3. İnanç ve Yaşam Düzeyi

Kişiler inançlarına ve yaşam düzeylerine göre hareket ederler. Eğer kişiler vergiler ile kamu hizmetleri arasında bir ilişkinin olduğuna ve bu ilişkinin devlet tarafından sağlandığına inanırlarsa, başka bir ifadeyle kamu hizmetlerinden faydalandıklarına inanırlarsa vergiye karşı olumlu bir davranış sergileyeceklerdir. Vergiye bakışı etkileyen önemli bir faktörde dindir. Buna göre kişiler, din motifleri kullanarak en ufak kaçırılmış bir paranın sonucunda dinen cezalandırılacağına inandıkları zaman vergiye karşı uyum davranışında bulunabilmektedir (Yörük, 2005)⁸.

4. Aile Yapısı

Aile faktörü kişilerin vergiyi algılamalarını etkileyen çok önemli bir faktördür. Çünkü insanlar küçük yaştan itibaren davranışlarını aileden aldıkları özelliklerle şekillendirirler. Aileye bağlılık yüksekse, kişinin vergiye bakışı ve sergilediği davranış; ailenin vergiye bakışı ve sergilediği davranışa yakın olmaktadır.

Aile faktörü yanında sosyal gruplar tarafından oluşturulan yaptırımlar da (kınama, saygınlığını yitirme gibi) kişilerin vergiyi algılamalarını etkilemektedir. Örneğin; vergi kaçakçılığının toplumca kınanan bir olay (leke) olması, vergi kaçırın mükellefleri baskı altına alacağı (sosyal baskı) ve bu konuda katlanılacak maliyetlerin kaçakçılık faaliyetini azaltacağı belirleyici olarak kabul edilmektedir (Batırel, 1996: 54).

⁸ <http://www.milliyet.com.tr/ege/yazyoruk.html> (20.06.2005).

C) EKONOMİK FAKTÖRLER

Ülkenin ekonomik koşulları, kişilerin vergiyi algılamalarını etkilemektedir. Ekonomik faktörler; ülkenin milli geliri, kişi başına düşen milli gelir, gelir dağılımı, tasarruf düzeyi, enflasyon, kamu harcamaları, devlet borçları şeklinde sayılabilir.

1. Ülkenin Gelir Düzeyi ve Kişi Başına Düşen Gelir Düzeyi

Ekonomik faktörlerden birisi olan ülkenin gelir düzeyi, kişisel davranışlar üzerinde önemli etkilere sahiptir. Gelir arttıkça kültür düzeyi de yükseldiğinden, gelişmiş ekonomilerde vergi kaçakçılığının, az gelişmiş ekonomilere oranla daha az yaygın olduğu savunulmaktadır. Ancak az gelişmiş ülkelerde vergi kaçakçılığının yaygın olmasının nedenini sadece gelir-kültür bağlantısıyla açıklamak doğru değildir. Bunun yanı sıra az gelişmiş ekonomilerde iyi bir vergi sisteminin uygulanamaması, kişi başına gelirin gelişmiş ekonomilere oranla düşük olması ve bunun sonucu olarak gelirin marjinal faydasının yüksek olması da az gelişmiş ekonomilerde vergi kaçakçılığına ortam hazırlamaktadır (Herekman, 1989: 156).

Ayrıca az gelişmiş ülkeler, gelişmiş ülkelere göre daha düşük gelir düzeyine sahip olduğundan bu ülkelerdeki yükümlüler daha fazla vergi baskısı altında kalmaktadır. Bu nedenle gelişmiş ve az gelişmiş ekonomiler arasındaki gelir düzeyi farklılığı nedeniyle, her iki ekonomide de vergi yükü aynı oranda olsa bile, az gelişmiş ekonomilerde yükümlüler gelişmiş ekonomilere oranla daha büyük bir vergi baskısı altında kalacağından kaçakçılık yoluna daha kolaylıkla sapacaklardır.

Ancak vergi kaçakçılığı tüm ekonomilerde yaygındır. Bu nedenle ülkelerin gelir düzeyleri, ülkeler arası vergi yükü karşılaştırmalarında önemli bir faktörken, vergi kaçakçılığı gibi konularda tek başına yeterli bir faktör değildir (Herekman, 1989: 156-157). Sonuç olarak kişilerin vergiye karşı tutum ve davranışlarının ne yönde olduğu ortaya konulurken, ülkelerin gelir düzeyleri gibi ekonomik faktörler yanında toplumların değer yargıları, inançları, ahlak ve din yapısı gibi sosyal faktörlerinde dikkate alınması gerekmektedir.

2. Ekonomik İstikrarsızlıklar

Ekonomide enflasyon, işsizlik, gelir dağılımının bozukluğu gibi istikrarsızlıkların olması kişilerin vergiyi algılamalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin, enflasyonun yüksek olması, hem kişilerin gelirini reel olarak azaltmakta, hem de nominal olarak arttırdığından daha yüksek vergi ödemelerine neden olmaktadır. Yani kişilerin ekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle azalan refahı, onların vergileri olumsuz algılamasına yol açabilmektedir.

3. Kamu Harcamalarının Boyutu

Vergi idaresi vergilerin toplanması üzerinde önemle durmaktadır. Yani vergiler ne kadar fazla ve az maliyetle toplanırsa vergilemede etkinlik sağlanmış olur şeklinde olaya bakmaktadır. Ancak vergi yükümlülerinin davranış tarzında verginin toplanması değil, bunun nereye sarf edildiği önemlidir ve etkilidir. Bu nedenle vergilerin nerelere ve nasıl harcandığının üzerinde önemle durulmalıdır. Çünkü vergi adalet ve eşitlik içinde toplansa bile, harcanırken denge bozulabilmekte ve kişisel arzular egemen olabilmektedir.

Sonuç olarak vergilerin toplanması bir yana, yapılan kamu harcamalarının boyutu ve nerelere yapıldığı da önemlidir. Ülkemizde bütçe gelirlerinin çoğunluğunun faiz ödemelerine gitmesi ve kamu hizmetlerine çok az bir pay ayrılması terazinin bir tarafının (hizmet tarafının) çalışmadığının veya aksadığının bir göstergesidir. Bu nedenle vergiler ile kamu hizmetleri arasında var olan ilişkinin (mali bağlantının) somut olarak fiiliyata geçirilmesi ve vergilerin kendisinden beklenen fonksiyonu yerine getirmesi toplumda vergi bilincinin yerleşmesi açısından yerinde olacaktır.

D) POLİTİK VE HUKUKİ FAKTÖRLER

Kişilerin vergiyi algılamalarını etkileyebilecek politik ve hukuki faktörler ise hükümetin aldığı kararlar, vergi idaresine bakış, vergi sistemine bakış, vergiler ile ilgili çıkarılan yasa ve yönetmelikler şeklinde sayılabilir.

1. Devlet ve Siyasi İktidar Hakkındaki Düşünceler

Vergilere karşı tepkilerin temelinde devlete karşı olan güvensizlik bulunmaktadır. Devletin kavram olarak dahi kolaylıkla sempati ile karşılanmadığı bir toplumda, devletin cebir yolu ile kendilerinden aldığı vergiyi, yükümlülerin sempati ile karşılması mümkün değildir (Nadaroğlu, 1998: 212). Dolayısıyla vergiye bakış devlete bakışla özdeşleşmektedir.

Kişilerin siyasi iktidara güvenmemesi de, vergilere karşı tepkiyi artırmaktadır. Örneğin hükümetin aldığı herhangi bir karar bazı grupları memnun edebilmekte ve bazı grupları ise dışlayabilmektedir. Bu durumda çıkarları zedelenen kişiler devlete (özellikle hükümete) karşı olumsuz tavırlar takınabilmekte ve hükümetin zararına olabilecek her türlü propaganda faaliyetine katılabilmektedir. Bunun gibi vergilere karşı olumsuz tutum ve davranışlar da bir yerde hükümete duyulan kin veya nefretin bir yansıması olabilmektedir. Bu nedenle siyasi iktidar vatandaşların güvenini sağlayacak mali ve ekonomik reformlar gerçekleştirmeli ve bunların sonuçlarını vatandaşlarla paylaşmalıdır. Gerçekten siyasi iktidara duyulan güven artarsa, vergilere karşı tepki de azalacak ve insanlar siyasi iktidarda güvendiği kişilerin olması nedeniyle daha kolay vergi vermeye razı olacaktır.

2. Vergi İdaresine Bakış

Vergi idaresi ile mükellef arasındaki ilişkiler, mükelleflerin vergiye bakışını etkilemektedir. Hatta mükellefler vergi olayını adeta vergi dairesi ve vergi idaresinden gördükleri muamelelerle özdeşleştirmektedirler. Bu nedenle kişilerin vergiye bakışının olumlu yönde olması için, vergi idaresi hem niceliksel hem de niteliksel personel sorununu çözümlmeli, çalışma şartlarını iyileştirmeli, halkla ilişkilere önem vermeli, vergi inceleme ve denetim yetersizliğini gidermeli ve teknolojik imkanlardan faydalanmalıdır. Ayrıca vergi idaresi; güven vermeli, işlemlerde süratlilik, tarafsızlık ve samimiyeti ön planda tutmalıdır (Şenyüz, 1992: 17-23).

Vergiye karşı kişilerin az veya çok tepki duyması doğaldır. Çok nadir durumlarda kişiler vergiye kayıtsız kalır veya onu uygun karşılar. Örneğin; buhran ve özellikle savaş durumlarında kişiler, durumu düzeltmek için gönüllü olarak mükellefiyete tabi olur. Yani normal zamanlarda ağır buldukları bir vergiyi memnuniyetle öderler (Reynaud, 1955: 5-6).

Bu nedenle, vergi karşısındaki mükelleflerin düşüncesini dikkate almak, vergi idaresi açısından önemli bir konudur. Mevcut vergileri artırmak veya yeni vergiler getirilmek istenildiği zaman, vergilerin psikolojik baskısının mükelleflerde en az olduğu noktanın seçilmesi zorunluluğu vardır. Çünkü halkın karşı olduğu bir vergi, ağır olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilir. Mükellef bu vergiyi ödemedi kurtulmanın yollarını arar ve kaçakçılığa başvurur. Bu da vergi uyumsuzluğu sonucu, vergisel masrafları arttırır (Reynaud, 1955: 3).

3. Vergi Sistemine Bakış

Kişilerin vergi sistemine bakışı da vergiyi algılamalarını etkilemektedir. Örneğin vergilerin adaletsiz algılanması, vergi sisteminin karmaşıklığı, vergi mevzuatının sık sık değiştirilmesi, vergi oranların yüksek olması veya yüksek hissedilmesi, vergi aflarının sıklığı, belge düzeninin yerleşmemiş olması, kayıt dışı ekonominin varlığı, vergi cezalarının etkin uygulanmaması kişilerin vergiyi algılamalarını olumsuz yönde etkilemekte ve vergi kaçakçılığına ortam hazırlamaktadır.

a) Vergi Adaleti

Adaletsiz vergileme, vergiye karşı tepki göstermede önemli bir etkidir. Adaletsiz vergileme, vergi yükünün toplumu oluşturan bireyler arasında adil ve dengeli bir şekilde dağıtılmaması anlamına gelmektedir. Ayrıca, vergilemede bazı kişi ve gruplara ayrıcalıklı davranılması (Örneğin, vergi istisna ve muafiyetleri ile vergi imtiyazlarının yaygın olarak uygulanması gibi) toplumsal açıdan bazı hoşnutsuzluklar oluşturmakta ve kendilerine haksızlık yapıldığına inanan mükelleflerin vergilemeye tepki göstermesine neden olmaktadır (Aktan, 2002)⁹.

Adaletli olduğuna inanılan vergileme, mükelleflerce kolay kabul edilen vergilemedir. Ancak mükellefler genellikle kendilerini en az vergi yüküne maruz bırakan vergileri adil vergi olarak görme eğilimindedir. Bu kanının değişmesi mükelleflerin gerçek vergi ödeme güçlerini kavrayacak vergileme ile mümkündür (Şenyüz, 1992: 19).

⁹ <http://www.canaktan.org.tr/ekonomi/kamu-maliyesi/vergi-psiko/anasayfa-psiko.htm>, (20.06.2005).

b) Vergi Sisteminin Karmaşıklığı

Vergi sisteminin karmaşık olması veya vergi mevzuatının sık sık değiştirilmesi vergi mükelleflerin doğru beyanda bulunma eğilimini (isteyerek veya istemeyerek) azaltmaktadır. Bu da vergisel alanda kayıt dışılığı arttırmaktadır. Ayrıca vergi sisteminin karmaşık olması sadece mükellefler açısından değil, aynı zamanda vergisel alandaki idareler, denetmenler ve yargı organları açısından da güçlükler doğurmaktadır (Kılıç, 2004: 89).

c) Vergi Oranları

Genel olarak, vergi oranları ağırlaştıkça vergiye karşı gösterilen davranış şekilleri olumsuz yönde gelişmektedir. Ancak, vergi oranlarının mükelleflerin davranışları üzerindeki etkisi konusunda çok açık varsayımlar ortaya konamamaktadır. Çelikkaya'nın (2002) Crane ve Nourzad'tan (1990: 188-199) aktardığına göre bunun nedeni, vergi oranlarındaki bir değişimin mükellefler üzerinde iki karşıt etki oluşturmasıdır. Birinci etki, vergi oranlarındaki artışın, başarılı kaçakçılıktaki marjinal kazancı arttırarak daha fazla kaçakçılığı teşvik etmesidir. İkinci etki ise, daha yüksek bir vergi oranının vergi sonrası (harcanabilir) geliri azaltması suretiyle (kişilerin riske karşı davranışına bağlı olarak) daha az kaçırılmalarına neden olmasıdır.

Ayrıca, vergi oranlarındaki değişmeye bağlı olarak mükelleflerin vergilere karşı sergiledikleri tutum ve davranışlarda farklılaşmaktadır. Buna göre, mükellefler düşük oranlı vergilere sempati ile yaklaşmakta ve oran artışına bağlı olarak bu yaklaşım olumsuzla doğru ilerlemektedir. Bu aşamada sempati hali, öncelikle apati (ilgisizlik) haline ve vergi oranlarının artmasına bağlı olarak antipati (karşı duygu besleme, hoşnut olmama) ve son aşamada nefret (vergi alerjisi) haline dönüşmektedir (Aktan, 2002)¹⁰.

d) Vergi Afları

Çelikkaya'nın (2002) Dönmez'den (1992) aktardığına göre vergi affi konusunda, iki farklı düşünce mevcuttur. Lehteki görüşe göre, bir kereye mahsus vergi affi eğer daha yüksek harcamalar ve kaçakçılığı önlemek için daha etkili cezalar ile birlikte uygulanırsa gelecekte vergiye gönüllü uyumu arttırabilir. Ayrıca vergi affinin önceden

¹⁰ <http://www.canaktan.org.tr/ekonomi/kamu-maliyesi/vergi-psiko/anasayfa-psiko.htm>, (20.06.2005).

kayıt dışı sektörlerde olan birçok mükellefi vergi sistemine kazandırma gibi olumlu bir yanı da bulunmaktadır.

Eleştiriler ise, vergi affının uzun vadeli sonuçlarının mükelleflerin gönüllü uyumu üzerinde önemli negatif etkiler oluşturacağı noktasındadır. Eğer dürüst mükellefler kaçakçılara verilen vergi indirimine tepki gösterir ve bunun kendileri için bir haksızlık olduğunu düşünürlerse bu onların vergiye gönüllü uyum derecesini azaltır. Eğer mükellefler gelecekte de vergi aflarının devam edeceğine inanırlarsa bu durum onların da kayıt dışı ortama geçmesine neden olabilir.

e) Vergi Cezaları ve Denetlenme Olasılığı

Çelikkaya'nın (2002) Dubin ve Wilde'den (1988: 61-73) aktardığına göre vergi cezaları ve denetlenme olasılığı konusunda çok net sonuçlar bulunmamakla birlikte, yapılan ampirik çalışmaların bulguları yüksek cezalar ve denetim olasılığının kaçakçılığı engelleyeceğini, denetim olasılığı ile vergiye gönüllü uyum arasında ise güçlü pozitif ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca cezaların denetim ile desteklenmesi gerektiği aksi halde çok önemli bir etki oluşturmayacağı ifade edilmektedir.

Vergi cezaları ve denetlenme olasılığı ile ilgili diğer ampirik çalışmaların sonuçları şöyledir: Spicer ve Lundstedt'in (1976) ABD'de yaptığı bir araştırmada algılanan ceza oranı ile vergi kaçakçılığı arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Algılanan yüksek denetleme oranı ise vergi kaçakçılığını azaltmaktadır. De Juan vd.'nin (1994) İspanya'da yaptığı bir araştırmada yüksek denetleme oranı ve ceza oranı algılayan mükelleflerin vergi kaçırma eğilimi daha düşük bulunmuştur. Varma ve Doob'un (1998) Kanada'da yaptığı bir araştırmada vergi cezalarının ağır olduğunu düşünen mükelleflerin vergi kaçırma olasılığı daha yüksek bulunmuştur (Bayraklı vd., 2004a)¹¹.

Vergi cezaları ve denetlenme olasılığı konusunda yapılan çalışmalar göz önüne alındığında, kişilerin vergiyi algılamalarını etkileyen faktörlerden ceza oranının, denetlenme oranı ile desteklenmediği sürece etkisiz kalacağı ve kişiler için yüksek cezalardan çok yakalanma olasılığının daha önemli olduğu, aksi halde cezaların yüksek olmasının etkisinin yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır.

¹¹ Çalışmanın Ek1 kısmından alıntı yapılmıştır.

V. VERGİYE KARŞI GÖSTERİLEN DAVRANIŞ BİÇİMLERİ

Vergilerin parasal ve biçimsel yükümlülükleri, bu yükü üzerine alacak olanların davranışları üzerinde çeşitli etkiler meydana getirmektedir. Yükümlünün vergi karşısındaki tepkisi onun gelirine, kişiliğine ve ahlak yapısına bağlı olduğu kadar, sosyal ve kültürel yapı ile verginin türüne ve yapısına da bağlıdır.

Mükelleflerin vergiye karşı davranış biçimleri çok değişik şekillerde olabilmektedir. Örneğin; mükelleflerin vergi karşısındaki davranışları verginin kabulü veya aylaklığı tercih etme, tüketimini ve tasarrufunu kısma, üretimini azaltma, yatırımdan vazgeçme, verginin yansıtılması ve vergiden kaçınma gibi pasif tepki şeklinde olabileceği gibi vergi kaçakçılığı, verginin reddi ve vergi isyanı gibi aktif tepki şeklinde de olabilir (Aktan, 2002)¹².

Burada kısaca vergiden kaçınma, vergi kaçakçılığı, verginin reddi ve vergi isyanı kavramları üzerinde durulacaktır.

A) VERGİDEN KAÇINMA

1. Tanımı

Vergiden kaçınma, bir kimsenin vergi yükümlülüğünü yasalara uygun olarak azaltması şeklinde tanımlanmaktadır. Vergiden kaçınma, kural olarak suç teşkil etmemektedir. Bu nedenle, vergiden kaçınma için cezai bir yaptırımın uygulanması söz konusu değildir (Şenyüz, 1995: 91).

Vergi kanunları yürürlüğe girdikten sonra herkes öngörülen kanunlara uygun olarak vergi ödemekle yükümlüdür. Ancak hiçbir kimse, mutlaka vergi yükümlüsü olmak için özel bir çaba göstermek zorunda değildir. Kanuna aykırı olmamak şartıyla herkes davranış özgürlüğüne sahiptir. Örneğin; kanun belirli bir seviyenin altında gelir elde edenlerin vergi ödememelerini öngörmüşse, "kanuna aykırı olmamak şartıyla" bu haktan herkesin yararlanması doğaldır (Edizdoğan, 1998: 121).

Vergiden kaçınma uygulamada birçok şekilde gerçekleşmektedir. Ancak genel olarak bunları iki grup altında toplamak mümkündür.

¹² <http://www.canaktan.org.tr/ekonomi/kamu-maliyesi/vergi-psiko/anasayfa-psiko.htm>, (20.06.2005).

2. Şekilleri

a) Vergiyi Doğuran Olaya Sebebiyet Vermemek

Vergiyi doğuran olay, verginin konusu ile verginin mükellefi arasında ilişki kuran olaydır. Mükellefler, vergiyi doğuran olayın ortaya çıkması bakımından vergi konusu ile ilişki kurmayarak vergiden kaçınabilir. Bir başka ifadeyle bir kişi, üzerine vergi konan bir malı tüketmekten vazgeçerek mal üzerine konulan vergiyi ödemekten kurtulabilir. Örneğin; emlak vergisi ödemek istemeyen bir kişinin ev satın almak yerine kirada oturmayı tercih etmesi; yine bir kişinin sigara ve alkol kullanmayarak bu maddeler üzerine konulan vergilerden kaçınması gibi (Çenge, 2004: 699).

b) Kanunlardaki Boşluklardan Yararlanmak

Vergiden kaçınmanın ikinci şekli, yükümlülerin vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanması ve bu şekilde vergi yüklerini hafifletmesidir. Burada vergiyi doğuran olayın ortaya çıkması bakımından vergi konusu ile ilişki kurulmakta, ancak bu ilişki vergi kanunlarındaki boşluklar sayesinde yasaya uygun olarak gizlenebilmektedir (Şenyüz, 1995: 92). Örneğin, yükümlülerin vergi kanunlarındaki muafiyet ve istisna koşullarını ihlal etmeyecek biçimde faaliyette bulunmaları gibi.

B) VERGİ KAÇAKÇILIĞI

1. Tanımı

Vergilere karşı gösterilen tepkiler içinde en yaygın ve mükellefler tarafından en etkin olarak kullanılanı vergi kaçakçılığıdır. Vergi kaçakçılığı, vergi ile ilgili yükümlülüklerin vergi kanunlarına aykırı olarak kısmen veya tamamen yerine getirilmemesi şeklinde tanımlanmaktadır. Burada mükellefin vergilemeye ilişkin ödevlerini yerine getirmemesi veya eksik yerine getirmesi yüzünden, vergi zamanında tahakkuk ettirilememekte veya eksik tahakkuk ettirilmektedir (Şenyüz, 1995: 93).

Vergi kaçakçılığı, kanunlar karşısında itaatsizlik anlamına gelen bir takım faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, vergi kaçakçılığında yakalanmaya konu olan bir risk faktörü bulunmaktadır ve yakalanma halinde kanuna itaatsizlik nedeniyle cezalandırma söz konusu olmaktadır.

Vergi kaçakçılığı, bir suç oluşunun yanı sıra, vergi önünde eşitlik ilkesine aykırı düştüğü ve verginin verimini azalttığı için üzerinde önemle durulması gereken sosyal ve ekonomik bir olaydır. Gerçekten kanunen vergi borcu doğduğu halde bu borcunu ödemeyen kimseler, vergisini dürüst olarak ödeyenler karşısında haksız ve gayri kanuni bir avantaj sağlamış olurlar. Bu durum, vergilerin verimini azaltacağından dolayı, dürüst yükümlüler yeniden getirilecek vergileri de ödemek suretiyle daha da müşkül durumlara düşebilirler (Nadaroğlu, 1998: 279).

Vergi kaçakçılığı, mükellefin bilerek ve isteyerek vergi kaçırmasını ifade etmektedir. Bu nedenle ihmal sonucu yani bilmeden vergi kaybına sebebiyet vermek vergi kaçakçılığı olarak değerlendirilmemelidir ve ceza uygulamasında bu ayrıma dikkat edilmelidir.

2. Şekilleri

Vergi yükünden kurtulmak amacıyla, bilerek ve isteyerek vergi kaybına yol açmanın bir çok şekli vardır. Bunlar genel olarak; yükümlülüğün tesis olunamaması, vergi beyannamelerinin verilmemesi, defter tutulmaması veya yanlış tutulması, satış ve hasılatın belgelendirilmeyişi, sahte veya uydurma belge kullanılışı ve hasılatın defter ve beyannamelere aktarılmayışdır.

Uygulamada yükümlüler, bir hesap döneminde kaçakçılık şekillerinden birini veya birkaçını işleyebilecekleri gibi, yukarıda sayılan vergi kaçakçılığının oluş şekillerinden hiçbirine uymayan yöntemleri de geliştirebilirler. Örneğin, gelir vergisinde kaçakçılık, hasılatın olduğundan az, giderlerin olduğundan yüksek gösterilmesiyle kolayca gerçekleştirilebileceği gibi, aynı fiil değişik yöntemler uygulanarak da gerçekleştirilebilir (Şenyüz, 1995: 93-94).

Türkiye’de her yıl en az tahsil edilen kadar verginin kaçırıldığı veya hiç toplanamadığı tahmin edilmektedir. Vergi kaçakçılığının önemli bir kısmı, sorumlusu vergi mükellefi bile olmayan gayri resmi ekonomik faaliyet yürütenlerden kaynaklanmaktadır (Doğanyigit, 1993: 36).

3. Vergi Kaçakçılığının Doğurduğu Sonuçlar

Vergi yükümlülüğünden tamamen veya kısmen kurtulmak amacıyla vergi yasalarına aykırı hareket etmek vergi kaçakçılığı olarak tanımlanmaktadır. Buradan hareketle vergi kaçakçılığı, vergi yasalarına aykırı hareket etmek suretiyle vergi yükümlülüğünden kaçmak iken; vergiden kaçınma bir yerde vergi yükümlülüğünden kaçmaktır. Ancak bu kaçışın, vergi kaçakçılığında olduğu gibi vergi yasalarını çiğnemek suretiyle değil, vergi yasalarına aykırı düşmeksizin gerçekleştirilmesi gerekir (Herekman, 1989: 155-156).

Nedenleri ne olursa olsun vergi kaçakçılığı bir ülkede ağır mali, iktisadi ve psikolojik sonuçlar doğurur. Vergi kaçakçılığı her şeyden önce kamu gelirlerini azaltır. Bu durum, yeni vergilerin konulmasını veya mevcut vergi oranlarının artırılmasını gerektirebilir. Öte yandan bir kısım mükelleflerin vergi kaçırmaları ve diğer bir kısmın bunu yapmaması halinde, vergi önünde eşitlik bozulur. İktisadi anlamda vergi kaçakçılığı, haksız rekabete yol açar. Vergi kaçıran işletmeler, mallarını daha ucuz fiyatla satmak suretiyle rekabet imkanlarını kötüye kullanmış olurlar. Ayrıca vergi kaçakçılığı ülkenin iktisat ve maliye politikalarını zedeler. İktisadi gelişme ve kalkınmada gösterilen gayretleri ve planların gerçekleşmesini ortadan kaldırır. Vergi kaçakçılığı; vatandaşlık, vatanseverlik, sosyal birlik gibi toplumun uygarlık duygularına aykırıdır. Vergisini kanuna uygun olarak ödemek her mükellef için aynı zamanda bir ahlak sorunudur. Bir toplumun ekonomik, sosyal güvenlik, sağlık gibi birçok imkanlardan faydalanması ve sonrada çıkarı peşinde vergi kaçırmaları tamamen ahlak dışı bir harekettir (Erginay, 1985: 161-162).

Vergi kaçakçılığı, üzerinde önemle durulması gereken bir olaydır. Çünkü bir suçtur ve cezai yaptırım gerektirmektedir. Vergi kaçakçılığı suçu; hırsızlık, alkollü araba kullanımı, cinayet gibi suçlara oranla daha az toplumsal tepki ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum vergi kaçıran kişiyi daha az baskı altında bırakmaktadır. Çünkü yakalandığı zaman sadece yasal bir müeyyide (para cezası ve hapis cezası) ile karşı karşıya kalacaktır. Sosyal baskı (kınama, teşhir edilme vb.) ve kişisel baskı (suçluluk duygusu, utanç vb.) süreci işlemediğinden veya az işlediğinden dolayı vergi kaçıran kişi yaptığı iş dolayısıyla kendini sorgulamayacaktır ve kendinden sonra bu işi yapanlara da örnek teşkil edecektir.

Vergisini ödemeyerek görünüşte kendi lehine davranan, vergilerin yükünü sadece vergisini ödeyenler üzerine yıkan, vergi gelirlerinin azalmasına yol açarak vergi yükünü ağırlaştırıran ve istikrarsızlıklara yol açan kişi ya da kişileri taktir etmek veya onlara sempati duymak akıllı bir davranış değildir.

Sonuç olarak, vergi kaçırın bir kişi kendi aleyhine ve bundan da daha fazla toplum aleyhine bir davranış sergilemekte ve suç işlemektedir. Hem adil dağıtılmayan bir vergilemeye, hem de vergisini ödeyenler üzerinde vergi yükünün ağırlaşmasına yol açmaktadır. Ayrıca, kişinin bu davranışı sonucu devletin vergi gelirlerindeki azalma kişinin kendisinin, yakınlarının ya da toplumun devletin sunduğu eğitim, sağlık gibi hizmetlerden gereği gibi yararlanamamasına neden olmaktadır. Uzun dönemde ise devlet gelirlerindeki azalma ekonomiyi olumsuz yönde etkilemekte; işsizlik, enflasyon, borçlanma sonucu borç faizlerinin ödenmesinde sıkıntı gibi istikrarsızlıklar oluşmaktadır. Sonuç olarak vergi kaçırın kişi sadece devlete değil, topluma ve hatta kendisine de zarar vermektedir.

C) VERGİNİN REDDİ VE VERGİ İSYANI

Verginin reddi; çeşitli iktisadi, mali ve siyasi nedenlerden dolayı vergisel yükümlülüklerin yerine getirilmemesine yönelik toplu ve yasadışı bir olayı ifade etmektedir. Vergiler, devletin egemenlik gücüne dayalı olarak belirlenen kurallara göre alınmaktadır. Verginin reddi ise, ortaya çıkışı ve izlediği süreç ile bu kuralların ihlali anlamına gelmektedir. Kuralların ihlali ise, genel olarak itaatsizlik sayılmakta ve girişilen direnişin türüne bağlı olarak vergi isyanlarını gündeme getirmektedir.

Verginin reddi bazen vergi grevi olarak da ifade edilmektedir. Grev, demokratik rejimlerde yasal güvence altında yapılan toplumsal bir eylemdir. Verginin reddi ise yasa dışı bir olaydır. Bu nedenle vergi grevi kavramı yerine verginin reddi kavramının kullanılması yerinde olacaktır (Herekman, 1989: 160).

Verginin reddi olayının en tipik örneği 1954 yılında Fransa'da Poujade isimli bir kişinin başlattığı ve sonradan Poujade hareketi olarak mali literatüre geçen bir olayda görülmektedir (Nadaroğlu, 1998: 282). Başlangıçta tek bir kişinin vergiye karşı direnişi olarak ortaya çıkan Poujade hareketi kısa zamanda topluma mal olarak toplumsal bir eyleme dönüşmüş, daha sonra da siyasal sonuçlar yaratan bir olay haline gelmiştir.

Verginin reddi, vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı gibi kavramlardan farklıdır. Verginin reddi, vergisel yükümlülüklerin yerine getirilmemesine yönelik yasadışı ve toplumsal bir olayı ifade etmektedir. Vergiden kaçınma ise, bir kimsenin vergi yükümlülüğünü yasalara uygun olarak azaltmasıdır. Buna göre verginin reddi ile vergiden kaçınma arasında iki temel fark vardır. Birincisi verginin reddi yasadışı bir olay iken, vergiden kaçınma yasal bir davranış olup suç teşkil etmemektedir. İkincisi verginin reddi topluca yapılan bir eylemdir. Vergiden kaçınma ise bireysel bir eylemdir.

Vergi kaçakçılığı ise, vergi ile ilgili yükümlülüklerin vergi kanunlarına aykırı olarak kısmen veya tamamen yerine getirilmemesidir. Vergi kaçakçılığı, çoğunlukla bireysel bir eylem olmakla birlikte, bazen grupsal bir eylem şeklinde de ortaya çıkabilir. Örneğin, aynı şirkette pay sahibi olan kişiler, ortak amaçları için vergi kaçakçılığına girişebilirler. Bu durumda vergiye karşı gösterilen tepki bireysel değildir. Ancak bu tepki tamamen toplumsal olarak da değerlendirilemez. Bu nedenle vergi kaçakçılığı çoğunlukla bireysel bir eylem iken, verginin reddi tamamen toplumsal bir olaydır. Ayrıca vergi kaçakçılığında vergilerin ödenmemesi hile ve gizli yollarla gerçekleştirilirken, verginin reddi olayında bu fiil açık bir şekilde yapılmaktadır. Hatta daha da ileri gidilerek, vergi toplamakla görevli idareye karşı eylemlerde bulunmaktadır (Aktan, 2002)¹³.

Vergileme ile ilgili olarak ortaya çıkan tepkilerin ne türde olacağı genel olarak mükelleflerin hislerine göre değişmektedir. Buna göre kolektif bir girişim olan vergi isyan hareketlerinde bu hislerin en yoğun şekilde yer aldığı ve gösterilen tepkinin bu tür olayların şiddetini belirlediği söylenebilir. Özetle verginin reddi, vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığından tamamen farklı sosyal ve psikolojik bir olaydır. Bu olaylar genel olarak şiddet kullanımını içerdiğinden, vergi isyanları olarak incelenmektedir. Tarihsel süreç incelendiğinde bir çok ülkede vergi isyanı niteliğinde toplumsal olayların yaşandığı ve bu olaylar sonucunda önemli değişimlerin ortaya çıktığı görülmektedir.

Vergilere karşı gösterilen toplu tepkilere İngiltere’de Wat Tyler İsyanı (1381), Hampden Hareketi (1629) ve Baş Vergisi İsyanı (1990); Fransa’da Poujade Hareketi (1953); ABD’de Pul Vergisi İsyanı (1765), Boston Çay Partisi İsyanı (1773), Shays İsyanı (1786-87), Viski İsyanı (1794), Fries İsyanı (1799), Gümrük Tarifesi İsyanları

¹³ <http://www.canaktan.org.tr/ekonomi/kamu-maliyesi/vergi-psiko/anasayfa-psiko.htm>, (20.06.2005).

(1828-61) ve Büyük Depresyon Yıllarında Vergilere Karşı Direniş (1929) örnek verilebilir. Osmanlı Devletinde ise Celali İsyancıları [Şeyh Celal İsyancı (1519), Baba Zünnun İsyancı (1525), Kalender Çelebi İsyancı (1528)]; Patrona Halil İsyancı (1730); Atçalı Kel Mehmet İsyancı (1829-30); Niş İsyancı (1841); Vidin Ağalık Rejimi ve Vidin İsyancı (1850) ve 1906-1908 Yılları Arasında Anadolu'da Ortaya Çıkan İsyancılar [Erzurum İsyancıları, Kastamonu İsyancı ve Sinop İsyancı] örnek verilebilir. Türkiye'de ise vergilere karşı gösterilen toplu tepkilere "Varlık Vergisi Faciası (11 Kasım 1942)" örnek verilebilir (Daha fazla bilgi için bakınız Aktan vd., 2002: 155-186).

VI. VERGİ ALGILAMASI İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Vergi algılaması, daha önce de ifade edildiği gibi vergi psikolojisi alanı içerisinde ele alınmaktadır. Vergi psikolojisi konusunda ilk bilimsel eserlerin verilmesi, XIX. yüzyılın başlarına rastlamaktadır. Şenyüz'ün (1995: 10) belirttiğine göre, Amilcare Puviani'nin (1903) "Mali İllüzyonlar Teorisi" adlı eseri ve Eugen Grossman'ın (1930) "İsviçre Halkının Maliye Anlayışı" adlı eseri vergi psikolojisi konusunda öncü çalışmaları oluşturmaktadır. Daha sonraları Laufenburger, Reynaud ve Duberge bu konuda çalışmışlardır. Ancak, vergi psikolojisinin sistemli bir biçimde ele alınışı ve literatüre kazandırılışı Günter Schmolders tarafından gerçekleştirilmiştir.

Throop Smith ve Keith Butters'in (1950) Harvard Üniversitesi Araştırma Bürosunca desteklenen ve vergilerin işletmeler üzerindeki etkilerini ele alan vergi araştırma programı, George Break'ın İngiltere'de serbest mesleğe sahip 306 avukat üzerinde yaptığı araştırma ve George Katona'nın ABD'de federal gelirin oluşumunu tespit etmeye yönelik gerçekleştirdiği araştırma da vergi psikolojisi konusunda yapılan çalışmalara örnek gösterilebilir. Ayrıca Beichelt'in çeşitli meslek grupları üzerinde ankete dayalı yaptığı "İngilizlerin Vergi Mantabilitesi" adlı çalışma ile Duberge'nin buna benzer Fransa'da 792 mükellef ile yaptığı araştırma vergi psikolojisi konusunda yapılan diğer çalışmalardır (Şenyüz 1995: 10-11).

Türkiye'de ise, Hakkı Karamete'nin 1956 yılında hazırladığı "Türkiye'de İktisadi Sistem, İktisadi Zihniyet, Vergi Sistemi ve Vergi Mantabilitesi" adlı doktora tez çalışması, Yenal Öncel'in "Vergiye Karşı Tepkiler ve Türkiye'de Vergi Kaçakçılığı" adlı doçentlik tezi ile Hayrettin Aktaşlıoğlu'nun "Vergi Psikolojisi" adlı doktora tezi vergi psikolojisi alanındaki öncü çalışmalardandır. Ayrıca Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü Hakla İlişkiler Şubesince yürütülen 1972 ve 1975 tarihli ankete dayanan iki çalışma ile Zafer Kükrer'in "Maliye Mükellef İlişkileri" adlı makalesi Türkiye'de vergi psikolojisini dikkate alan çalışmalara örnek gösterilebilir (Şenyüz 1995: 11).

Vergi psikolojisi içerisinde yer alan vergi algılaması konusunda ise sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Örneğin, Sağbaş (2003: 169-178) Türkiye örneğinde, yerel vergiler konusunda vergi ödeyenlerin düşüncelerini ve bu vergileri nasıl algıladıklarını Kamu Tercih Teorisi ile ilişkilendirerek araştırmıştır. Çalışmada anket yöntemi

kullanılmış olup yerel vergilerin algılanması ile ilgili dört temel konu üzerinde durulmuştur. Elde edilen bulgular ise şöyledir: Mükellefler yerel vergiler konusunda temel bilgilere sahiptir. Örnek kütlenin çoğunluğu (% 71'i) ödedikleri vergi miktarı ile aldıkları hizmetlerin kalitesi arasında bir ilişkiden (mali bağlantıdan) haberdar olduklarını belirtmiştir. Türkiye örneğinde seçmenin oyunda mali bağlantı ile ilgili kanaatlerin etkisinin olmayacağı gözlenmiştir. Çalışmada yerel vergilerin algılanmasını etkileyebilecek faktörler de araştırılmıştır. Buna göre, eğitim düzeyi yüksek olan ve daha kalabalık yerlerde yaşayan mükelleflerin vergilerle daha ilgili oldukları ve vergileri daha iyi algıladıkları gözlenmiştir.

Bir başka örnekte Sağbaş'ın (2003) Pommerehne ve Schneider'den (1978: 381) aktardığına göre, mali yanılsama (fiscal illusion) konusu merkezi vergilerin algılanması ile ilişkilendirilerek araştırılmıştır. Çalışmada bireylerin, vergi yükünün büyüklüğü ve kamu harcamalarının kendilerince karşılanan kısmının büyüklüğü üzerinde sistematik algılama hatasına düştükleri gözlenmiştir. Çalışmada algılama hatalarına, vergi sisteminin karmaşıklığının ve uygulanan demokratik karar verme mekanizmasının sonucunun neden olduğu ileri sürülmektedir.

Vergilerin algılanmasıyla ilgili çocuklar üzerinde yapılmış çalışmaya rastlanılmamıştır. Bununla birlikte ilköğretim öğrencilerinin sosyal bilgiler ile ilgili kavramları anlama düzeyi ve kavram yanılgılarını araştıran çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin; Ekiz ve Akbaş (2005: 61-78) Trabzon örneğinde; ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin astronomi ile ilgili kavramları anlama düzeylerini ve bu kavramlarla ilgili yanılgılarını anket ve mülakat yöntemiyle araştırmıştır.

Bunların dışında vergilendirme psikolojisi, mükellefin vergi karşısındaki davranışları, vergi kaçırma eğilimini etkileyen faktörler gibi vergilerin sosyal ve psikolojik yönünü dikkate alan teorik ve ampirik çalışmalar bulunmaktadır.

A) KONUYLA İLGİLİ TEORİK ÇALIŞMALAR

Vergi kaçırma eğilimi ile ilgili teoriler, sadece ekonomistler tarafından değil, psikologlar, sosyologlar ve suç bilimcileri tarafından da geliştirilmiştir. Bu modellerde daha çok adalet, eşitlik, referans grubu ve toplumsal baskı gibi faktörlerin etkisi üzerinde durulmuştur (Bayraklı vd., 2004a).

Klasik ekonomik teorinin varsayımlarını dikkate alan, teorik anlamda yapılmış ilk ve öncü çalışma Allingham ve Sandmo (1972) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaya göre mükellefin vergi beyanı; vergi oranı, ceza miktarı ve denetim oranı gibi faktörler tarafından etkilenmektedir. Buna göre, ceza miktarı veya denetim oranındaki artışın her biri beyan edilen verginin de artmasına yol açmaktadır. Vergi oranlarının artmasının vergi kaçakçılığını nasıl etkilediği sorusu, bu modelde belirsiz kalmaktadır (Bayraklı vd., 2004a).

Allingham ve Sandmo'nun çalışması daha sonraki çalışmalara temel teşkil etmiş, bununla birlikte bazı yönlerden eleştirilmiştir. Örneğin; bu modelde vergi kaçakçılığının psikolojik maliyeti göz önüne alınmamaktadır. Ancak, yapılan ampirik çalışmalara (örneğin Baldry'in çalışması) göre bazı mükellefler, vergi kaçırmanın maliyetinin beklenen faydasına göre çok düşük olmasına rağmen, ahlaki açıdan uygun görmedikleri için vergi kaçırmamışlardır. Bu nedenle dürüst davranmanın verdiği rahatsızlık duygusunun da modele eklenmesi gerekmektedir (Bayraklı vd., 2004a).

Diğer bir eleştiri ise, Allingham ve Sandmo'nun modelinde mükellefin denetlenme oranı, ceza oranı gibi değişkenlerin değerini tam olarak bildiği varsayımdır. Halbuki gerçek hayatta bireyin bu değişkenleri tahmin etmesi oldukça güçtür. Ayrıca model kişiler arasındaki etkileşimi de göz önüne almamaktadır. Bir sosyal grup içinde bir çok kişi vergi kaçırma faaliyetinde bulunuyorsa, bu o kişideki adalet duygusunu zedeleyerek bireyi vergi kaçırmaya doğru yönlendirebilir (Bayraklı vd., 2004a).

Allingham ve Sandmo'nun bilinen modelinin yanı sıra, vergi kaçırma eğilimi çalışmalarında psikolojik modellerde geliştirilmiştir. Psikolojik yaklaşımlardan bir kaçışunlardır:

“Grasmick ve Bursik'e göre mükellefleri vergi kaçırmaktan caydırıcı faktörler şunlardır; devletin uyguladığı cezalar olan yasal müeyyideler (legal sanctions), kişinin ait olduğu gruptaki sosyal norma uygun olarak davranmadığı zaman karşılaşacağı utanç ve kaybedeceği saygınlığı ifade eden toplumsal etki (social stigma) ve kişinin kendi kendisine uyguladığı bir ceza olan suçluluk duygusudur (guilt feelings).

Ayrıca, vergi etiği de vergi uyumunu belirleyici bir faktördür. Vergi etiği kavramı Song ve Yarbrough tarafından, mükellefler ile devlet arasındaki ilişkiyi belirleyen davranış normları olarak tanımlanmıştır (Bayraklı vd., 2004a).

Psikolojik etki olan nefret etkisi ya da kin etkisine (spite effect) göre denetim oranlarındaki artış, devlet ile vatandaş arasında var olduğu düşünülen güveni ortadan kaldıracak, vergi ödevini azaltacak, kişinin vergi ödemede asli motivasyon kaynağı olan vergi ahlakını bozarak mükellefin daha çok vergi kaçırmaya neden olabilecektir.

Kişilerin davranışları onların içinde yaşadıkları veya ait oldukları grup tarafından etkilenir. Kişilerin ait olduğu grup (referans grubu da denilebilir), bireyin kendine yakın hissettiği arkadaşları, meslektaşları, aile fertleri ve benzerlerinden oluşur. Sosyolojinin genel kabul görmüş teoremine göre; birey kendi referans grubunda benimsenen düşünce ve davranışlara yönelecek, referans grubu tarafından hoş karşılanmayan ve ayıplanan düşünce ve davranışlardan kaçınacaktır. Buna göre, bireyin etrafındaki sevdiği insanlardan oluşan referans grubu vergi kaçırmayı benimsiyor ve onaylıyorsa, kişi de vergi kaçıracaktır ve vergi kaçırdığı için herhangi bir sosyal ayıplama olmayacaktır.

Eşitlik teorisine göre bir ilişkide eğer tüm katılımcılar buldukları katkı kadar fayda sağlıyorsa, bu eşit bir ilişki olarak kabul edilir. Eğer bir ilişkide eşitsizlik söz konusu ise kişi sağladığı katkı miktarını değiştirerek (artırarak veya azaltarak) bu ilişkiyi eşitleştirmek isteyecektir” (Bayraklı vd., 2004a).

Vergi konusunda genel olarak 3 farklı eşitlik kavramı bulunmaktadır. Dikey eşitlik, gelirleri ve servetleri yüksek olan mükelleflerin düşük olanlara oranla daha fazla vergi ödemesi ile gerçekleşir. Yatay eşitlik ise aynı durumda olan kişilerin (gelir ve servet olarak) aynı oranlarda vergilendirilmesidir. Mübadele eşitliğinde ise, mükellef kamusal mal ve hizmetlerden elde ettiği fayda ile ödediği vergi miktarını karşılaştırmaktadır. Vergi mükellefi devlet ile olan ilişkisinin adil olmadığını, ödediği verginin karşılığını alamadığını düşünüyorsa, vergi kaçırarak bu adaleti kendisi sağlamaya çalışacaktır (Bayraklı vd., 2004a).

Eşitlik teorisi klasik teorisinin tamamen tersi bir öngöründe bulunmaktadır. Mükellefin yararlandığı kamusal mal ve hizmet miktarındaki artış mükellefin eşitliği algılamasında pozitif bir etki yaratarak vergi kaçakçılığını azaltacak, tersi bir durumda ise mükellef yeterince kamusal mal ve hizmetlerden yararlanmadığı düşüncesiyle, eşitliği sağlamak için vergi kaçırmaya başlayacaktır. Aynı şekilde kişi kendisinin devletle olan ilişkisi ile başka kişi veya kişilerin ilişkisini de kıyaslayacaktır. Sonuçta yatay, dikey ve mübadele eşitsizliğinin algılanması, mükelleflerin vergi davranışları üzerinde etki yapacaktır (Bayraklı vd., 2004a).

Türkiye’de vergi psikolojisi konusunda yapılan teorik çalışmalara Bilal Doğan’ın (1993), “Vergi Psikolojisi ve Vergiye Karşı Psikolojik Tutumun Sonuçları” adlı çalışması, Doğan Şenyüz’ün (1995), “Vergilendirmede Yükümlü Psikolojisi” adlı çalışması, Ömer F. Batırel’in (1996), “Vergi Kaçakçılığı ve Vergiye Gönüllü Uyum” adlı çalışması, Cemalettin Uçak’ın (1997), “Vergilendirme Psikolojisi” adlı çeviri eseri, Coşkun C. Aktan’ın (2002), “Vergi Psikolojisinin Önemi, Vergiler ve Mükelleflerin Psikolojik Tutumları, Vergilere Karşı Gösterilen Aktif ve Pasif Tepkiler” adlı çalışması, Ali Çelikkaya’nın (2002), “Mükelleflerin Vergiye Gönüllü Uyumunu Etkileyen Faktörler” adlı çalışması ve Seçkin Kılıç’ın (2004), “Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Faktörler” adlı çalışması örnek verilebilir.

B) KONUYLA İLGİLİ AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Vergi teorilerinin varsayımlarını test etmek ve vergi kaçırmaı etkileyen faktörler konusunda daha fazla bilgi edinebilmek amacıyla bu konuda yapılan birçok ampirik çalışma bulunmaktadır. Ampirik çalışmalarda, resmi veri (regresyon), deney (benzetim) ve anket yöntemi olmak üzere üç değişik yöntem kullanılmaktadır. Vergi kaçırma eğilimi konusunda yapılan ampirik çalışmalardan bazılarının bulguları aşağıda sunulmuştur¹⁴.

Vogel’in (1974) İsveç’te yaptığı çalışmaya göre, mükellefin ait olduğu sosyal grupta vergi kaçırma yaygın bir davranış ise, mükellef de daha çok vergi kaçırmaaktadır. Bayan olmak ve artan yaş ile vergi uyumu arasında pozitif ilişki vardır. Song ve Yarbrough’un (1978) ABD’de yaptığı çalışmaya göre, genel olarak insanlara ve politikacılara güvensizlik ile vergi etiği arasında negatif ilişki varken, gelir ve eğitim düzeyinin yüksekliği vergi etiğini olumlu yönde etkilemektedir. Diğer suçlarla kıyaslandığında katılımcılardan bir çoğu vergi kaçakçılığını ciddi bir suç olarak görmemektedir (Bayraklı vd., 2004a).

Grasmick ve Green’in (1980) ABD’de yaptığı çalışmaya göre, ahlaki değerler, sosyal baskı ve cezai yaptırımlar ile vergi uyumu arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Suçluluk duygusu, toplumsal etki ve yasal müeyyideler yasa dışı faaliyetleri büyük

¹⁴ Bu paragrafi izleyen 2 paragraf ve 1,5 sayfa Bayraklı vd. (2004a)’nin çalışmasının Ek1 kısmından alıntı yapılmıştır.

ölçüde etkilemektedir. Tittle'nin (1980) ABD'de yaptığı çalışmaya göre, resmi olmayan yaptırımlar (toplumsal baskı vs.) caydırıcılık bakımından algılanan tutuklanma oranından çok daha etkilidir. Ayrıca caydırıcılık etkisinin olabilmesi için, resmi olmayan yaptırımlarla karşılaşma olasılığının oldukça yüksek algılanması gerekirken, yasal müeyyidelerin de çok ciddi olarak algılanması gerekmektedir (Bayraklı vd., 2004a).

Scott ve Grasmick'in (1981) ABD'de yaptığı çalışmaya göre, vicdan azabı, toplumsal tepki ve cezai yaptırımlar ile vergi uyumu arasında pozitif ilişki varken, algılanan mübadele eşitsizliği (vergi oranlarının yüksek algılanması ve vergi sisteminin adaletsiz algılanması) vergi uyumunu negatif yönde etkilemektedir (Bayraklı vd., 2004a).

Grasmick ve Scott'un (1982) ABD'de yaptığı çalışmaya göre, mükellefin gelir düzeyi ile geçmişte yapılan vergi kaçakçılığı ya da gelecekte yapılması planlanan vergi kaçakçılığı arasında herhangi bir ilişki bulunmamıştır. Öte yandan algılanan vicdan azabı duygusu, toplumsal baskı ve yasal cezaların şiddeti vergi kaçırmayı negatif olarak etkilemektedir. Bu üç değişken vergi kaçakçılığındaki değişimin yaklaşık üçte birini açıklamaktadır (Bayraklı vd., 2004a).

Grasmick ve Bursik'in (1990) ABD'de yaptığı çalışmada, suçların önlenmesinde devlet tarafından uygulanan yaptırımların (parasal ceza ve hapis cezası), sosyal gruplar tarafından oluşturulan yaptırımların (kınama, başkalarının gözünde saygınlığını yitirme) ve kişinin kendisine uyguladığı yaptırımların (suçluluk duygusu ve utanç) caydırıcı etkisi analiz edilmiştir. Çalışmada vergi kaçakçılığı, küçük miktarda hırsızlık ve alkollü araba kullanımı olmak üzere üç farklı suç teşkil eden faaliyetler incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre vergi kaçakçılığını caydırıcı en önemli faktör, kişinin kendisine uyguladığı bir yaptırım olan utanç duygusudur. Bunu yasal müeyyideler takip etmektedir. Sosyal baskının etkisi beklenen yönde olmasına karşın istatistiksel olarak anlamlı değildir. Geçmişte yapılan vergi kaçakçılığı ile gelecekte planlanan arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Sosyal ve demografik değişkenlerin (yaş, cinsiyet ve eğitim) hiçbirinin etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir (Bayraklı vd., 2004a).

Orviska ve Hudson'un (2002) İngiltere'de yaptığı çalışmaya göre, vatandaşlık ödevi ve kanunlara uyma güdüsü vergi uyumunu etkileyen önemli faktörler arasında bulunmuştur. Yaşlı insanların vergi kaçırmaktan dolayı yakalandıklarında doğacak sorunlardan daha fazla çekindikleri ve bu insanlarda vergi kaçakçılığının yanlış olduğuna dair inanış daha fazla olduğu için yaşlıların vergi kaçırma olasılığı gençlerden daha düşük bulunmuştur. Wenzel'in (2003) Avustralya'da yaptığı çalışmaya göre, kişisel normlar (vergi ödeme hakkındaki pozitif etiksel düşünceler vb.) vergi uyumunu önemli ve pozitif bir şekilde etkilemektedir. Sosyal normlar ise ancak kişinin kendisini sosyal grubun bir parçası olarak gördüğü durumlarda vergi uyumunu etkilemekte, kişi içinde bulunduğu sosyal grupla özdeşleşmediğinde sosyal normların vergi uyumunu artırıcı etkisi görülmemektedir (Bayraklı vd., 2004a).

Türkiye'de de vergi kaçırma eğilimi konusuyla doğrudan veya dolaylı ilişkili olan ampirik araştırmalar bulunmaktadır. Yapılan ampirik çalışmalardan bazılarının bulguları aşağıda sunulmuştur:

Muter vd. (1993) Manisa'da mükelleflerin vergi karşısındaki tutum ve davranışlarını anket yöntemiyle araştırmıştır. Ankete 505 mükellef katılmıştır. Çalışmada elde edilen bazı bulgular şunlardır: Yükümlülerin öğrenim düzeyleri yükseldikçe, kamu harcamalarını izleme ve değerlendirme duyarlılığı da artmaktadır. Mükelleflerin gelir düzeyindeki farklılıklar vergi kaçıran meslektaşlarının davranışlarını değerlendirmelerinde ayırt edici bir etkidir. Vergi yükü arttıkça, mükellefler vergi kaçakçılığı davranışına daha hoşgörülü yaklaşmaktadır. Ödedikleri vergi ile kamu hizmeti arasında bağ kuran mükelleflerin vergi kaçakçılığı davranışına tepkileri daha olumsuzdur. Mükellefler muhatap oldukları cezaların derecesi yükseldikçe, vergi kaçakçılığı davranışını daha hoşgörü ile karşılamaktadır.

Gerçek ve Yüce (1998) Bursa'da mükelleflerin vergiye bakışını etkileyen öncelikli faktörlerin neler olduğunu anket yöntemiyle araştırmıştır. Ankete Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı 235 mükellef katılmıştır. Çalışmada mükelleflerin vergi yükünü algılaması, kamu harcamalarına bakışı, vergilerin ödenme durumu ve etkileri, mükelleflerin vergi denetimine ve vergi kaçakçılığına yaklaşımı, vergi bilinci, mükelleflere göre vergi adaletsizliğinin nedenleri ve alınması gereken önlemler gibi konular anketten elde edilen bulgular ışığında incelenmiştir.

Demir (1999) Afyon örneğinde, mükelleflerin vergi karşısındaki davranışlarını anket yöntemiyle araştırmıştır. Çalışmada mükellefiyet türüne göre (gelir, kurumlar, çevre temizlik vs.) vergi mükellefleri ayrı ayrı incelenmiştir. Ankete katılanlara göre vergi kamu hizmetlerinin karşılığıdır (% 31,9), zorunlu bir ödemedir (% 30,7), bir ödevdir (% 16,7), bir yüküdür (% 13,8), teşebbüs kabiliyetini engelleyen bir unsurdur (% 7,2). Ankete katılanlara göre vergi kaçırmanın birisi hırsızdır (% 40), kurnaz bir iş adamıdır (% 26,7), vatan hainidir (% 20), ‘çok iyi ediyor’ (% 13,3). Çalışmada vergilerin tam olarak ödenmemesinin nedenleri olarak; vergi oranlarının yüksek olması (% 33,7), vergi ahlakının yerleşmemiş olması (% 23,7), gerekli vergi reformlarının yapılmamış olması (% 22,7), biçimsel yükümlülüklerin fazla olması (% 11,6), devletin verginin zorunluluğunu kamuoyuna anlatamaması (% 8,3) gösterilmiştir. Ayrıca çalışmada vergi kaçakçılığının temel nedenleri ve diğer çalışmalardan farklı olarak hangi yollarla vergi kaçırıldığı da araştırılmıştır.

Saruç (2003: 156-166), Türkiye’de vergi kaçakçılığının en önemli nedenlerini belirlemeye çalışmıştır. Çalışmada 185 gelir vergisi mükellefine ‘ülkemizde vergi kaçakçılığının en önemli nedenlerinin ne olduğunu düşünüyorsunuz? Lütfen açıklayınız’ açık uçlu sorusu yöneltilmiş ve verilen toplam 544 yanıt 89 değişik neden olarak gruplara ayrılmıştır. Buna göre vergi kaçakçılığının en önemli nedeni olarak katılımcıların % 18’i düşük denetleme oranlarını, % 10,3’ü adil olmayan vergi yasalarını, % 5,7’si ise düşük cezaları göstermiştir. Saruç’a göre bu cevaplar vergi kaçakçılığının asıl nedenleri olabileceği gibi, mükelleflerin vergi kaçırdıktan sonra geliştireceği savunma mekanizmaları da olabilir.

Bayraklı vd. (2004a) ise, vergi kaçırma eğilimini etkileyen faktörleri yurt genelinden hazırladıkları anketle araştırmıştır. Ankete 481 vergi mükellefi katılmış, 477’sinin cevapları dikkate alınmıştır. Sıralı probit ve logit regresyon analizleri yapılmıştır. Bağımlı değişken olarak vergi kaçırma eğilimi, bağımsız değişkenler olarak vergi yükü, fırsat, adalet, referans grubu, toplumsal etki, vicdan azabı, yakalanma ihtimali, mali ceza, hapis cezası, mali bilgi, risk, dert, yatay eşitlik, dikey eşitlik, mübadele eşitliği, bayan olma, yaş, eğitim ve gelir değişkenleri ele alınmıştır. Elde edilen bulgular şöyledir: Sıralı probit analizine göre % 1 anlamlılık düzeyinde algılanan vergi yükü ile vergi kaçırma eğilimi arasında pozitif bir ilişki vardır. Kişinin yakın çevresindekiler (referans grubu) arasında vergi kaçırmanın olması vergi kaçırma eğilimini

arttırmaktadır. Kişi vergi kaçırmasının çevresi tarafından öğrenildiğinde bunun utanç kaynağı oluşturacağını düşünüyorsa, kişinin vergi kaçırma eğilimi düşük olacaktır. Vicdan azabı ile vergi kaçırma eğilimi arasında negatif bir ilişki vardır. % 10 anlamlılık seviyesinde vergi sisteminin adaletsiz algılanması ile vergi kaçırma eğilimi arasında pozitif bir ilişki vardır.

Sıralı probit analizinde anlamlı bulunan 5 değişken (vergi yükü, adalet, referans grubu, toplumsal etki ve vicdan azabı) logit analizinde de istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Logit analizinde ayrıca fırsat, mali ceza ve yaş faktörleri de istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Buna göre % 10 anlamlılık seviyesinde vergi kaçırma fırsatı yüksek olan mükelleflerin vergi kaçırma olasılığı daha yüksek olmaktadır. Algılanan mali ceza ile vergi kaçırma eğilimi arasında negatif bir ilişki vardır. % 5 anlamlılık seviyesinde yaş ilerledikçe vergi kaçırma olasılığı düşmektedir.

Bayraklı vd. (2004b: 197-214) Uşak örneğinde, vergi kaçırma eğilimini etkileyen faktörleri incelemiştir. Ankete 302 mükellef katılmıştır. Elde edilen bulgular şöyledir: Vergi ödeme bilinci ile vergi kaçırma eğilimi arasında ters yönde bir ilişki vardır. Vergi kaçırma eğilimi ile vergi mevzuatı bilgi düzeyi arasında bir ilişki bulunmamıştır. Vergi yükünü ağır bulan mükelleflerde vergi kaçırma eğilimi daha fazla olmaktadır. Vergi sisteminin adaletsiz olarak algılanması vergi kaçırma eğilimini artırmaktadır. Yakalanma riskinin olması, mükelleflerin vergi kaçırma eğilimini azaltmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

İLKÖĞRETİM ÇAĞINDAKİ ÖĞRENCİLERİN VERGİYİ ALGILAMASINI BELİRLEMeye YÖNELİK AFYONKARAHİSAR İLİ ARAŞTIRMASI VE SONUÇLARI

Bu bölümde ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergiyi algılamasını belirlemeye yönelik Afyonkarahisar ilinde ilköğretim öğrencileriyle yapılan anket ve mülakat sonuçlarına yer verilmiştir. Bu bağlamda öğrencilerin vergiyi nasıl algıladığı, vergi ile ilgili bilgilere sahip olup olmadığı, öğrencilerin vergiyi algılamasını etkileyen faktörlerin neler olduğu, öğrencilerin devletin vergi almasına ve vergi vermeye bakışı, öğrencilerin vergiler ile kamu hizmetleri arasındaki bağlantıdan haberdar olup olmadığı gibi konular ele alınmıştır.

I. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

A) ÇALIŞMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Çalışmada vergilerin algılanması, ilköğretim çağındaki öğrenciler üzerinde araştırılmıştır. Çalışmanın amacı, ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergiyi nasıl algıladıklarını belirlemek ve vergiyi algılamaları üzerinde etkili olan faktörleri ortaya çıkarmaktır. Öğrencilerin vergi konusundaki algı hataları, onların ileride vergilere karşı gösterecekleri olumsuz tutum ve davranışlarının nedenlerinden birisi olabilir. Öğrencilerin vergi konusundaki algı hatalarını düzeltebilmek için onların vergiyi nasıl algıladığını tespit etmek ve algılamaları üzerinde etkili olan faktörleri belirlemek gerekmektedir.

İlköğretim çağındaki öğrenciler yarının büyükleri olarak vergiler ile daha aktif bir şekilde ilgileneceklerdir. Onların vergiyi algılaması olumsuz ise, ileride vergilere karşı gösterecekleri tutumları ve davranışları da olumsuz olabilecektir. Bu nedenle ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergiyi nasıl algıladıklarının incelenmesi, küçük yaşlarda öğrencilerin vergiyi doğru algılayamamaları nedeniyle ileride vergilere karşı geliştirecekleri olumsuz davranışların önüne geçilmesine ve vergi alanındaki kayıt dışı ekonominin azaltılmasına katkı sağlayacaktır.

Çalışmada ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergiyi nasıl algıladıkları ve vergiyi algılamaları üzerinde etkili olan faktörlerin neler olduğu konusu, Afyonkarahisar ilinde ilköğretim öğrencileriyle yapılan anket ve mülakattan elde edilen veriler ışığında incelenmiştir. Çalışmada anket ve mülakat yöntemlerinin birlikte kullanılması araştırmanın doğası gereği mümkündür. Çalışmanın nicel boyutunda, daha geniş örnekleme araştırmaya katmak için, daha çok iki veya çok seçenekli sorulardan oluşan bir anket uygulanmıştır. Nitel boyutunda ise, çocukların vergi konusundaki düşüncelerini derinlemesine incelemek amacıyla ilköğretim öğrencileri ile mülakat yapılmıştır. Araştırmada birden çok metodun kullanılması yoluyla araştırmanın güvenilirliğinin artırılması amaçlanmıştır (Ekiz ve Akbaş, 2005: 63).

Anket sorularının hazırlanmasında konuyla ilgili literatürün taranması yanında, ilköğretim sosyal bilgiler öğretmenlerinin konu hakkındaki düşüncelerinden ve vergi konusunu işleyiş biçimlerinden (derslerde ve sosyal etkinlikler çerçevesinde) ve vergi konusunun geçtiği ilköğretim ders kitaplarından yararlanılmıştır.

İlköğretim sosyal bilgiler öğretmenleri vergi konusunda ilköğretim kitaplarında sınırlı bilgi olduğunu ve bu nedenle vergi konusuna derslerde fazla yer veremediklerini belirtmişlerdir. Bunun dışında vergi haftasında (mart ayının son haftasında) panoya vergiler ile ilgili yazılar ve resimler astıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca sınav sorusu olarak ya da sözlü olarak öğrencilere vergiyi sorduklarında bazen vergi devletin yaptığı hırsızlık veya babamın kazancının yarısı vergiye gidiyor gibi öğrenci cevaplarıyla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu nedenle öğrencilerin vergileri daha çok önceden edindikleri bilgiler çerçevesinde değerlendirdiklerini belirtmişlerdir. Ailenin ve çevrenin öğrencilerin vergiye bakışında büyük etken olduğunu ifade etmişlerdir.

İlköğretim ders kitaplarında ise genel olarak vergi konusuna iki yerde değinilmektedir. Buna göre ilköğretim 6. sınıfta okutulan sosyal bilgiler kitabında “Vatandaşlık Hak ve Görevleri” başlığı altında vergi vermek 1 sayfa geçmektedir. Burada verginin devlet ve toplum açısından önemine ve vergi çeşitlerine yer verilmiştir. İlköğretim 8. sınıfta okutulan vatandaşlık ve insan hakları bilgisi kitabında ise “Vatandaş Olma Sorumlulukları” başlığı altında vergi vermek yarım sayfa geçmektedir. Burada verginin kısa bir tanımına, vergilerin önemine, vergi vermenin milli bir görev

olduğuna ve vergi konusunda 1982 Anayasası'nın 73. maddesinde yer alan ifadelere yer verilmiştir.

Ayrıca anket uygulanmadan önce bu konuda pilot çalışma yapılmıştır ve pilot çalışma yardımıyla bir anket geliştirilmiştir. Araştırmada kullanılan pilot çalışma ve anket formu örnekleri çalışmanın Ek 1 ve Ek 2 kısmında sunulmuştur. Pilot çalışma Mayıs 2005'te Afyonkarahisar ili Emirdağ ilçesinde 20 ilköğretim öğrencisiyle yapılmıştır. Unutulan, gözden kaçan ve hatalı olan sorular pilot çalışma yardımıyla tespit edilmiş ve hatalar düzeltilerek yeni eklemeler ile birlikte anket soruları hazırlanmıştır. Örneğin, pilot çalışmada sorulan Evinizde bilgisayar var mı? Kaç kardeşiniz? Kardeşlerinizin eğitim düzeyi nedir? gibi sorular araştırma konusuyla doğrudan ilgili bulunmayarak anket çalışmasında dikkate alınmamıştır. Pilot çalışmada yer almayan ve devlet kavramı ile vergi kavramı arasında bir ilişki kuran örneğin Devletin vergi almasının nedeni sizce nedir?, Devletin vergi almasını doğru buluyor musunuz? gibi sorulara anket çalışmasında yer verilmiştir. Ayrıca anket sorularındaki ifade bozukluklarının düzeltilmesinde Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim birimi Öğretim üyelerinden ve Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü Rehberlik biriminden yardım alınmıştır.

Anket çalışması 11, 12 ve 13 Ekim 2005 tarihinde Afyonkarahisar il merkezinde gerçekleştirilmiştir. Ankete ilköğretim 3., 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıflardaki öğrencilerden oluşan toplam 180 öğrenci katılmıştır. Bunlardan 170'inin cevapları dikkate alınmıştır. 10 öğrencinin anket sorularına verdiği cevapların eksik olması nedeniyle bunlar çalışmadan çıkarılmıştır. İlköğretim 1. ve 2. sınıfların öğrenim düzeyi göz önüne alınarak bunlar araştırmaya dahil edilmemiştir.

Anket çalışmasında, 2005-2006 öğretim yılında Afyonkarahisar il merkezindeki ilköğretim okullarında öğrenim gören ilköğretim 3., 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıflardaki öğrenciler araştırmanın evreni olarak belirlenmiştir¹⁵.

¹⁵ Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden sözlü olarak alınan bilgiye göre, Afyonkarahisar il merkezinde 2005-2006 öğretim yılı itibarıyla toplam 89 ilköğretim okulu bulunmaktadır. Bunlardan 87'si devlet, 2'si ise özel okuldur. Devlet okullarında 33.816 öğrenci, özel okullarda ise 622 öğrenci bulunmaktadır.

Okullar kümelerine göre örnekleme yönteminin tesadüfi olmayan biçimine göre seçilmiştir¹⁶. Anket çalışması, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölüm Başkanlığı'nın yazılı istemi üzerine, Afyonkarahisar Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün uygun gördüğü ve Afyonkarahisar Valiliği'nin olur verdiği Merkez Atatürk İlköğretim Okulu, Hüseyin Sümer İlköğretim Okulu ve Gedik Ahmet Paşa İlköğretim Okulu ile yapılmıştır. Bunlara ilişkin belgeler çalışmanın Ek 4, Ek 5 ve Ek 6 kısımlarında sunulmuştur.

Okulların seçiminde, sosyal ve ekonomik çevresinin farklı olduğu düşünülen ilköğretim okulları tercih edilmiştir. Buna göre öğrencilerin ailesinin gelir düzeyi ve anne babasının eğitim düzeyi farklı olan 3 ilköğretim okulu dikkate alınmıştır. Atatürk İlköğretim Okulu öğrencilerin ailesinin gelir düzeyi ve anne babasının eğitim düzeyi yüksek olan ilköğretim okulunu, Hüseyin Sümer İlköğretim Okulu öğrencilerin ailesinin gelir düzeyi ve anne babasının eğitim düzeyi orta düzey olan ilköğretim okulunu ve Gedik Ahmet Paşa İlköğretim Okulu ise öğrencilerin ailesinin gelir düzeyi ve anne babasının eğitim düzeyi düşük olan ilköğretim okulunu temsil etmektedir. Bunun gerekçesi, seçilen örneğin evreni temsil etme yeteneğinin olması gereğinden dolayıdır.

Çalışmaya katılan öğrenciler, ulaşılabilirlik kriterine göre seçilmiştir¹⁷. Çalışmada ankete katılmak isteyen herkes kabul edildiği için öğrenciler arasında taraf tutulmamıştır. Örnek külenin sayısının az olduğu iddia edilebilir. Örnek külenin sayısının azlığı sınırlı olanaklarla yapılan bu çalışmanın bir kısıtı olarak kabul edilebilir.

¹⁶ Örnekleme yöntemleri olasılıklı ve olasılıksız olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır. Olasılıklı örnekleme yöntemi deneklerin evrenden bilinen ve eşit olasılıkla seçilebildiği yöntemlerdir. Olasılıksız örnekleme ise, deneklerin evrenden bilinen bir olasılık ve eşit şansa seçilemediği yöntemlerdir. Kümelerine göre örnekleme yöntemi olasılıklı örnekleme yöntemi olup, elemanların değil de grupların (örneğin coğrafi bölgeler, şehirler, banka şubeleri, okullar, hastaneler, işletmeler gibi) tesadüfi seçildiği örnekleme yöntemidir. Çalışmada okulların seçimi kümelerine göre örnekleme yönteminin tesadüfi olmayan (olasılığa dayanmayan) biçimine göre seçilmiştir. Daha fazla bilgi için bakınız (Altunışık vd., 2004: 128-129).

¹⁷ Olasılıksız örnekleme yöntemi zorunlu kalınmadıkça kullanılmamalıdır. Çünkü örneğin seçiminde önyargılı davranıldığından örneğin evreni temsil gücü azalmaktadır. Ancak sosyal bilimlerde araştırmaların büyük çoğunluğunda evrenin tam listesi olmadığı için olasılıklı örnekleme yapmak mümkün değildir. Örneğin Afyonkarahisar il merkezinde ilköğretim öğrencilerinin tam isim listesini elde edemeyiz. Elde edilse bile rasgele seçilen öğrencilerin ankete katılmayı kabul edip etmeyeceğini bilemeyiz. Bu nedenle anket çalışması, araştırmaya katılmayı kabul eden öğrenciler ile gerçekleştirilmiştir. Yani ankete katılan öğrenciler, ulaşılabilirlik kriterine göre seçilmiştir. Daha fazla bilgi için bakınız (Altunışık vd., 2004: 127-131).

Hazırlanan ankette yer alan sorular, daha çok iki veya çok seçenekli sorulardan oluşmaktadır. Az sayıda açık uçlu sorulara yer verilmiştir. Bunun gerekçesi, öğrencilerin test biçimindeki çok seçenekli sorulara daha yatkın olmalarından ve Likert ölçekli (kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum gibi) soruları anlamada zorlanabileceklerinden dolayıdır. Ankete katılan öğrenciler; anket sorularına verecekleri cevaplarının ve vergiyle ilgili düşüncelerinin sadece bilimsel amaçlı kullanılacağı, doğru ya da yanlış cevap olmadığı soruları kendi düşünceleri doğrultusunda cevaplamalarının istendiği, sonuçların toplu olarak analiz edileceği ve düşüncelerinin kesinlikle açıklanmayacağı yönünden rahatlatılmıştır.

Ayrıca araştırmanın güvenilirliğinin artırılması amacıyla, anket yönteminin yanında mülakat yöntemi de uygulanmıştır. Böylece, ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergiyi nasıl algıladığının daha derinlemesine incelenmesi sağlanmıştır. Yapılan mülakat ile araştırmada kullanılan anketin arasında paralellik sağlanabilmesi amacıyla mülakat soruları anket sorularına benzer şekilde hazırlanmaya çalışılmıştır.

Mülakat çalışması, 2005 Ekim ayının üçüncü haftasında Afyonkarahisar il merkezinde anket çalışmasının yapıldığı Merkez Atatürk İlköğretim Okulu, Hüseyin Sümer İlköğretim Okulu ve Gedik Ahmet Paşa İlköğretim Okulu olmak üzere üç ilköğretim okulunda gerçekleştirilmiştir. Mülakata ilköğretim 6., 7. ve 8. sınıflardan oluşan toplam 25 öğrenci katılmıştır. Çalışmaya katılan öğrenciler anket çalışmasında olduğu gibi ulaşılabilirlik kriterine göre seçilmiştir. Çalışmada mülakata katılmak isteyen herkes kabul edildiği için öğrenciler arasında taraf tutulmamıştır. Araştırmada yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılmış olup, daha önceden belirlenmiş ana sorular etrafında gerekli görülen yerlerde neden?, niçin? biraz daha açıklar mısın? gibi sorulara yer verilmiştir. Ancak, bunlar yönlendirici sorular değildir. Araştırmada kullanılan mülakat soruları örneği çalışmanın Ek 3 kısmında sunulmuştur.

Mülakat başlamadan önce öğrencilere yapılan çalışma hakkında kısa bir bilgi verilmiş ve mülakat sorularına verdikleri cevaplarının notlarını etkilemeyeceği anlatılarak öğrenciler rahatlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca mülakatta not tutma sistemi hakkında öğrencilere bilgi verilmiş ve öğrencilerin onayları alınmıştır. Öğrencilerin mülakat sorularına verdiği cevaplar elle not alınmıştır. Mülakatın yavaşlamasını veya cevaplayıcıların sıkılmasını önlemek amacıyla tutulan notlar kısaltılmıştır. Öğrencilerin

mülakat sorularına verdiği cevaplar hiçbir değişikliğe uğratılmadan çalışmaya aynen yansıtılmıştır. Araştırmanın etiği açısından mülakata katılan öğrencilerin kimliği gizlenmiş ve öğrencilere takma isimler verilmiştir.

B) ÖĞRENCİLER İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Ankete katılan 170 ilköğretim öğrencisi hakkında genel bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 1. Ankete Katılan Öğrenciler Hakkında Genel Bilgiler

		Sayı	Sıklık (%)
Yaş	9-10	55	32,4
	11-12	55	32,4
	13-14	51	30
	15-16	9	5,3
Cinsiyet	Erkek	72	42,4
	Kız	98	57,6
Eğitim Düzeyi	3. Sınıf	29	17,1
	4. Sınıf	29	17,1
	5. Sınıf	29	17,1
	6. Sınıf	27	15,9
	7. Sınıf	28	16,5
	8. Sınıf	28	16,5
Ailenin Yaklaşık Bir Aylık Geliri	Düşük gelir (500 YTL'den az)	41	24,1
	Orta gelir (500-2000 YTL)	109	64,1
	Yüksek gelir (2000 YTL'den çok)	20	11,8
Anne ve Babanın Eğitim Düzeyi	Az eğitilmiş (orta okul)	97	57,1
	Orta eğitilmiş (lise ve üzeri)	57	33,5
	Yüksek eğitilmiş (üniversite)	16	9,4
Katılımcı Sayısı	170		

II. ELDE EDİLEN BULGULAR

A) ÖĞRENCİLERİN VERGİYİ TANIMLAMASI

Bu başlık altında öğrencilerin vergi kavramına yakınlığı ve vergiyi nasıl algıladığı üzerinde durulmuştur.

1. Öğrencilerin Vergi Kavramına Yakınlığı

Vergi kavramının öğrenciler tarafından algılanabilmesi için öncelikle onların vergi konusunda ön bilgilerinin olması gerekir. Bir başka ifadeyle vergiyi en azından duymaları gerekir. Bu nedenle öğrencilere *Vergi kelimesini duydunuz mu?* sorusu yöneltilmiştir. Bununla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 2. Öğrencilerin Vergi Kelimesini Duyması

Vergi kelimesini hayatınızda hiç duydunuz mu?	Evet	Hayır
Sayı	126	44
Sıklık (%)	74,1	25,9

Tablo 2'ye göre, *Vergi kelimesini hayatınızda hiç duydunuz mu?* sorusuna ankete katılan 170 ilköğretim öğrencisinin % 74'ü evet, % 26'sı hayır cevabını vermiştir. Buna göre ankete katılan öğrencilerin önemli bir kısmı (% 74'ü) vergi kelimesini duyduğunu belirtmiştir. Bu ifade öğrencilerin vergi konusunda ön bilgilerinin olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle öğrencilerin vergiyi nasıl algıladıkları belirlenebilir.

2. Öğrencilerin Vergiyi Algılama Biçimleri

Öğrencilerin vergiyi nasıl algıladığını belirlemek amacıyla öğrencilere *Vergi sizce nedir?* sorusu açık uçlu soru olarak yöneltilmiş ve bu soruya verilen yanıtlar literatürden de yararlanılarak *anlama, sınırlı anlama, anlamama, yanlış anlama ve cevap vermeme* şeklinde beş kategoriye ayrılmıştır.

Buna göre *anlama kategorisi*, soru ile ilgili bilimsel cevabın bütün yönlerini içeren cevapları kapsamaktadır. *Sınırlı anlama kategorisi*, geçerli olan bilimsel cevabın bir ya da birkaç yönünü içeren fakat bütün yönlerini içermeyen cevapları kapsamaktadır. *Anlamama kategorisi* soruyu aynen tekrarlamayı, ilgisiz ya da açık olmayan cevapları kapsamaktadır. *Yanlış anlama kategorisi*, geçerli olan bilimsel cevaplara alternatif olan öğrenci cevaplarını kapsamaktadır. Yanlış anlama kategorisindeki öğrenci cevapları çok değişik olabilir ve genellikle bilimsel gerçeklere uymayan farklı öğrenci anlamalarını içerir. *Cevap vermeme kategorisi* boş bırakılan veya "bilmiyorum", "unuttum" şeklinde verilen cevapları kapsamaktadır (Ekiz ve Akbaş, 2005: 65).

Öğrencilerin vergiyi algılama biçiminin belirlenmesine yönelik tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3. Öğrencilerin Vergiyi Tanımlaması (Anket Sonuçları)

Vergi Sizce Nedir?	Anlama	Sınırlı Anlama	Anlamama	Yanlış Anlama	Cevap Vermeme
Sayı	16	60	10	39	45
Sıklık (%)	9,4	35,3	5,9	22,9	26,5

Vergi sizce nedir? sorusunun açık uçlu olarak sorulması öğrencilerin vergi algılamasını doğru ölçmek açısından çok isabetli olmuştur. Tablo 3'e göre, *Vergi sizce nedir?* sorusuna öğrencilerin % 9'u anlama, % 35'i sınırlı anlama, % 6'sı anlamama, % 23'ü yanlış anlama ve % 27'si cevap vermeme kategorisine giren cevaplar vermiştir. Buna göre cevapların yüzdesel olarak büyükten küçüğe sıralanışı sınırlı anlama % 35, cevap vermeme % 27, yanlış anlama % 23, anlama % 9 ve anlamama % 6 şeklindedir.

Anlama kategorisi, vergiler ile devletin sunduğu hizmetler arasında bağlantı kuran cevaplardan oluşmaktadır. Bu nedenle anlama kategorisi, vergileri doğru algılamayı içermektedir. Ancak yapılan çalışmada öğrencilerin sadece % 9'luk bir kısmının anlama kategorisinde cevap vermesi, öğrencilerin vergileri doğru algılayamadığını göstermektedir.

Öğrencilerin anlama kategorisinde verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir: *“Vergi, devlete verdiğimiz ve bize dönüşümlü olan paradır”, “Vergi, tekrar halka yol, köprü, su gibi hizmetlerle geri dönen ve devlete ödenen paradır”, “Vergi, devlete ödenen ve karşılığında hizmet olarak vatandaşlara geri dönen değerlerdir”.*

Sınırlı anlama kategorisi vergilerin zorunlu olması, karşılıksız olması, devlete verilmesi gibi vergilerin sadece bir yönünü dikkate alan cevaplardan oluşmaktadır. Burada vergiler ile devletin sunduğu hizmetler arasında bağlantı kurulamamaktadır. Öğrencilerin sınırlı anlama kategorisinde verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir: *“Vergi, insanların vermek zorunda olduğu parasal yükümlülüktür”, “Vergi, devletin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için halktan aldığı karşılıksız paradır”, “Vergi, devlete ödenen para ve vatandaşlık görevidir”, “Vergi, zorunlu borçtur”.*

Anlamama kategorisi soruyu aynen tekrarlayan, vergi konusunda ilgisiz ve açık olmayan cevaplardan oluşmaktadır. Burada öğrencilerin vergi konusunda belirli bir düşünceye sahip olmadıkları kanaatine varılmıştır. Öğrencilerin anlamama kategorisinde verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir: *“Kişiler devlete vergi vermelidir”, “Babam vergiyi bugün yatırdı”, “Para vermek”, “Vergi almak”.*

Yanlış anlama kategorisi vergi konusunda bilimsel gerçeklere uygun olmayan cevaplardan oluşmaktadır. Burada öğrencilerin vergi konusunda algı yanılgılarının olduğu kanaatine varılmıştır. Öğrencilerin yanlış anlama kategorisinde verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir: *(Vergi sizce nedir?) “Para almaya yarar”, “Gerekli resmi kağıttır”, “Bir karttır”, “Oturduğumuz evle ilgili bir kağıttır”, “Alınan bir malın miktarıdır”, “Mallara yapılan zamdır”, “Bir yardımdır”, “Bir kurula yardım etmedir”, “Bir şey alıp vermedir”, “Devlet tarafından verilir”, “İnsanlar bir şey alırsa, onu aldığına kanıttır”, “İnsanların telefon, elektrik, su gibi şeyleri yatırmasıdır”.* Cevap vermeme kategorisi ise *Vergi sizce nedir?* şeklindeki soruda boş bırakılan veya bilmiyorum, unuttum şeklinde verilen cevaplardan oluşmaktadır.

Sonuç olarak, ankete katılan 170 öğrencinin % 9’u vergiler konusunda anlama kategorisinde cevap vermiştir. Yani vergiler ile devletin sunduğu hizmetler arasında bağlantı kurmuştur. Öğrencilerin % 35’i ise sınırlı anlama kategorisinde cevap vermiştir. Yani vergiler ile devletin sunduğu hizmetler arasında bağlantı kuramamış ve vergilerin sadece bir yönünü dikkate almıştır. Anlama ve sınırlı anlama kategorilerinin

yüzdesel toplamı % 44 olmaktadır. Buna göre % 9'luk anlama düzeyi çok düşük olup, % 35'lik sınırlı anlama düzeyi ise vergilerin sadece bir yönünü ortaya koymaktadır. Öğrencilerin % 23'ü yanlış anlama kategorisinde cevap vermiştir. Yani öğrencilerin vergi konusunda algı yanılgıları bulunmaktadır. Yanlış anlama, anlamama ve cevap vermeme kategorilerinin yüzdesel toplamı ise % 56 olmaktadır. Bu ifade (% 56) önemli sayılabilecek bir büyüklüktedir.

Bulguların ihtiyatla değerlendirilmesi gerekir. Özellikle % 35'lik sınırlı anlama kategorisi de kendi arasında yeniden değerlendirilmelidir. Çünkü verginin zorunlu olduğunu belirten fakat bu zorunluluğun nereden kaynaklandığını bilmeyen veya verginin karşılıksız olduğunu belirten fakat vergiyi tamamen karşılıksız olarak gören (vergiler ile devletin sunduğu hizmetler arasında bağlantı kuramayan) bir öğrencinin ifadesi, vergiyi doğru algılama bakımından ayırt edilmesi gerekir. Anlama, sınırlı anlama, anlamama, yanlış anlama ve cevap vermeme kategorileri birlikte dikkate alındığında öğrencilerin vergiyi doğru algılayamadığı ve vergi konusunda algılama yanılgılarının olduğu görülmektedir. Buna göre öğrencilerin vergi konusundaki algılama yanılgıları, onların ileride vergilere karşı bazı olumsuz davranışlar geliştirmelerine neden olabilir.

Öğrencilerin vergi konusundaki düşüncelerini daha açık bir şekilde ifade edebilmek ve sonuçları daha güvenilir kılmak için anket soruları ile bağlantılı olarak hazırlanan mülakat sorularına yer verilmiştir. Böylece öğrencilerin vergi konusundaki düşüncelerinin daha derinlemesine incelenmesi mümkün olmuştur. Bu amaçla mülakatta öğrencilere verginin temel nitelikleri (*Vergiyi kim alır?*, *Vergi kimlerden alınır?*, *Vergi niçin alınır?*, *Vergide zorunluluk nereden kaynaklanır?* gibi) sorularak anketle tespit edilen sonuçların daha tutarlı bir şekilde ifade edilmesi sağlanmıştır. Öğrencilerin mülakat sorularına verdiği cevaplar hiçbir değişikliğe uğratılmadan çalışmaya aynen yansıtılmıştır. Araştırmanın etiği açısından mülakata katılan öğrencilerin kimliği gizlenmiş ve öğrencilere takma isimler verilmiştir.

Yapılan mülakatta öğrencilere “*Vergi denince aklınıza ne geliyor?, Vergiyi kim alır?, Vergiyi kimler öder?*” şeklinde sorular yöneltilmiş ve öğrencilerin verdiği cevaplar anket çalışmasında olduğu gibi anlama, sınırlı anlama, yanlış anlama ve cevap vermeme şeklinde dört kategoriye ayrılmıştır. Mülakatta anlamama kategorisine giren cevaplar olmadığından bu kategoriye değinilmemiştir. Bununla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4. Öğrencilerin Vergiyi Tanımlaması (Mülakat Sonuçları 1)

Vergi denince aklınıza ne geliyor? Vergiyi kim alır? Vergiyi kimler öder?	Anlama	Sınırlı Anlama	Yanlış Anlama	Cevap Vermeme
Sayı	4	12	9	-
Sıklık (%)	16	48	36	-

Tablo 4’e göre *Vergi denince aklınıza ne geliyor?, Vergiyi kim alır?, Vergiyi kimler öder?* sorularına öğrencilerin % 16’sı anlama, % 48’i sınırlı anlama, % 36’sı ise yanlış anlama kategorisinde cevaplar vermiştir. Cevap vermeme kategorisinde ise, cevap verilmemiştir.

Anlama kategorisi, vergiler ile kamu hizmetleri arasında bağlantı kuran ve vergi alacaklısının devlet olduğu, vergi borçlusunun ise ödeme gücüne sahip olan insanlar olduğu şeklindeki cevaplardır. Örneğin yapılan mülakatta bu sorulara anlama kategorisinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

“Vergi, devlete verilen ve okul, hastane, yol, köprü olarak geri dönen paradır. Vergiyi devlet alır. Vergiyi durumu iyi olan insanlar öder” (Emel).

Sınırlı anlama kategorisi, vergiler ile kamu hizmetleri arasında bağlantı kuramayan vergilerin sadece bir yönünü (devlete verilmesi, zorunlu olması, karşılıksız olması gibi) dikkate alan ve vergi alacaklısının devlet olduğu, vergi borçlusunun ise vatandaşlar olduğu şeklindeki cevaplardır.

Örneğin, yapılan mülakatta bu sorulara sınırlı anlama kategorisinde cevap veren bir öğrenci ile yapılan diyalog şu şekildedir:

- Araştırmacı* : *Vergi denince aklınıza ne geliyor?*
Öğrenci : *Vergi, devlete verilen paradır.*
Araştırmacı : *Vergiyi kim alır?*
Öğrenci : *Vergiyi devlet alır.*
Araştırmacı : *Vergiyi kimler öder?*
Öğrenci : *Vergiyi insanlar öder.*
Araştırmacı : *Her insan vergi öder mi?*
Öğrenci : *Arabası, mesleği olan insanlar öder (Fatma).*

Yanlış anlama kategorisi, verginin mantığını kavramayan ve sadece vergi alacaklısının devlet olduğu, vergi borçlusunun vatandaşlar olduğu şeklindeki cevaplardır. Örneğin yapılan mülakatta bu sorulara yanlış anlama kategorisinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

“Vergi, bir malın karşılığıdır. Vergiyi devlet alır. Vergiyi vatandaşlar öder. Vergiyi herkes vermek zorunda vermeyen vergi kaçakçısı olur” (Ali).

Buna göre öğrencilerin tamamına yakını vergi alacaklısı olarak devleti göstermiş, vergi borçlusu olarak ise genel olarak insanları göstermekle birlikte farklı cevaplar vermiştir. Örneğin, vergiyi durumu iyi olan insanlar, bir şey alan insanlar, meslek sahibi olan insanlar, çalışan insanlar öder gibi.

Sonuç olarak, öğrencilerin vergi denilince aklına daha çok (% 48) “devlete verilen, karşılıksız olan ve zorunlu olarak ödenen para” gelmektedir. İkinci olarak, vergi tanımını ortaya koymayan “bir malın karşılığı, devlet tarafından verilir, bir şey aldığımızı dair belge” gibi alternatif cevaplar (% 36) gelmektedir. Üçüncü olarak, vergiler ile kamu hizmetleri arasında bağlantı kuran cevaplar (% 16) gelmektedir (Tablo 4).

Öğrencilerin vergiyi algılama biçimlerinin belirlenmesine yönelik Tablo 3’deki anket çalışmasının bulguları ile Tablo 4’deki mülakat çalışmasının bulguları birbiriyle örtüşmektedir. Buna göre Tablo 3’deki anket çalışmasında öğrencilerin vergiyi algılama biçimi sırasıyla sınırlı anlama (% 35), yanlış anlama (% 23) ve anlama (% 9) şeklindeyken; Tablo 4’deki mülakat çalışmasında öğrencilerin vergiyi algılama biçimi sırasıyla sınırlı anlama (% 48), yanlış anlama (% 36) ve anlama (% 16) şeklinde gerçekleşmiştir. Bu gösterge, araştırmanın sonuçlarının tutarlı olduğunu göstermektedir ve araştırmanın güvenilirliğini artırmaktadır.

Mülakatta ayrıca öğrencilere “*Vergi niçin alınmaktadır?, Alınan vergiler ile neler yapılır? (Nerelere harcanır?), Vergi ödenmezse ne olur?*” şeklinde sorular yöneltilmiş ve öğrencilerin verdiği cevaplar anlama, sınırlı anlama, yanlış anlama ve cevap vermeme şeklinde dört kategoriye ayrılmıştır. Bununla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 5. Öğrencilerin Vergiyi Tanımlaması (Mülakat Sonuçları 2)

Vergi niçin alınmaktadır? Alınan vergiler ile neler yapılır? (Nerelere harcanır?) Vergi ödenmezse ne olur?	Anlama	Sınırlı Anlama	Yanlış Anlama	Cevap Vermeme
Sayı	11	11	2	1
Sıklık (%)	44	44	8	4

Tablo 5’e göre “*Vergi niçin alınmaktadır?, Alınan vergiler ile neler yapılır? (Nerelere harcanır?), Vergi ödenmezse ne olur?*” sorularına öğrencilerin % 44’ü anlama, diğer % 44’ü sınırlı anlama, % 8’i yanlış anlama ve % 4’ü ise cevap vermeme kategorisinde cevaplar vermiştir.

Anlama kategorisi devletin toplumsal ihtiyaçları karşılamak amacıyla vergi aldığını, vergi ödenmediği zaman devletin görevlerini yerine getiremeyeceğini ve topluma hizmet sunamayacağını ifade eden cevaplardan oluşmaktadır.

Örneğin, yapılan mülakatta bu sorulara anlama kategorisinde cevap veren bir öğrenci ile yapılan diyalog şu şekildedir:

Araştırmacı : Vergi niçin alınmaktadır? Alınan vergilerle neler yapılır? (nerelere harcanır?)

Öğrenci : Vergi, insan ihtiyaçlarının karşılanması için alınmaktadır. Devlet insanlara okul, hastane gibi değişik hizmetler sunmaktadır. Bunun karşılığında vatandaşlardan vergi almaktadır.

Araştırmacı : Vergi ödenmezse ne olur?

Öğrenci : Vergi ödemediğimiz zaman ihtiyaçlar eksik olarak karşılanır ve devlet görevlerini yerine getiremez. Örneğin, okul yaptırılmaz, iyi sağlık ve eğitim hizmeti sunamaz (Ahmet).

Sınırlı anlama kategorisi devletin toplumsal ihtiyaçları karşılamak amacıyla vergi aldığını ifade etmekle birlikte, vergi ödenmediği zaman nelere yol açacağını doğru ifade etmeyen cevaplardan oluşmaktadır. Örneğin yapılan mülakatta bu sorulara sınırlı anlama kategorisinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

“Devlet topluma hizmet sunmak için vergi alır. Örneğin, yol, okul, hastane gibi. Vergi ödemediğimiz zaman devlet zarar görür, güçlü olamaz” (Kerem).

Yanlış anlama kategorisi, verginin alınma mantığını kavramayan konuyla ilgisiz cevaplardan oluşmaktadır. Örneğin yapılan mülakatta bu sorulara yanlış anlama kategorisinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

“Vergi, devlete katkımız olsun diye alınmaktadır. Vergi ödenmezse devlet ihtiyacını karşılayamaz” (İlhan).

Sonuç olarak, öğrencilerin % 44’ü devletin toplumsal ihtiyaçları karşılayabilmek için vergi aldığını ve vergi ödenmediği zaman söz konusu ihtiyaçların eksik karşılanacağını ve devletin hizmet sunamayacağını ifade etmiştir. Öğrencilerin diğer % 44’ü ise devletin toplumsal ihtiyaçları karşılayabilmek amacıyla vergi aldığını ifade etmekle birlikte, verginin ödenmediği zaman nelere yol açacağını doğru ifade

edememiştir. Öğrencilerin % 8'i ise, verginin alınma mantığını kavramayan konuyla ilgili cevaplar vermiştir (Tablo 5).

Mülakatta ayrıca öğrencilere “*Vergi vermek isteğe bağlı mıdır, yoksa zorunlu mudur?, Zorunlu ise, bu zorunluluk nereden kaynaklanıyor? (Neden zorunludur?)*” şeklinde sorular yöneltilmiş ve öğrencilerin verdiği cevaplar anlama, sınırlı anlama, yanlış anlama ve cevap vermeme şeklinde dört kategoriye ayrılmıştır. Bununla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 6. Öğrencilerin Vergiyi Tanımlaması (Mülakat Sonuçları 3)

Vergi vermek isteğe bağlı mıdır, yoksa zorunlu mudur? Zorunlu ise, bu zorunluluk nereden kaynaklanıyor? (Neden zorunludur?)	Anlama	Sınırlı Anlama	Yanlış Anlama	Cevap Vermeme
Sayı	5	18	1	1
Sıklık (%)	20	72	4	4

Tablo 6’ya göre “*Vergi vermek isteğe bağlı mıdır, yoksa zorunlu mudur?, Zorunlu ise, bu zorunluluk nereden kaynaklanıyor? (Neden zorunludur?)*” sorularına öğrencilerin % 20’si anlama, % 72’si sınırlı anlama, % 4’ü yanlış anlama ve diğer % 4’ü ise cevap vermeme kategorilerinde cevaplar vermiştir.

Anlama kategorisi, vergi vermenin zorunlu olduğunu ve bu zorunluluğun kanundan kaynaklandığını ifade eden cevaplardan oluşmaktadır. Örneğin yapılan mülakatta bu sorulara anlama kategorisinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

“Vergi vermek zorunludur. Bu zorunluluk kanundan kaynaklanmaktadır” (Aslı).

Sınırlı anlama kategorisi, vergi vermenin zorunlu olduğunu ifade etmekle birlikte, bu zorunluluğun nereden kaynaklandığını doğru ifade etmeyen cevaplardan oluşmaktadır.

Örneğin yapılan mülakatta bu sorulara sınırlı anlama kategorisinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

“Vergi vermek zorunludur. Bu zorunluluk devletten kaynaklanıyor” (Sinan).

Yanlış anlama kategorisi, vergi vermenin isteğe bağlı olduğunu ifade eden cevaplardan oluşmaktadır. Örneğin yapılan mülakatta bu sorulara yanlış anlama kategorisinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

“Vergi vermek isteğe bağlıdır” (Canan).

Öğrencilerin % 20’si vergilerin zorunlu olduğunu ve kanundan kaynaklandığını ifade etmiştir. Öğrencilerin % 72’si vergilerin zorunlu olduğunu ifade etmiş, ancak bu zorunluluğun nereden kaynaklandığını doğru ifade edememiştir. Öğrencilerin % 4’ü ise vergilerin isteğe bağlı bir ödeme olduğunu ifade etmiştir (Tablo 6).

Sonuç olarak, öğrencilerin % 92’si vergilerin zorunlu olduğunu ifade ederken, bunlardan yalnızca % 20’si bu zorunluluğun kanundan kaynaklandığını belirtmiştir. Anket çalışmasından elde edilen sonuçları yorumlarken özellikle sınırlı anlama kategorisinin de (vergilerin sadece bir yönünü dikkate alan cevaplarında) kendi arasında değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Buna göre, öğrencilerin % 92’si vergilerin zorunlu olduğunu ifade ederken, bunlardan önemli bir kısmı (% 72’si) bu zorunluluğun nereden kaynaklandığını ifade edememiştir.

B) ÖĞRENCİLERİN VERGİ EYLEMLERİ: FİŞ ALMA

Günümüzde tüketim üzerinden alınan Katma Değer Vergisi (KDV), küçükü büyüklü bir çok insanın karşı karşıya kaldığı bir vergi türüdür. KDV’de vergi mükellefi satıcı iken, vergi yüklenicisi alıcılar olmaktadır. Alışveriş sırasında mal ve hizmet satın alanlar, aynı zamanda fiş veya fatura istemek ve almakla yükümlüdürler. Fiş alma öğrencilerin vergi eylemlerinin en yoğun olduğu bir olaydır. Bu nedenle bu başlık altında öğrencilerin fiş alma alışkanlığı, fiş almaya bakışı ve onlara göre fiş almanın önemi gibi konular ele alınmıştır.

1. Öğrencilerin Fiş Alma Alışkanlığı

Fiş alma konusunda öncelikle öğrencilere *Alışverişlerinizde fiş alıyor musunuz?* sorusu yöneltilmiştir. Bu soru ile, öğrencilerin vergi eylemlerinin ne yönde olduğu ve bu vergi eylemlerinden haberdar olup olmadıkları belirlenmek istenmiştir. Bununla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 7. Öğrencilerin Fiş Alma Alışkanlığı

Alışverişlerinizde fiş alıyor musunuz?	Evet	Hayır	Ara sıra
Sayı	131	1	38
Sıklık (%)	77,1	0,6	22,4

Tablo 7’ye göre *Alışverişlerinizde fiş alıyor musunuz?* sorusuna ankete katılan 170 öğrencinin % 77’si evet, % 1’i hayır, % 22’si ise ara sıra cevabını vermiştir. Buna göre, öğrencilerin önemli bir kısmı (% 77’si) alışverişlerinde fiş aldığını belirtmiştir. Bununla birlikte fiş almak her ne kadar kanuni bir yükümlülük ise de ara sıra buna uyulmadığı görülmektedir.

Bir kişinin fiş almayarak elde edeceği örneğin 2 YTL’lik bir kazancı, daha sonra kendisine olumsuz olarak yansıyacaktır. Şöyle ki, fiş alınmaması devleti vergi kaybına uğratacaktır. Bu ise devletin sunduğu örneğin eğitim, sağlık gibi çeşitli hizmetlerin miktar ve kalitesinin düşmesine veya hizmetlerin sunulamamasına neden olacaktır. Bir başka ifadeyle fiş almamak, devletin sunduğu hizmetlerde aksamalara yol açarak bu

hizmetlerden yararlanan fakat fiş almayan kişilere ve yakınlarına, bir bütün olarak da topluma olumsuz olarak geri dönecektir.

2. Öğrencilerin Fiş Almamaya Bakışı

Öğrencilerin fiş almamaya bakışını belirlemek amacıyla öğrencilere *Fiş almamak sizce doğru mudur?* sorusu yöneltilmiştir. Bununla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 8. Öğrencilerin Fiş Almamaya Bakışı

Fiş <u>almamak</u> sizce doğru mudur?	Doğru	Doğru Değil
Sayı	49	121
Sıklık (%)	28,8	71,2

Tablo 8'e göre, *Fiş almamak sizce doğru mudur?* sorusuna ankete katılan öğrencilerin % 29'u doğru, % 71'i doğru değil cevabını vermiştir. Buna göre öğrencilerin önemli bir kısmı (% 71'i) fiş almamanın doğru bir davranış olmadığını, % 29'luk bir kısım ise fiş almamanın doğru bir davranış olduğunu ifade etmiştir.

Fiş almamanın doğru bir davranış olacağını belirten % 29'luk kısım ihtiyatla değerlendirilmesi gerekir. Şöyle ki, öğrenciler ile yapılan mülakat sırasında bu konuda öğrencilerin hem fikir olduğu bir nokta bulunmaktadır. Öğrenciler, alışveriş yaptıkları örneğin bir bakkaldan veya kitapçıdan fiş almak istedikleri zaman, söz konusu satıcıların dövecek gibi baktıklarını veya yazar kasa bozuk, çalışmıyor şeklinde cevap verdiklerini ve baskı hissettiklerini ifade etmişlerdir. Bu nedenle fiş almaktansa fiş almamayı tercih ettiklerini çünkü bunun daha kolay olduğunu belirtmişlerdir.

3. Öğrencilere Göre Fiş Almanın Önemi

Burada kısaca fiş alma ile özdeşleştirilen KDV konusunda açıklama yapılması fiş almanın önemi açısından yararlı olacaktır.

KDV'nin bir faydası da vergilendirmede bir oto kontrol mekanizması olmasıdır. Buna göre, alıcı fiş almak suretiyle satıcının vergileme ödevini denetlemektedir. Satıcı kanuni vergi mükellefi iken, alıcı vergiyi en son üzerine aldığı için vergi yüklenicisi (verginin nihai mükellefi) konumundadır. Burada satıcı mal veya hizmet satın alırken, KDV ödüyor. Sattığı mal veya hizmetler üzerinden ise alıcılardan tahsil ettiği KDV'den kendi alışları için ödediği KDV'yi düşüyor ve farkı vergi dairesine ödüyor. Bu nedenle verginin parasal yükü satıcı üzerinde değil alıcı üzerinde kalmaktadır. Satıcı üzerinde ise verginin biçimsel yükümlülüğü kalmaktadır.

Alışveriş yaparken satıcılar bazen alıcıların önüne iki fiyat sunmaktadır. Bu fiyat fiş alacaksan daha yüksek, aksi halde daha düşük olmaktadır. Fiş almadığımız zaman satıcı, tabi olduğu vergiye göre satıştan doğan kâra isabet eden gelir ya da kurumlar vergisini ve satış bedeli üzerinden alıcıdan tahsil ettiği ve devlet kasasına ödemesi gereken vergi kısmını (KDV'yi) ödememe olanağı elde etmektedir. Başka bir ifadeyle satıcı kendi kârından değil, devlete gidecek vergiden alıcıya indirim yapmaktadır. Bu nedenle fiş alma yerine indirimli fiyatı seçtiğimiz her defasında devlet vergi kaybına uğrayacaktır. İkinci bir konu ise, alıcının indirim talep etmemesi ve fiş almaması durumunda fiyatın içerisine gizlenmiş KDV'nin tamamen satıcının cebinde kalmasıdır (Yergi, 2001: 204-205-206).

Öğrencilerin fiş almanın önemini kavrayıp kavrayamadıklarını belirlemek amacıyla, öğrencilere *Sizce fiş almanın önemi nedir? (Neden fiş alırsınız?)* sorusu yöneltilmiştir. Bununla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 9. Öğrencilere Göre Fiş Almanın Önemi

Sizce fiş almanın önemi nedir? (Neden fiş alırsınız?)	Sayı	Sıklık (%)
Aldığımız eşyaların fiyatını öğreniriz,	24	14,1
Topladığımız fişler karşılığında para alırız,	58	34,1
Devletin vergi toplamasına yardımcı oluruz,	47	27,6
Vergi verme ödevimizi yerine getiririz,	13	7,6
Bilmiyorum	28	16,5

Tablo 9'a göre *Sizce fiş almanın önemi nedir? (Neden fiş alırsınız?)* sorusuna ankete katılan öğrencilerin % 14'ü aldığımız eşyaların fiyatını öğreniriz, % 34'ü topladığımız fişler karşılığında para alırız, % 28'i devletin vergi toplamasına yardımcı oluruz, % 8'i vergi verme ödevimizi yerine getiririz, % 17'si ise bilmiyorum şeklinde cevap vermiştir. Buna göre öğrenciler fiş almayı daha çok (% 34) vergi iadesi ile özdeşleştirmektedir. İkinci olarak ise, devletin vergi toplamasına yardımcı olmayı (% 28) göstermektedir. Burada önemli olan ve vergi bilinci açısından, fiş almakla devletin vergi toplamasına yardımcı olmak arasında bir bağıntı kurulmasıdır.

C) ÖĞRENCİLERE GÖRE KAMU HİZMETLERİNİN FİNANSMAN KAYNAĞI

Bu başlık altında öğrencilere göre, kamu hizmetleri ile kamu hizmetlerinden birisi olan eğitim hizmetlerinin finansman kaynağının neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

1. Eğitim Hizmetlerinin Finansman Kaynağı

Anayasanın ikinci kısım üçüncü bölümünde sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler başlığı altında “Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi” düzenlenmiştir. Burada, “İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır” ibaresi yer almaktadır (T.C. Anayasası, 1999: 28). Eğitim hizmeti; sağlık, güvenlik, adalet, bayındırlık hizmetleri gibi devletin sunmuş olduğu önemli hizmetlerden birisidir. Eğitim hizmetlerinin önemli bir kısmı devlet tarafından yerine getirilmektedir. Bunun yanında eğitim hizmetlerinin bir kısmı ise, özel okullar tarafından yerine getirilmektedir. Devletin bu hizmetleri karşılarken ihtiyaç duyduğu gelir kaynaklarının başında şüphesiz vergiler gelmektedir. Vergilerdeki azalma diğer hizmetlerde olduğu gibi eğitim hizmetlerinin de aksamasına, iyi sunulmamasına neden olacaktır.

Öğrencilere göre devletin sunduğu eğitim hizmetlerinin finansman kaynağının neler olduğu konusyla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 10. Öğrencilere Göre Eğitim Hizmetlerinin Finansman Kaynağı

Sizce okulunuzun giderleri (elektrik, su, öğretmen maaşları, hademe ücretleri gibi) hangi kaynaklardan karşılanıyor?	Vergi	Bağış	Diğer	Bilmiyorum
Sayı	94	37	10	29
Sıklık (%)	55,3	21,8	5,9	17,1

Tablo 10’a göre, eğitim hizmetlerinin finansman kaynağı olarak ankete katılan öğrencilerin % 55’i vergileri, % 22’si yapılan bağışları, % 6’sı diğer kaynakları (öğrencilerden alınan paralarla, devlet tarafından vb.) göstermiştir. % 17’si ise bilmiyorum cevabını vermiştir. Ayrıca eğitim hizmetlerinin finansman kaynağı olarak

borç şikkini işaretleyen olmamıştır. Buna göre, öğrencilerin önemli bir kısmı (% 55'i) eğitim hizmetlerinin vergiler ile karşılandığını ifade etmiştir.

2. Devlet Hizmetlerinin Finansman Kaynağı

Devlet topluma güvenlik, eğitim, sağlık, bayındırlık gibi önemli kamu hizmetleri sunmaktadır. Sunmuş olduğu hizmetler nedeniyle yaptığı harcamaları da topladığı gelirlerle karşılamaktadır. Bu gelir kaynaklarının başında vergiler gelmektedir.

Öğrencilere göre devletin sunduğu kamu hizmetlerinin finansman kaynağının neler olduğu konusunda ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 11. Öğrencilere Göre Devlet Hizmetlerinin Finansman Kaynağı

Sizce Devletin sunduğu hizmetler (güvenlik, eğitim, sağlık gibi) hangi kaynaklardan karşılanıyor?	Vergi	Borç	Bağış	Bilmiyorum
Sayı	121	3	21	25
Sıklık (%)	71,2	1,8	12,4	14,7

Tablo 11'e göre, devletin sunduğu kamu hizmetlerinin finansman kaynağı olarak ankete katılan öğrencilerin % 71'i vergileri, % 2'si devlete verilen borçları, % 12'si devlete yapılan bağışları göstermiştir. % 15'i ise bilmiyorum şeklinde cevap vermiştir. Buna göre, öğrencilerin önemli bir kısmı (% 71'i) devletin sunduğu hizmetlerin vergiler ile karşılandığını belirtmiştir. Bu ifade, vergiler ile kamu hizmetleri arasında var olan mali bağlantının kavranması açısından önemlidir.

Tablo 10 ve 11 birlikte göz önüne alındığında öğrenciler eğitim giderleri ile devlet giderlerinin karşılanmasında vergileri ön planda tutmuştur. Bununla birlikte öğrencilerin % 55'i eğitim giderlerinin, % 71'i ise devlet giderlerinin vergiler ile karşılandığını ifade etmiştir. Bir başka ifadeyle öğrencilerin vergi cevabı, eğitim giderlerine oranla devlet giderlerinde daha fazla ön planda tutulmuştur.

D) ÖĞRENCİLERİN VERGİ ALGILAMASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Vergi algılaması üzerinde etkili olan kişisel, sosyal, ekonomik, siyasal ve hukuki faktörler çalışmanın teori kısmında ifade edilmişti. Bu başlık altında öğrencilerin vergiyi algılamasını etkileyen faktörlerden kişisel (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, ailenin gelir düzeyi gibi) ve sosyal faktörler (aile, okul, çevre, iletişim araçları gibi) yapılan anket çalışmasının sonuçlarından yararlanılarak irdelenmiştir. Veriler çapraz tablo yöntemi ile analiz edilmiştir.

1. Vergi Algılaması Üzerinde Cinsiyet ve Yaşın Etkisi

Vergi kaçırma eğilimini etkileyen faktörler konusunda yapılan çalışmalarda, cinsiyet ve yaş faktörünün mükelleflerin vergi kaçırma eğilimini nasıl etkilediği de araştırılmıştır. Çalışmanın teori kısmında da belirtildiği üzere, Çelikkaya'nın (2002) Blumenthal ve Slemrod'tan (1992: 185-201) aktardığına göre ABD'de yapılan bir çalışmada, erkeklerin kadınlara oranla daha fazla vergi kaçırma eğilimi gösterdiği ve 65 yaş üzerindeki kişiler için vergi kaçırmanın daha az önemli olduğu gibi bulgular elde edilmiştir. Ayrıca çalışmada, gençlerin risk alma güdülerinin güçlü olması nedeniyle vergi kaçırma konusunda daha fazla istekli oldukları ifade edilmiştir. Bu çalışmada, öğrencilerin vergiyi algılamaları üzerinde cinsiyet ve yaş faktörünün etkisi irdelenecektir. Bununla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 12. Vergi Algılaması Üzerinde Cinsiyet Faktörünün Etkisi

Değerler % olarak		Cinsiyet	
		Erkek	Kız
Vergi Sizde Nedir?	Anlama	11,1	8,2
	Sınırlı Anlama	37,5	33,7
	Anlamama	5,6	6,1
	Yanlış Anlama	22,2	23,5
	Cevap Vermeme	23,6	28,6

Tablo 12'ye göre, *Vergi sizce nedir?* sorusuna erkek öğrencilerin % 11'i anlama, % 38'i sınırlı anlama, % 6'sı anlamama, % 22'si yanlış anlama, % 24'ü ise cevap vermeme kategorisine giren cevaplar vermiştir. Aynı soruya kız öğrencilerin % 8'i anlama, % 34'ü sınırlı anlama, % 6'sı anlamama, % 24'ü yanlış anlama, % 29'u ise cevap vermeme kategorisinde cevaplar vermiştir.

Buna göre anlama kategorisinde erkek öğrencilerin % 11'i, kız öğrencilerin % 8'i cevap vermiştir. Anlama ve sınırlı anlama kategorileri birlikte ele alındığında bu durum erkek öğrenciler % 49, kız öğrenciler % 42 şeklinde olmaktadır. Dolayısıyla, verginin doğru algılanması bakımından erkek öğrenciler ile kız öğrenciler arasında önemli bir fark yoktur. Sonuç olarak cinsiyet faktörü, öğrencilerin vergiyi algılamaları üzerinde belirleyici bir faktör değildir.

Tablo 13. Vergi Algılaması Üzerinde Yaş Faktörünün Etkisi

Değerler % olarak		Yaş Düzeyi			
		9-10	11-12	13-14	15-16
Vergi Sizce Nedir?	Anlama	-	10,9	13,7	33,3
	Sınırlı Anlama	23,6	43,6	43,1	11,1
	Anlamama	3,6	5,5	7,8	11,1
	Yanlış Anlama	23,6	21,8	23,5	22,2
	Cevap Vermeme	49,1	18,2	11,8	22,2

Tablo 13'e göre, *Vergi sizce nedir?* sorusuna 9-10 yaşlarındaki öğrencilerin % 24'ü sınırlı anlama, % 4'ü anlamama, % 24'ü yanlış anlama ve % 49'u ise cevap vermeme kategorisine giren cevaplar vermiştir. Bu soruya 9-10 yaşlarındaki öğrenciler anlama kategorisinde cevap vermemiştir. Aynı soruya 11-12 yaşlarındaki öğrencilerin % 11'i anlama, % 44'ü sınırlı anlama, % 6'sı anlamama, % 22'si yanlış anlama ve % 18'i ise cevap vermeme kategorisinde cevaplar vermiştir. 13-14 yaşlarındaki öğrencilerin % 14'ü anlama, % 43'ü sınırlı anlama, % 8'i anlamama, % 24'ü yanlış anlama ve % 12'si ise cevap vermeme kategorisinde cevaplar vermiştir. 15-16

yaşlarındaki öğrencilerin % 33'ü anlama, % 11'i sınırlı anlama, % 11'i anlamama, % 22'si yanlış anlama ve % 22'si ise cevap vermeme kategorisinde cevaplar vermiştir.

Buna göre anlama kategorisinde 9-10 yaş grubu cevap vermemiştir. Anlama kategorisinde 11-12 yaş grubu % 11, 13-14 yaş grubu % 14, 15-16 yaş grubu % 33 oranında cevap vermiştir. Anlama ve sınırlı anlama kategorileri birlikte ele alındığında ise bu durum 9-10 yaş grubu % 24, 11-12 yaş grubu % 55, 13-14 yaş grubu % 57, 15-16 yaş grubu % 44 şeklinde olmaktadır. Bu bulgular ihtiyatla değerlendirilmelidir. Buradan iki sonuç çıkmaktadır. Birincisi, anlama kategorisine göre yaş arttıkça öğrencilerin vergiyi doğru algılamaları artmaktadır. İkincisi, anlama ve sınırlı anlama kategorileri birlikte ele alındığında yaş arttıkça öğrencilerin vergiyi doğru algılamaları artmakla birlikte, belli bir yaştan sonra yaş arttıkça azalmaktadır. İkinci hipotez için kesin bir şey söylemek zordur. Sonuç olarak yaş faktörünün vergiyi doğru algılamadaki etkisi net olmamakla birlikte, genel olarak yaş ilerledikçe öğrencilerin vergiyi doğru algılamalarının arttığı söylenebilir.

2. Vergi Algılaması Üzerinde Eğitim Düzeyinin Etkisi

Eğitim düzeyi yüksek olan mükelleflerin, vergilerin ekonomik ve sosyal işlevleri konusundaki bilinçli tutumları, bunların vergi kaçırma konusundaki eğilimlerinin daha düşük olmasına neden olmaktadır (Şenyüz, 1995: 34-36). Bu çalışmada, öğrencilerin vergiyi algılamaları üzerinde eğitim düzeyi (sınıflar arası) faktörünün etkisi irdelenecektir. Bununla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 14. Vergi Algılaması Üzerinde Eğitim Düzeyinin Etkisi

Değerler % olarak		Eğitim Düzeyi					
		3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
Vergi Sizce Nedir?	Anlama	-	-	6,9	22,2	10,7	17,9
	Sınırlı Anlama	27,6	20,7	58,6	29,6	46,4	28,6
	Anlamama	-	6,9	3,4	7,4	3,6	14,3
	Yanlış Anlama	27,6	20,7	6,9	33,3	32,1	17,9
	Cevap Vermeme	44,8	51,7	24,1	7,4	7,1	21,4

Tablo 14'e göre, *Vergi sizce nedir?* sorusuna ilköğretim 3. sınıf öğrencilerinin % 28'i sınırlı anlama, % 28'i yanlış anlama ve % 45'i cevap vermeme kategorisine giren cevaplar vermiştir. 3. sınıf öğrencileri anlama ve anlamama kategorisine giren cevaplar vermemiştir. 4. sınıf öğrencilerinin % 21'i sınırlı anlama, % 7'si anlamama, % 21'i yanlış anlama, % 52'si cevap vermeme kategorisine giren cevaplar vermiştir. 4. sınıf öğrencileri anlama kategorisine giren cevap vermemiştir. 5. sınıf öğrencilerinin % 7'si anlama, % 59'u sınırlı anlama, % 3'ü anlamama, % 7'si yanlış anlama, % 24'ü cevap vermeme kategorisine giren cevaplar vermiştir. 6. sınıf öğrencilerinin % 22'si anlama, % 30'u sınırlı anlama, % 7'si anlamama, % 33'ü yanlış anlama, % 7'si cevap vermeme kategorisine giren cevaplar vermiştir. 7. sınıf öğrencilerinin % 11'i anlama, % 46'sı sınırlı anlama, % 4'ü anlamama, % 32'si yanlış anlama, % 7'si cevap vermeme kategorisine giren cevaplar vermiştir. 8. sınıf öğrencilerinin % 18'i anlama, % 29'u sınırlı anlama, % 14'ü anlamama, % 18'i yanlış anlama, % 21'i ise cevap vermeme kategorisinde cevaplar vermiştir.

Buna göre anlama kategorisinde 3. ve 4. sınıf öğrencileri cevap vermemiştir. Anlama kategorisinde 5. sınıf öğrencileri % 7, 6. sınıf öğrencileri % 22, 7. sınıf öğrencileri % 11, 8. sınıf öğrencileri ise % 18 oranında cevap vermiştir. Anlama ve sınırlı anlama kategorileri birlikte ele alındığında bu durum 3. sınıf % 28, 4. sınıf % 21, 5. sınıf % 66, 6. sınıf % 52, 7. sınıf % 57 ve 8. sınıf % 47 şeklinde olmaktadır. Sonuç olarak, eğitim düzeyi faktörü¹⁸, öğrencilerin vergiyi algılamaları üzerinde belirleyici bir faktör değildir.

¹⁸ Burada eğitim düzeyi faktörü, ilköğretim 3.,4.,5.,6.,7. ve 8. sınıflar arasındaki öğrenim düzeyi farklılığını ifade etmek amacıyla kullanılmıştır.

3. Vergi Algılaması Üzerinde Anne ve Babanın Eğitim Düzeyinin Etkisi

Burada öğrencilerin vergiyi algılamaları üzerinde anne ve babanın eğitim düzeyinin etkisi irdelenecektir. Bununla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 15. Vergi Algılaması Üzerinde Anne ve Babanın Eğitim Düzeyinin Etkisi

Değerler % olarak		Anne ve Babanın Eğitim Düzeyi		
		Az Eğitimli	Orta Eğitimli	Çok Eğitimli
Vergi Sizce Nedir?	Anlama	10,3	8,8	6,3
	Sınırlı Anlama	26,8	42,1	62,5
	Anlamama	8,2	3,5	-
	Yanlış Anlama	26,8	21,1	6,3
	Cevap Vermeme	27,8	24,6	25

Tablo 15'e göre, *Vergi sizce nedir?* sorusuna anne ve babasının eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin % 10'u anlama, % 27'si sınırlı anlama, % 8'i anlamama, % 27'si yanlış anlama, % 28'i cevap vermeme kategorisine giren cevaplar vermiştir. Anne ve babasının eğitimi orta düzey olan öğrencilerin % 9'u anlama, % 42'si sınırlı anlama, % 4'ü anlamama, % 21'i yanlış anlama, % 25'i cevap vermeme kategorisine giren cevaplar vermiştir. Anne ve babasının eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin % 6'sı anlama, % 63'ü sınırlı anlama, % 6'sı yanlış anlama, % 25'i cevap vermeme kategorisine giren cevaplar vermiştir. Anne ve babasının eğitim düzeyi yüksek olan öğrenciler anlamama kategorisine giren cevap vermemiştir.

Buna göre sadece anlama kategorisi ele alındığında anne babanın eğitim düzeyi arttıkça, öğrencilerin vergiyi doğru algılamaları azalmaktadır (buna göre anlama kategorisi sırasıyla % 10 az eğitimli, % 9 orta eğitimli, % 6 yüksek eğitimli). Ancak, anlama kategorisine sınırlı anlama kategorisi eklendiğinde anne babanın eğitim düzeyi arttıkça, öğrencilerin vergiyi doğru algılamaları artmaktadır (buna göre sırasıyla % 37 az eğitimli, % 51 orta eğitimli, % 69 çok eğitimli). Ayrıca yanlış anlama kategorisi de dikkate alındığında, anne babanın eğitim düzeyi arttıkça, öğrencilerin vergiyi yanlış

algılamaları azalmaktadır (buna göre sırasıyla % 27 az eğitilmiş, % 21 orta eğitilmiş, % 6 çok eğitilmiş). Sonuç olarak anlama, sınırlı anlama ve yanlış anlama kategorileri birlikte ele alındığında anne babanın eğitim düzeyi arttıkça, öğrencilerin vergiyi doğru algılamalarının arttığı söylenebilir.

4. Vergi Algılaması Üzerinde Ailenin Ekonomik Durumunun Etkisi

Burada öğrencilerin vergiyi algılamaları üzerinde ailenin ekonomik durumunun etkisi irdelenecektir. Bununla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 16. Vergi Algılaması Üzerinde Ailenin Gelir Düzeyinin Etkisi

Değerler % olarak		Ailenin Yaklaşık 1 Aylık Geliri		
		Düşük Gelir	Orta Gelir	Yüksek Gelir
Vergi Sizce Nedir?	Anlama	2,4	11,9	10
	Sınırlı Anlama	22	38,5	45
	Anlamama	12,2	3,7	5
	Yanlış Anlama	31,7	20,2	20
	Cevap Vermeme	31,7	25,7	20

Tablo 16'ya göre, *Vergi sizce nedir?* sorusuna ailesinin gelir düzeyi düşük olan öğrencilerin % 2'si anlama, % 22'si sınırlı anlama, % 12'si anlamama, % 32'si yanlış anlama, % 32'si cevap vermeme kategorisine giren cevaplar vermiştir. Ailesinin geliri orta düzey olan öğrencilerin % 12'si anlama, % 39'u sınırlı anlama, % 4'ü anlamama, % 20'si yanlış anlama, % 26'sı cevap vermeme kategorisine giren cevaplar vermiştir. Ailesinin gelir düzeyi yüksek olan öğrencilerin % 10'u anlama, % 45'i sınırlı anlama, % 5'i anlamama, % 20'si yanlış anlama, % 20'si cevap vermeme kategorisine giren cevaplar vermiştir.

Buna göre anlama kategorisi dikkate alındığında ailenin gelir düzeyi arttıkça, öğrencilerin vergiyi doğru algılamalarının arttığı söylenebilir (buna göre anlama kategorisi sırasıyla düşük gelir % 2, orta gelir % 12, yüksek gelir % 4). Anlama ve sınırlı anlama kategorileri birlikte ele alındığında bu sonuç daha belirgindir (buna göre

sırasıyla düşük gelir % 24, orta gelir % 50, yüksek gelir % 55). Sonuç olarak ailenin gelir düzeyi arttıkça, öğrencilerin vergiyi doğru algılamaları artmaktadır¹⁹.

5. Vergi Algılaması Üzerinde Diğer Faktörlerin Etkisi (Aile, Çevre vb.)

Burada öğrencilerin vergiyi algılamaları üzerinde aile, okul, çevre gibi sosyal faktörlerin etkisi irdelenecektir. Bununla ilgili tablo, grafik ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 17. Vergi Algılaması Üzerinde Diğer Faktörlerin (Aile, Çevre vb.) Etkisi (1)

Vergi kelimesini ilk nerede duydunuz?	Aile	Okul	Çeşitli Yayınlar	İletişim Araçları	Çevre
Sayı	53	15	9	32	18
Sıklık (%)	41,7	11,8	7,1	25,2	14,2

Tablo 17'ye göre, *Vergi kelimesini ilk nerede duydunuz?* sorusuna ankete katılan öğrencilerin % 42'si ailesinden (baba, anne, kardeş vb.) duyduğunu, % 12'si okulda (öğretmen, arkadaş vb.) duyduğunu, % 7'si çeşitli yayınlardan (kitap, dergi, gazete vb.) duyduğunu, % 25'i iletişim araçlarından (televizyon, radyo, internet vb.) duyduğunu, % 14'ü çevresinden (komşu, akraba, bakkal, esnaf, vergi dairesi vb.) duyduğunu belirtmiştir. Buna göre *Vergi kelimesini ilk nerede duydunuz?* şeklindeki soruya 170 öğrencinin % 42'si ailesinden duyduğunu belirtmiştir. Bunu % 25 ile iletişim araçları izlemiştir. Sonuç olarak öğrencilerin vergiyi algılamalarını etkileyen sosyal faktörlerin başında *aile ve iletişim araçları* gelmektedir.

Ayrıca belirtilen sosyal faktörlerin öğrencilerin vergiyi algılamalarını nasıl etkilediğini belirlemek amacıyla çapraz tablo analizine yer verilmiştir. Bununla ilgili çapraz tablo aşağıda sunulmuştur.

¹⁹ İlköğretim öğrencilerinin ailelerinin gelir düzeyleri konusunda tam bir bilgi sahibi olmaları düşünülemez. Ayrıca öğrenciler ailenin gelir düzeyi veya babanın mesleği gibi konularda bazen yanlış bilgi (örneğin gelir düzeyinin olduğundan daha yüksek gösterilmesi gibi) verebilmektedirler. Bu nedenle bu bulgu değerlendirilirken bu durumun göz önüne alınması gerekmektedir.

Tablo 18. Vergi Algılaması Üzerinde Diğer Faktörlerin (Aile, Çevre vb.) Etkisi (2)

Değerler % olarak		Vergi kelimesini ilk nerede duydunuz?				
		Aile	Okul	Çeşitli Yayınlar	İletişim Araçları	Çevre
Vergi Sizce Nedir?	Anlama	9,4	13,3	11,1	15,6	16,7
	Sınırlı Anlama	52,8	40	33,3	46,9	44,4
	Anlamama	7,5	-	22,2	6,3	11,1
	Yanlış Anlama	30,2	40	22,2	28,1	27,8
	Cevap Vermeme	-	6,7	11,1	3,1	-

Tablo 18'e göre, *Vergi sizce nedir?* sorusuna vergi kelimesini ailesinde duyduğunu belirten öğrencilerin % 9'u anlama, % 53'ü sınırlı anlama, % 8'i anlamama, % 30'u yanlış anlama kategorisine giren cevaplar vermiştir. Aynı soruya vergi kelimesini okulda duyduğunu belirten öğrencilerin % 13'ü anlama, % 40'ı sınırlı anlama, % 40'ı yanlış anlama, % 7'si cevap vermeme kategorisine giren cevaplar vermiştir. Vergi kelimesini çeşitli yayınlardan duyduğunu belirten öğrencilerin % 11'i anlama, % 33'ü sınırlı anlama, % 22'si anlamama, % 22'si yanlış anlama, % 11'i cevap vermeme kategorisine giren cevaplar vermiştir. Vergi kelimesini iletişim araçlarından duyduğunu belirten öğrencilerin % 16'sı anlama, % 47'si sınırlı anlama, % 6'sı anlamama, % 28'i yanlış anlama, % 3'ü cevap vermeme kategorisine giren cevaplar vermiştir. Vergi kelimesini çevresinden duyduğunu belirten öğrencilerin % 17'si anlama, % 44'ü sınırlı anlama, % 11'i anlamama, % 28'i yanlış anlama kategorisine giren cevaplar vermiştir.

Buna göre sadece anlama kategorisi dikkate alındığında çevre (% 17), iletişim araçları (% 16) ve okul (% 13) öğrencilerin vergiyi doğru algılamalarını diğer sosyal faktörlere göre (aile, çeşitli yayınlar) daha fazla etkilemektedir. Anlama ve sınırlı anlama kategorileri birlikte ele alındığında ise iletişim araçları (% 63), aile (% 62) ve çevre (% 61) öğrencilerin vergiyi doğru algılamalarını diğer sosyal faktörlere göre (okul, çeşitli yayınlar) daha fazla etkilemektedir.

Vergi kelimesini ailesinden duyduğunu belirten öğrencilerin vergiyi algılamaları anlama kategorisinde düşük (% 9) iken, sınırlı anlama kategorisinde daha yüksektir (% 53). Bir başka ifadeyle vergi kelimesini ailesinden duyduğunu belirten öğrenciler vergiler ile kamu hizmetleri arasında bağlantı kuramamakta, bunun yerine vergilerin sadece bir yönünü (örneğin vergilerin zorunlu olması, karşılıksız olması, devlete verilmesi gibi) dikkate almaktadır. Sonuç olarak, anlama ve sınırlı anlama kategorileri birlikte ele alındığında iletişim araçları (% 63), aile (% 62) ve çevrenin (% 61); öğrencilerin vergiyi doğru algılamalarına etkisi daha yüksek bulunmuştur.

E) ÖĞRENCİLERİN DEVLETİN VERGİ ALMASINA BAKIŞI

Vergiler devlet örgütünün yürütülebilmesi ve bu yolla toplumsal ihtiyaçların karşılanabilmesi için gerekli olan gelir kaynaklarından en önemlisidir. Vergilere bakış bir yerde devlete bakışla özdeşleşmektedir. Bir başka ifadeyle devlete olan güvenin artması vergi ödemeye bakışı da olumlu yönde etkilemektedir. Bu başlık altında öğrencilerin devletin vergi almasına bakışı, devletin vergi almasını doğru bulup bulmaması ve doğru bulmayanların nedenleri gibi konular ele alınmıştır.

1. Öğrencilere Göre Devletin Vergi Alma Nedenleri

Çalışmanın teori kısmında da belirtildiği üzere, vergiler daha önce kamu hizmetlerinin gerektirdiği giderleri karşılamak üzere mali amaçla alınmakta iken, zamanla tarafsız devlet anlayışından müdahaleci devlet anlayışına geçişle birlikte devletin ekonomik ve sosyal alanlarda da yeni görevler yüklenmesi vergilerin sosyal ve ekonomik amaçla alınmasını gündeme getirmiştir (Akdoğan, 1997: 115-116). Burada öğrencilere göre devletin vergi alma nedenlerinin neler olduğu üzerinde durulacaktır. Bununla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 19. Öğrencilere Göre Devletin Vergi Alma Nedenleri

Devletin vergi almasının nedeni sizce nedir? (birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)	Sayı	Sıklık (%)
Vatandaşlara hizmet sunmak,	102	60,0
Ülkenin kalkınmasını sağlamak,	83	48,8
Çeşitli sosyal, ekonomik, siyasal hedefleri gerçekleştirmek	59	34,7
Harcamaları karşılamak,	51	30,0
Kişilerin kanunlara uymalarını sağlamak,	28	16,4
Bilmiyorum	17	10,0
Kişileri cezalandırmak,	6	3,5
Herhangi bir nedeni yok	4	2,4

Öğrencilere *Devletin vergi almasının nedeni sizce nedir?* şeklinde soru yöneltilmiş ve bu soruda öğrencilerin birden fazla seçenek işaretleyebileceği belirtilmiştir. Öğrencilerin işaretlediği her bir seçenek ayrıca dikkate alınmış ve ona göre değerlendirme yapılmıştır. Örneğin, 170 öğrencinin 102'si (% 60'ı) devletin vergi alma nedeni olarak vatandaşlara hizmet sunmak seçeneğini işaretlemiş, 68'i (% 40'ı) ise bu seçeneği işaretlememiştir.

Tablo 19'a göre devletin vergi alma nedeni olarak; vatandaşlara hizmet sunmak (% 60), ülkenin kalkınmasını sağlamak (% 49), çeşitli sosyal, ekonomik, siyasi hedefleri gerçekleştirmek (% 35), harcamaları karşılamak (% 30), kişilerin kanunlara uymalarını sağlamak (% 16), bilmiyorum (% 10), kişileri cezalandırmak (% 4) ve herhangi bir nedeni yok (% 2) seçenekleri gösterilmiştir.

Buna göre en önemli neden olarak vatandaşlara hizmet sunmak gösterilmiştir. Bu seçenek, vergiler ile kamu hizmetleri arasındaki bağlantının varlığını ortaya koymaktadır. Ayrıca ülkenin kalkınması, çeşitli hedefleri gerçekleştirmek ve harcamaları karşılamak gibi gösterilen diğer önemli nedenlerde günümüzde devletin vergi alma nedenleri arasındadır.

2. Öğrencilere Göre Devletin Vergi Alması Doğru Mu?

Öğrencilerin devletin vergi almasına nasıl baktıklarını belirlemek amacıyla öğrencilere *Devletin vergi almasını doğru buluyor musunuz?* sorusu yöneltilmiştir. Bununla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 20. Öğrencilere Göre Devletin Vergi Alması Doğru Mu?

Devletin vergi almasını doğru buluyor musunuz?	Evet	Hayır	Kararsızım
Sayı	111	18	41
Sıklık (%)	65,3	10,6	24,1

Tablo 20'ye göre, *Devletin vergi almasını doğru buluyor musunuz?* sorusuna ankete katılan öğrencilerin % 65'i evet, % 11'i hayır, % 24'ü kararsızım şeklinde cevap vermiştir.

Buna göre, öğrencilerin önemli bir kısmı (% 35) bu soruya hayır veya kararsızım cevabını vermiştir. Bu oranın % 11'i tamamen devletin vergi almasını doğru bulmazken, % 24'ü devletin vergi almasına kararsız yaklaşmaktadır. Bu ifade öğrencilerin vergilere olumsuz bakışını ortaya koymakla birlikte, bu olumsuz bakışın nedenlerini tespit edememektedir. Bu nedenle öğrencileri devletin vergi almasını doğru bulmamaya sevk eden nedenlerinde tespit edilmesi gerekmektedir.

3. Devletin Vergi Almasını Doğru Bulmayan Öğrencilerin Nedenleri

Bir önceki konuda öğrencilere *Devletin vergi almasını doğru buluyor musunuz?* sorusu yöneltilmişti. Burada bu soruya verilen hayır veya kararsızım şeklindeki cevapların nedenlerinin tespitine yönelik öğrencilere *Cevabınız hayırsa (ya da kararsızsanız), devletin vergi almasını neden doğru bulmuyorsunuz?* sorusu yöneltilmiştir. Bununla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 21. Devletin Vergi Almasını Doğru Bulmayan Öğrencilerin Nedenleri

Cevabınız hayırsa (ya da kararsızsanız), devletin vergi almasını <u>neden doğru bulmuyorsunuz?</u> (birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)	Sayı	Sıklık (%)
Alınan vergiler doğru yere harcanmadığı için,	14	8,2
Vergisini ödemeyenlerde olduğu için,	10	5,8
Çok sayıda vergi olduğu için,	10	5,8
Sürekli vergi alındığı için,	10	5,8
Vergiler çok yüksek olduğu için,	9	5,2

Cevabınız hayırsa (ya da kararsızsanız), devletin vergi almasını neden doğru bulmuyorsunuz? şeklindeki soruda öğrencilere birden fazla seçenek işaretleyebilecekleri belirtilmiş ve öğrencilerin işaretlediği her bir seçenek ayrıca dikkate alınmış ve ona göre değerlendirme yapılmıştır. Örneğin, hayır veya kararsızım cevabı verenlerin 14'ü alınan vergilerin doğru yere harcanmadığını ifade etmiştir.

Tablo 21'e göre ankete katılan 170 öğrencinin % 8'i vergilerin doğru yere harcanmadığını, % 6'sı vergisini ödemeyenlerin olduğunu, % 6'sı çok sayıda vergi

olduğunu, % 6'sı sürekli vergi alındığını ve % 5'i vergilerin çok yüksek olduğunu ifade etmiştir.

Buna göre en önemli neden olarak "vergilerin doğru yere harcanmadığı" (% 8) gösterilmiştir. Bir başka ifadeyle öğrenciler her ne kadar mali bağıntıdan (vergiler ile kamu hizmetleri arasındaki bağlantıdan) haberdar olsa da, devletin bu bağıntıyı kurmadığını "alınan vergiler doğru yere harcanmamaktadır" şeklinde ifade etmişlerdir. Ayrıca vergi sayısının ve vergisini ödemeyen mükelleflerin çok olduğu düşüncesi de öğrencilerin vergiye bakışını olumsuz etkilemektedir.

Çalışmanın teori kısmında da belirtildiği üzere, Vergi idaresi vergilerin toplanması üzerinde önemle durmaktadır. Yani vergiler ne kadar daha fazla ve az maliyetle toplanırsa vergilemede etkinlik sağlanmış olur şeklinde olaya bakmaktadır. Ancak vergi yükümlülerinin davranış tarzında verginin toplanması değil, bunun nereye sarf edildiği önemlidir ve etkilidir. Bu nedenle vergilerin nerelere ve nasıl harcandığının üzerinde önemle durulmalıdır. Çünkü vergi adalet ve eşitlik içinde toplansa bile, harcanırken denge bozulabilmekte ve kişisel arzular egemen olabilmektedir.

Sonuç olarak vergilerin toplanması bir yana, yapılan kamu harcamalarının boyutu ve nerelere yapıldığı da önemlidir. Ülkemizde bütçe gelirlerinin çoğunluğunun faiz ödemelerine gitmesi ve kamu hizmetlerine çok az bir pay ayrılması terazinin bir tarafının (hizmet tarafının) çalışmadığının veya aksadığının bir göstergesidir. Bu nedenle vergiler ile kamu hizmetleri arasında var olan ilişkinin (mali bağlantının) somut olarak fiiliyata geçirilmesi ve vergilerin kendisinden beklenen fonksiyonu yerine getirmesi toplumda vergi bilincinin yerleşmesi açısından yerinde olacaktır.

F) ÖĞRENCİLERİN VERGİ VERMEYE BAKIŞI

Vergilendirme olayında temelde iki taraf vardır. Aktif vergi sujesi olan devlet vergi alır, pasif vergi sujesi olan insanlar ise (daha doğru bir ifadeyle vergi kanunlarına göre üzerine vergi borcu düşen gerçek ve tüzel kişiler) vergi verir. Burada devlet egemenlikten kaynaklanan yetkisini kullanarak insanlardan ödeme gücüne göre vergi alır. İnsanlar ise, toplum halinde yaşamalarının ortaya çıkardığı toplumsal ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için devlete vergi verirler. Bu başlık altında öğrencilere göre insanların vergi verme nedenleri, öğrencilerin vergi verme isteği, öğrencilerin vergi vermeyenlere ve vergi kaçakçılığına bakışı gibi konular ele alınacaktır.

1. Öğrencilere Göre İnsanların Vergi Verme Nedenleri

Toplumda vatandaşların tek başına yapmaları mümkün olmayan ve devlet tarafından karşılanma zorunluluğu olan eğitim, sağlık, iç güvenlik, savunma, adalet, bayındırlık, ulaştırma gibi ortak ihtiyaçlar vardır. İnsanlar bu ortak ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için devlete vergi verirler. Burada öğrencilere göre insanların vergi verme nedenlerinin neler olduğu üzerinde durulacaktır. Bununla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 22. Öğrencilere Göre İnsanların Vergi Verme Nedenleri

İnsanların vergi vermelerinin nedeni sizce nedir? (birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)	Sayı	Sıklık (%)
Vatandaşlık görevi olduğu için,	103	60,5
Devletin sunduğu hizmetlerin karşılığı olarak,	72	42,3
Yasal bir zorunluluk olduğu için,	58	34,1
Borcundan kurtulmak için,	18	10,5
Cezalardan korktukları için,	14	8,2
Bilmiyorum	10	5,8

Öğrencilere *İnsanların vergi vermelerinin nedeni sizce nedir?* şeklinde soru yöneltilmiş ve bu soruda öğrencilerin birden fazla seçenek işaretleyebileceği belirtilmiştir. Öğrencilerin işaretlediği her bir seçenek ayrıca dikkate alınmış ve ona göre değerlendirme yapılmıştır. Örneğin, 170 öğrencinin 103'ü insanların vergi verme nedeni olarak vatandaşlık görevi olduğu için seçeneğini işaretlemiş, 67'si bu seçeneği işaretlememiştir.

Tablo 22'ye göre insanların vergi verme nedeni olarak; vatandaşlık görevi (% 61), devletin sunduğu hizmetlerin karşılığı (% 42), yasal bir zorunluluk (% 34), borcundan kurtulmak (% 11), cezalardan korktukları için (% 8) ve bilmiyorum (% 6) seçenekleri gösterilmiştir.

Buna göre, insanların vergi verme nedeni olarak daha çok vatandaşlık görevi ve devletin sunduğu hizmetlerin karşılığı gösterilmiştir. Bununla birlikte, % 34'lük bir kısım vergilerin zorunluluğunu ön plana çıkararak insanların vergi verme nedeni olarak yasal zorunluluğu göstermiştir. Ayrıca % 19'lük bir kısım ise, insanların vergi borcundan kurtulmak için ve verginin ödenmemesi dolayısıyla ödeyecekleri cezalardan korktukları için vergi verdiklerini ifade etmiştir.

Sonuç olarak; vergiyi kamu hizmetlerinin fiyatı gibi algılamak, verginin mantığını kavramak ve vergiyi doğru algılamak bakımından önemlidir. Bu durumda insanlar vergi vermeyi daha ihtiyatlı değerlendireceklerdir. Çünkü toplumun yararına olduğu ve daha sonra hizmet olarak topluma yansıtacağı bilinci vergilere olumlu yönde bakmaya neden olacaktır. Bunun yanında vergiyi bir borç, devlet tarafından zorla alınan bir yük gibi algılamak, vergiyi sadece devlete yarar sağlayan bir araç gibi tek taraflı değerlendirmek vergi bilincini azaltarak vergilere olumsuz yönde bakılmasına neden olacaktır.

2. Öğrencilerin Vergi Verme İsteği

Öğrencilerin vergi verme konusunda istekli olup olmadığını tespit etmek amacıyla öğrencilere *Siz olsanız, vergi vermek ister misiniz?* sorusu yöneltilmiştir. Bununla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 23. Öğrencilerin Vergi Verme İsteği

Siz olsanız, vergi vermek ister misiniz?	Evet	Hayır	Kararsızım
Sayı	118	15	37
Sıklık (%)	69,4	8,8	21,8

Tablo 23'e göre, *Siz olsanız, vergi vermek ister misiniz?* sorusuna ankete katılan öğrencilerin % 69'u evet, % 9'u hayır, % 22'si kararsızım cevabını vermiştir.

Buna göre, öğrencilerin önemli bir kısmı (% 31) bu soruya hayır veya kararsızım şeklinde cevap vermiştir. Bir başka ifadeyle öğrencilerin % 69'u vergi vermeye olumlu yaklaşırken, % 31'i olumsuz yaklaşmaktadır. Sonuç olarak, vergi vermeye olumsuz yaklaşan % 31'lik kısım önemli bir büyüklüktedir. Bu oranın % 9 tamamen vergi vermeye karşı iken, % 22'si vergi vermeye kararsız yaklaşmaktadır. Dolayısıyla % 31'lik kısım vergiye karşı olumsuz davranışlarda bulunabilir.

3. Öğrencilerin Vergi Vermeyenlere Bakışı

Devlet örgütünün yürütülebilmesi ve bu yolla toplumsal ihtiyaçların karşılanabilmesi için gerekli olan gelir kaynaklarının en önemlisi vergilerdir. Bu nedenle vergi vermemek sadece devlete zarar vermez, topluma da zarar verir. Burada öğrencilerin vergi vermeyenlere bakışı yapılan anket ve mülakat çalışmalarından elde edilen veriler ışığında açıklanacaktır. Öğrencilerin vergi vermeyenlere bakışı ile ilgili anket çalışmasının sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 24. Öğrencilerin Vergi Vermeyenleri Değerlendirmesi (Anket Sonuçları)

Vergisini <u>ödemeyen</u> birisi sizce nasıl biridir?	Sayı	Sıklık (%)
Kötü bir vatandaş	101	59,4
Kurnaz	25	14,7
Hırsız	14	8,2
Zeki	10	5,9
Normal bir vatandaş	9	5,3
Bilmiyorum	7	4,1
Ödeyecek durumu olmayan	2	1,2
Diğer (nankör vs)	2	1,2

Tablo 24'e göre, *Vergisini ödemeyen birisi sizce nasıl biridir?* sorusuna ankete katılan 170 öğrencinin % 59'u kötü bir vatandaş, % 15'i kurnaz, % 8'i hırsız, % 6'sı zeki, % 5'i normal bir vatandaş, % 4'ü bilmiyorum, % 1'i ödeyecek durumu olmayan, % 1'i diğer (nankör vs.) şeklinde cevap vermiştir.

Buna göre, öğrencilerin % 68'i vergisini ödemeyenleri kötü bir vatandaş, hırsız olarak değerlendirirken; % 26'sı ise kurnaz, zeki, normal bir vatandaş olarak değerlendirmektedir. Bir başka ifadeyle öğrencilerin önemli bir kısmı (% 68) vergi vermeyenlere olumsuz yaklaşmakla birlikte, % 26'sı vergi vermeyenleri olumlu değerlendirmektedir.

Çalışmanın teori kısmında da belirtildiği üzere vergisini ödemeyenlere olumlu yaklaşmak bu konuda bilgi sahibi olmamaktan ileri gelmektedir. Çünkü vergisini ödemeyerek görünüşte kendi lehine davranan, vergilerin yükünü sadece vergisini ödeyenler üzerine yıkan, vergi gelirlerinin azalmasına yol açarak vergi yükünü ağırlaştıran ve istikrarsızlıklara yol açan kişi ya da kişileri taktir etmek veya onlara sempati duymak akıllı bir davranış değildir.

Öğrencilerin vergi vermeyenlere bakışı ile ilgili mülakat çalışmasının sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 25. Öğrencilerin Vergi Vermeyenleri Değerlendirmesi (Mülakat Sonuçları)

Vergi vermeyen insanları nasıl değerlendiriyorsunuz? Böyle yapmaları doğru mudur? Neden?	İyi+ Nedeni	Kötü+ Nedeni	Duruma Bağlı	Beni İlgilendirmez	Cevap vermeme
Sayı	3	16	5	1	-
Sıklık (%)	12	64	20	4	-

Yapılan mülakatta öğrencilere “*Vergi vermeyen insanları nasıl değerlendiriyorsunuz?, Böyle yapmaları doğru mudur? Neden?*” şeklinde sorular yöneltilmiş ve verilen cevaplar iyi+nedeni, kötü+nedeni, duruma bağlı, beni ilgilendirmez ve cevap vermeme şeklinde beş kategoriye ayrılmıştır.

Tablo 25’e göre, öğrencilerin % 64’ü vergi vermeyenleri kötü değerlendirdiğini, % 20’si duruma bağlı olacağını, % 12’si iyi değerlendirdiğini ifade etmiş ve % 4’ü ise beni ilgilendirmez şeklinde cevap vermiştir. Cevap vermeme kategorisi, cevapsız bırakılan veya eksik olan cevaplardır. Bu soruda bu kategoriye giren cevap verilmemiştir. Diğer kategorilere ait cevaplar şu şekildedir:

Mülakatta bu sorulara birinci kategori düzeyinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

“Vergi vermeyenleri iyi değerlendiriyorum. Zaten parası olsa verir, olmadığı için vermiyor” (Mehmet).

İkinci kategori düzeyinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

“Vergi vermeyenleri kötü değerlendiriyorum. Çünkü vergi vermiyor, ancak devletin sunduğu hizmetten yararlanıyor, bu vergisini verenlere haksızlık olur. Ayrıca vergi verilmediği zaman toplum zarar görür, topluma hizmet gelmez” (Hülya).

Üçüncü kategori düzeyinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

“Duruma bağlı eğer devlet hizmet sunuyorsa, vergi vermeyenleri yanlış bulurum, devlet hizmet sunmuyorsa, vergi vermeyenleri normal karşılarım” (Hasan).

Dördüncü kategori düzeyinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

“Vergi vermeyenlerin o kendi seçimi, beni ilgilendirmez” (Canan).

Öğrencilerin vergi vermeyenlere bakışının belirlenmesine yönelik Tablo 24’deki anket çalışmasının bulguları ile Tablo 25’deki mülakat çalışmasının bulguları birbiriyle örtüşmektedir. Buna göre Tablo 24’deki anket çalışmasında öğrencilerin % 68’i vergi vermeyenleri kötü bir vatandaş, hırsız olarak; % 26’sı kurnaz, zeki ve normal bir kişi olarak değerlendirirken; Tablo 25’deki mülakat çalışmasında öğrencilerin % 64’ü vergi vermeyenleri kötü bir vatandaş, % 12’si iyi bir vatandaş olarak değerlendirmektedir.

Mülakatta ayrıca öğrencilere vergi vermemelerinin kendilerini nasıl etkileyeceğine yönelik olarak, *“Vergi vermediğiniz zaman suçluluk duyar mısınız? Neden?”* sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplar evet+nedeni, hayır+nedeni, duruma bağlı ve cevap vermeme şeklinde dört kategoriye ayrılmıştır. Bununla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 26. Öğrencilerin Vergi Vermemeye Bakışı (Mülakat Sonuçları)

Vergi vermediğiniz zaman suçluluk duyar mısınız? Neden?	Evet+ Nedeni	Hayır+ Nedeni	Duruma Bağlı	Cevap Vermeme
Sayı	21	1	2	1
Sıklık (%)	84	4	8	4

Tablo 26’ya göre, öğrencilerin önemli bir kısmı (% 84) vergi vermediği zaman suçluluk duyacağını ifade etmiştir. Öğrencilerin % 8’i ise, devletin hizmet sunup sunmamasına göre vergi vermemesini değerlendireceğini ifade etmiştir. Bir başka ifadeyle devlet hizmet sunuyorsa, vergi vermediği zaman suçluluk duyacağını, aksi halde suçluluk duymayacağını belirtmiştir. Öğrencilerin % 4’ü ise vergi vermediği zaman suçluluk duymayacağını ifade etmiştir.

Mülakatta bu soruya birinci kategori düzeyinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

“Vergi vermediğim zaman suçluluk duyarım. Çünkü devletin sunduğu hizmetlerden bende yararlanıyorum” (Elif).

İkinci kategori düzeyinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

“Vergi vermediğim zaman suçluluk duymam. Çünkü param olmadığı için” (Mehmet).

Üçüncü kategori düzeyinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

“Vergi vereceğim şeye bağlı yapılmış hizmet varsa suçluluk duyarım, yapılmış hizmet yoksa suçluluk duymam” (Necati).

Dördüncü kategori ise, cevapsız bırakılan veya eksik olan cevaplardır.

4. Öğrencilerin Vergi Kaçakçılığına Bakışı

Çalışmanın teori kısmında belirtildiği üzere vergi kaçakçılığı, bilerek ve isteyerek vergi ile ilgili yükümlülüklerin vergi kanunlarına aykırı olarak kısmen veya tamamen yerine getirilmemesidir. Vergi kaçakçılığı, vergi gelirlerinin azalmasına ve devletin sunduğu kamusal mal ve hizmetlerden toplumun yararlanamamasına neden olmaktadır. Burada öğrencilerin vergi kaçakçılığına nasıl baktığı üzerinde durulacaktır. Bununla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 27. Öğrencilerin Vergi Kaçakçılığını Değerlendirmesi (Mülakat Sonuçları)

Diğer suçlarla karşılaştırıldığında (hırsızlık, alkollü araba kullanımı, cinayet vs.) vergi kaçakçılığı suçunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Toplumsal tepki gösterilmeli midir?	Sayı	Sıklık (%)
Yanlış buluyorum+ toplumsal tepki gösterilmeli	20	80
Yanlış buluyorum+ ancak toplumsal tepki gösterilmemeli	2	8
Cevap Vermeme	2	8
Normal karşılıyorum+ toplumsal tepki gösterilmemeli	1	4

Yapılan mülakatta, öğrencilerin vergi kaçakçılığı konusundaki düşüncelerini belirlemeye yönelik olarak, öğrencilere “*Diğer suçlarla karşılaştırıldığında (hırsızlık, alkollü araba kullanımı, cinayet vs.) vergi kaçakçılığı suçunu nasıl değerlendiriyorsunuz?, Toplumsal tepki gösterilmeli midir?*” soruları yöneltilmiştir. Bu sorulara verilen cevaplar; yanlış buluyorum+toplumsal tepki gösterilmeli, yanlış buluyorum+ancak toplumsal tepki gösterilmemeli, cevap vermeme ve normal karşılıyorum+toplumsal tepki gösterilmemeli şeklinde dört kategoriye ayrılmıştır.

Mülakatta bu sorulara birinci kategori düzeyinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

“Vergi kaçakçılığı hırsızlıktan da önemli bir suçtur. Çünkü hırsızlık sadece bir kişiyi etkiliyor, vergi kaçakçılığı toplumu etkiliyor. Bu nedenle vergi kaçakçılığına toplumsal tepki gösterilmelidir” (Kenan).

İkinci kategori düzeyinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

“Vergi kaçakçılığını yanlış buluyorum, ancak toplumsal tepki gösterilmemelidir, sadece onun cezasını devlet vermelidir” (Ahmet).

Dördüncü kategori düzeyinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

“Vergi kaçakçılığını normal karşılıyorum. Vergi kaçakçılığına toplumsal tepki gösterilmemelidir, çünkü zaten devlet ceza veriyor” (Yasemin).

Cevap vermeme kategorisi, cevapsız bırakılan veya eksik olan cevaplardır.

Sonuç olarak, öğrencilerin önemli bir kısmı (% 80) vergi kaçakçılığını yanlış bulduğunu ve toplumsal tepki gösterilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aynı soruya öğrencilerin % 8’i vergi kaçakçılığını yanlış bulduğunu, ancak toplumsal tepki gösterilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Öğrencilerin % 4’ü ise, vergi kaçakçılığını normal karşıladığını ve toplumsal tepki gösterilmemesi gerektiğini belirtmiştir (Tablo 27).

G) ÖĞRENCİLERİN MALİ BAĞLANTIDAN HABERDAR OLUP OLMADIĞI

Mali bağlantı kavramı, vergiler ile kamu hizmetleri arasındaki bağlantıyı ifade etmek için kullanılmaktadır. Vergilerin doğru algılanması açısından mali bağlantının kurulması gereklidir. Bu başlık altında öğrencilerin mali bağlantıyı kurması ve öğrencilere göre Türkiye’de mali bağlantının işleyip işlemediği gibi konular ele alınmıştır.

1. Öğrencilerin Vergiler İle Kamu Hizmetleri Arasında Bağlantı Kurması

Vergilerin sadece devlete fayda sağladığı ve kişiler üzerinde katlanılmaz bir yükten ibaret olduğu düşüncesi insanları vergi ödemekten uzaklaştıracaktır. Mali bağlantının kurulması ise (ödenen vergiler karşılığında devletin sunduğu hizmetlerden yararlandığı düşüncesi) vergiye gönüllü uyumu kolaylaştıracaktır. Burada öğrencilerin mali bağlantıyı kurup kurmadığı yapılan mülakattan elde edilen veriler ışığında açıklanacaktır. Bununla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 28. Öğrencilerin Mali Bağlantıdan Haberdar Olup Olmadığının Belirlenmesi
(Mülakat Sonuçları)

Devletin sunduğu (eğitim, sağlık, iç güvenlik, savunma, adalet, ulaştırma, bayındırlık vs.) hizmetler ile toplanan vergiler arasında bir bağlantı var mıdır? Varsa nasıl bir bağlantı vardır?	Anlama	Sınırlı Anlama	Yanlış Anlama	Cevap Vermeme
Sayı	16	7	1	1
Sıklık (%)	64	28	4	4

Yapılan mülakatta, öğrencilere “Devletin sunduğu (eğitim, sağlık, iç güvenlik, savunma, adalet, ulaştırma, bayındırlık vs.) hizmetler ile toplanan vergiler arasında bir bağlantı var mıdır?, Varsa nasıl bir bağlantı vardır?” şeklinde sorular yöneltilmiş ve öğrencilerin verdiği cevaplar anlama, sınırlı anlama, yanlış anlama ve cevap vermeme şeklinde dört kategoriye ayrılmıştır.

Anlama kategorisi, devletin sunduğu hizmetler ile toplanan vergiler arasında bir bağlantının olduğunu ve alınan vergilerin topluma hizmet olarak geri döndüğünü ifade eden cevaplardan oluşmaktadır. Örneğin yapılan mülakatta bu sorulara anlama kategorisinde cevap veren bir öğrenci ile yapılan diyalog şu şekildedir:

Araştırmacı : Devletin sunduğu (eğitim, sağlık, iç güvenlik, savunma, adalet, ulaştırma, bayındırlık vs.) hizmetler ile toplanan vergiler arasında bir bağlantı var mıdır?

Öğrenci : Devletin sunduğu hizmetler ile toplanan vergiler arasında bir bağlantı vardır.

Araştırmacı : Varsa nasıl bir bağlantı vardır?

Öğrenci : Devlet aldığı vergiler ile topluma hizmet sunuyor (Cihan).

Sınırlı anlama kategorisi, devletin sunduğu hizmetler ile toplanan vergiler arasında bir bağlantının olduğunu ifade etmekle birlikte bu bağlantıyı açıklayamayan cevaplardan oluşmaktadır. Örneğin yapılan mülakatta bu sorulara sınırlı anlama kategorisinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

Devletin sunduğu hizmetler ile toplanan vergiler arasında bir bağlantı vardır. (Nasıl bir bağlantı vardır?) Bilmiyorum (Sinem).

Yanlış anlama kategorisi, devletin sunduğu hizmetler ile toplanan vergiler arasında bir bağlantının olmadığını ifade eden cevaplardır. Örneğin yapılan mülakatta bu sorulara yanlış anlama kategorisinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

Devletin sunduğu hizmetler ile toplanan vergiler arasında bir bağlantı yoktur (Hakan).

Sonuç olarak, öğrencilerin % 64'ü devletin sunduğu hizmetler ile toplanan vergiler arasında bir bağlantı olduğunu ve devletin aldığı vergiler ile topluma hizmet sunduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin % 28'i ise, bağlantının olduğunu ifade etmekle birlikte, bu bağlantının nasıl olduğunu ifade edememiştir. Öğrencilerin % 4'ü ise, devletin sunduğu hizmetler ile toplanan vergiler arasında bir bağlantı olmadığını ifade etmiştir (Tablo 28).

2. Öğrencilere Göre Türkiye’de Mali Bağlantı İşliyor Mu?

Mali bağlantının Türkiye’de işleyip işlemediği, bir başka ifadeyle devletin aldığı vergiler ile topluma sunduğu hizmetler arasında bağlantı olup olmadığı, yapılan mülakattan elde edilen veriler ışığında açıklanmıştır. Bununla ilgili tablo ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 29. Öğrencilere Göre Türkiye’de Mali Bağlantı Var Mı?

Mali Bağlantı ülkemizde işliyor mu? (yani devlet tarafından toplanan vergilerin topluma hizmet olarak geri döndüğüne katılıyor musunuz?) Neden?	İşliyor+ Nedeni	Bazen İşlemiyor+ Nedeni	İşlemiyor+ Nedeni	Cevap Vermeme
Sayı	11	4	4	6
Sıklık (%)	44	16	16	24

Yapılan mülakatta öğrencilere mali bağlantının Türkiye’de olup olmadığı sorulmuştur. Verilen cevaplar işliyor+nedeni, bazen işlemiyor nedeni, işlemiyor+nedeni ve cevap vermeme şeklinde dört kategoriye ayrılmıştır.

Tablo 29’a göre, öğrencilerin % 44’ü Türkiye’de mali bağlantının işlediğini, % 16’sı bazen işlemediğini ve diğer % 16’sı ise işlemediğini ifade etmiştir. % 24’ü ise bu soruya cevap vermemiştir.

Mülakatta bu soruya birinci kategori düzeyinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

“Bu bağlantı ülkemizde işliyor. Örneğin, okul yapılıyor, ders kitapları bedava veriliyor, hastane ve yol yapılıyor” (Zafer).

İkinci kategori düzeyinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

“Bu bağlantı bazen işlemiyor. Örneğin, devlet okul, hastane veya yol yapacağım diye vergi alıyor, ya yarım kalıyor ya da hiç yapılmıyor. Ayrıca sağlık hizmetleri bazen aksıyor, iyi sunulmuyor” (Aslı).

Üçüncü kategori düzeyinde cevap veren bir öğrencinin cevabı şu şekildedir:

“Bu bağlantı işlemiyor. Devlet, aldığı vergiler ile hizmet sunmuyor, kendi ihtiyaçlarını karşılıyor. Örneğin, borç faizi ödüyor” (Necati).

Dördüncü kategori ise, cevapsız bırakılan veya eksik olan cevaplardır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Vergiler yapısı gereği parasal ve biçimsel bir yükümlülüktür. Bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi; devletin sunmuş olduğu eğitim, sağlık, savunma gibi hizmetlerde aksamalara (hizmetin gecikmesi, kalitesinin düşmesi gibi) veya hizmetlerin sunulamamasına neden olacaktır. Bu nedenle ödenen vergi ile sağlanan kamu hizmetleri arasında bağlantı kurulması önemlidir. Bu bağlantının kurulmaması veya vergilerin sadece bir yönünün görülmesi (zorunlu olması, karşılıksız olması gibi) insanları vergi ödemekten uzaklaştıracaktır.

Vergiler, toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olduğundan kişilerin davranış, karar ve tercihlerini etkilemektedir. Bu nedenle vergilerin psikolojik yönünü göz ardı etmek toplumun vergi bilincini (vergiye bakışını) olumsuz etkilemekte ve vergilere karşı kişisel veya toplumsal reaksiyon göstermesine neden olmaktadır. Bu durum devlet açısından vergi kaybının da ötesinde sorunları ortaya çıkarabilir. Bu nedenle vergilerin psikolojik etkilerinin de dikkate alınması gerekmektedir.

Vergi psikolojisi içerisinde yer alan *vergi algılaması* üzerinde, önemle durulması gerekir. Vergilerin doğru algılanması, ödenen vergiler ile sağlanan kamu hizmetleri arasında bağlantı kurulmasına bağlıdır. Bu bağlantının kurulması vergiye gönüllü uyumu kolaylaştıracaktır.

İnsanların vergi konusunda tam bir bilgiye sahip olmaması, onların çeşitli faktörlerin etkisiyle (kişinin psikolojik yapısı, çevresel faktörler, aile, mesleki çevre, ekonomik faktörler, kültür, danışma grupları vs.) vergiyi yanlış algılamalarına yol açmaktadır. Eğer insanlar vergi ödemenin doğru bir davranış olduğuna inanarak değil de, vergi ödemedikleri zaman zarar göreceklarini düşünerek vergi öderlerse, onlar için vergi ödemek bir noktadan sonra katlanılmaz bir durum haline gelecektir (Uçak, 1997: 33-34).

Günümüzde devlet hizmetlerinde yaşanan aksamalar ve ekonomik krizlerin ortaya çıkmasının doğrudan olmayan nedenlerinden birisini, bazı mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini yerine getirmemesi ya da eksik yerine getirmesi oluşturmaktadır. Kişiler, verginin maliyetini azaltmak için daha az vergi vermek ya da vergi vermemek gibi yasa dışı yollara başvurmaktadır. Böylece daha az vergi vererek ya da vergi vermeyerek sağladığı kazancı önemli saymaktadır. Ancak kişilerin vergi vermemesi, sadece devlete zarar vermeyecek, aynı zamanda devletin sunduğu hizmetler vergiler ile karşılandığından kişilerin kendisinin, yakınlarının ya da toplumun devletin sunduğu hizmetlerden gereği gibi yararlanamamasına yol açacaktır. Uzun dönemde ise devlet gelirlerindeki azalma ekonomiyi olumsuz yönde etkileyecek ve işsizlik, enflasyon, borçlanma sonucu borç faiz ödemelerinde sıkıntı gibi istikrarsızlıklar oluşacaktır.

Vergiyi kamu hizmetlerinin fiyatı gibi algılamak vergilerin mantığını kavramak, vergiyi doğru algılamak bakımından önemlidir. Bu durumda insanlar vergi vermeyi daha ihtiyatlı değerlendireceklerdir. Çünkü toplumun yararına olduğu ve daha sonra hizmet olarak topluma yansıtacağı bilinci vergilere olumlu yönde bakmaya neden olacaktır. Bunun yanında vergiyi bir borç, devlet tarafından zorla alınan bir yük gibi algılamak, vergiyi sadece devlete yarar sağlayan bir araç gibi tek taraflı değerlendirmek vergi bilincini azaltarak vergilere olumsuz yönde bakılmasına neden olacaktır.

Bu nedenle toplumun vergiyi doğru algılaması bağlamında, verginin bütünüyle yük olmadığını, içsel ve dışsal şekilde yararlanan kamu hizmetlerinin bir bedeli olduğunu içeren bilinçlendirme programlarına yer verilmelidir. Vergi konusunda bilinçlendirme programlarının küçük yaşlarda (örneğin ilköğretim çağındaki çocuklardan itibaren) başlatılması yararı artıracaktır. Gerçekten küçük yaşta verginin önemini kavrayan bir kişinin ileride vergiye yaklaşımı daha olumlu olacaktır (Şenyüz, 1992: 18). Bu noktada devlet (vergi idaresi), özellikle üniversiteler, meslek örgütleri, basın gibi kuruluşların işbirliği ile vergilerin topluma doğru anlatılması bağlamında, vergiler konusunda öncelikle ilköğretim çağındaki çocuklardan başlanarak halka açık seminerlere, açık oturumlara veya kapsamlı anket araştırmalarına yer verilmelidir. Öte yandan bu konuda bilinçlendirme programları yeterli değildir. Ayrıca edinilen bilgilerin çeşitli şekillerde ve bilhassa devletin vergi politikası ile de yıpratılmaması gerekir.

Vergi psikolojisini dikkate alan çalışmalarda katılımcılar daha çok vergi mükellefleri arasından seçilmiştir. Halbuki vergiler sadece vergi mükelleflerini değil, aynı zamanda toplumu da etkilemektedir. Bu nedenle vergilerin önemini anlatılması sadece vergi mükellefleri ile sınırlı kalmamalı, ilköğretim çağındaki çocuklardan başlanarak topluma anlatılmalı, vergi ödeme bilinci ve vergi kültürü toplumda oluşturulmalıdır. Günlük yaşamın her alanında vergiler ile iç içe yaşayan, neredeyse her kişinin şu ya da bu nedenle vergi yükümlüsü ya da *vergi yüklenicisi* olduğu bir ortamda toplumun vergi konusunda bilinçsizliği ülkemizin önemli bir sorunudur.

Bu nedenle bu çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak vergi gibi önemli bir konunun ilköğretim çağındaki öğrenciler tarafından nasıl algılandığı ve öğrencilerin vergiyi algılamaları üzerinde etkili olan faktörlerin neler olduğu konusu üzerinde durulmuştur. İlköğretim çağındaki öğrencilerin vergiyi nasıl algıladıklarının incelenmesi, küçük yaşlarda öğrencilerin vergiyi doğru algılayamamaları nedeniyle ileride vergilere karşı geliştirebilecekleri olumsuz davranışların önüne geçilmesine ve böylece vergi alanındaki kayıt dışı ekonominin azaltılmasına katkı sağlayacaktır.

Yapılan anket ve mülakat sonuçları birlikte değerlendirildiğinde; ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergiyi algılama biçimlerinin belirlenmesinde benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre öğrencilerin vergi denildiği zaman aklına ilk olarak “devlete verilen, karşılıksız olan veya zorunlu olarak ödenen para” gelmektedir. İkinci olarak, vergi tanımını ortaya koymayan “bir malın karşılığı, devlet tarafından verilir, bir şey aldığımızı dair belge” gibi alternatif cevaplar gelmektedir. Üçüncü olarak, vergiler ile devletin sunduğu hizmetler arasında bağlantı kuran cevaplar gelmektedir. Sonuç olarak, elde edilen bulgulardan öğrencilerin vergiler ile kamu hizmetleri arasında yeterli düzeyde bağlantı kuramadığı ve vergiyi genellikle devlete verilen, karşılıksız olan veya zorunlu olarak ödenen para olarak algıladığı tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin vergi konusunda algılama yanlışlarının fazla olduğu görülmüştür. Dolayısıyla öğrencilerin vergiyi doğru algılayamadıkları sonucu elde edilmiştir. Bu durum öğrencilerin ileride vergilere karşı bazı olumsuz davranışlar geliştirmelerine ve bu yolla vergi kaçakçılığı boyutunun artmasına neden olabilir.

Çalışmada çeşitli faktörlerin (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, ailenin gelir düzeyi, anne ve babanın eğitim düzeyi gibi) ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergiyi algılamalarını nasıl etkilediği de ortaya konulmuştur. Buna göre, cinsiyet faktörü öğrencilerin vergiyi algılamaları üzerinde belirleyici bir faktör değildir. Yani verginin doğru algılanması açısından erkek öğrenciler ile kız öğrenciler arasında önemli bir fark yoktur. Yine eğitim düzeyi faktörü öğrencilerin vergiyi algılamaları üzerinde belirleyici bir faktör değildir. Yaş faktörünün vergiyi doğru algılamadaki etkisi net olmamakla birlikte, genel olarak yaş ilerledikçe öğrencilerin vergiyi doğru algılamalarının arttığı söylenebilir. Anne ve babanın eğitim düzeyinin artması ile öğrencilerin vergiyi doğru algılamaları arasında pozitif bir ilişki olduğu söylenebilir. Buna göre anne ve babanın eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin vergiyi doğru algılamaları artmaktadır. Yine ailenin gelir düzeyi arttıkça, öğrencilerin vergiyi doğru algılamaları artmaktadır. Sonuç olarak öğrencilerin vergiyi algılamaları üzerinde cinsiyet ve eğitim düzeyi faktörünün belirleyici olmadığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin yaşı, ailenin gelir düzeyi ve anne babanın eğitim düzeyi arttıkça, öğrencilerin vergiyi doğru algılamalarının arttığı sonucu elde edilmiştir.

Çalışmada ayrıca ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergiyi algılamaları üzerinde etkili olan sosyal faktörlerin neler olduğu konusu ele alınmıştır. Buna göre öğrencilerin vergiyi algılamalarını etkileyen sosyal faktörlerin başında *aile ve iletişim araçları* gelmektedir. Ayrıca yapılan çapraz tablo sonucuna göre iletişim araçları, aile ve çevrenin öğrencilerin vergiyi doğru algılamalarına etkisi okul ve çeşitli yayınlara göre daha yüksek bulunmuştur. Buna göre öğrencilerin vergiyi doğru algılamaları için geliştirilebilecek yöntemlerde aile ve iletişim araçlarının ön planda tutulması yerinde olacaktır.

Öğrenciler devletin vergi almasının en önemli nedeni olarak, vatandaşlara hizmet sunmayı göstermiştir. Bu seçenek, vergiler ile kamu hizmetleri arasındaki bağlantının varlığını ortaya koymaktadır. Ayrıca ülkenin kalkınması, çeşitli hedefleri gerçekleştirmek ve harcamaları karşılamak gibi gösterilen diğer önemli nedenler de günümüzde devletin vergi alma nedenleri arasındadır. Toplanan vergilerin doğru yere harcanmadığı düşüncesi, öğrencilerin vergiyi olumsuz algılamasına neden olmaktadır. Buna göre, öğrenciler her ne kadar mali bağıntıdan (vergiler ile devletin sunduğu hizmetler arasındaki ilişkiden) haberdar olsa da, devletin bu bağıntıyı kurmadığını

“alınan vergiler doğru yere harcanmamaktadır” şeklinde ifade etmişlerdir. Ayrıca vergi sayısının ve vergisini ödemeyen mükelleflerin çok olduğu düşüncesi de öğrencilerin vergiye bakışını olumsuz etkilemektedir.

Vergi idaresi vergilerin toplanması üzerinde önemle durmaktadır. Yani vergiler ne kadar daha fazla ve az maliyetle toplanırsa vergilemede etkinlik sağlanmış olur şeklinde olaya bakmaktadır. Ancak vergi yükümlülerinin davranış tarzında verginin toplanması değil, bunun nereye sarf edildiği önemlidir ve etkilidir. Bu nedenle vergilerin nerelere ve nasıl harcandığının üzerinde önemle durulmalıdır. Çünkü vergi adalet ve eşitlik içinde toplansa bile, harcanırken denge bozulabilmekte ve kişisel arzular egemen olabilmektedir.

Vergilerin toplanması bir yana, yapılan kamu harcamalarının boyutu ve nerelere yapıldığı da önemlidir. Ülkemizde bütçe gelirlerinin çoğunluğunun faiz ödemelerine gitmesi ve kamu hizmetlerine çok az bir pay ayrılması terazinin bir tarafının (hizmet tarafının) çalışmadığının veya aksadığının bir göstergesidir. Bu nedenle vergiler ile kamu hizmetleri arasında var olan ilişkinin (mali bağlantının) somut olarak fiiliyata geçirilmesi ve vergilerin kendisinden beklenen fonksiyonu yerine getirmesi toplumda vergi bilincinin yerleşmesi açısından yerinde olacaktır. Bu noktada hem vergi yükümlülerinin, hem de devletin özveri göstermesi gerekmektedir. Nasıl ki vergi mükellefi ödemediği verginin hesabını veriyorsa, aynı şekilde vergileri doğru yerlere harcamayan ve kaynakları israf eden devletin de bunun hesabını vatandaşlarına vermesi gerekir.

Vergiye bakışla devlet örgütüne bakış özdeşleştirilmektedir. Bu nedenle vergilere karşı tepkilerin temelinde devlete karşı olan güvensizlik bulunmaktadır. Kişilerin siyasi iktidara güvenmemesi, vergilere karşı tepkiyi arttırmaktadır. Siyasi iktidar vatandaşların güvenini sağlayacak mali ve ekonomik reformlar gerçekleştirmeli ve bunların sonuçlarını vatandaşlar ile paylaşmalıdır. Gerçekten siyasi iktidara duyulan güven artarsa, vergilere karşı tepki de azalacak ve insanlar siyasi iktidarda güvendiği kişilerin olması nedeniyle daha kolay vergi vermeye razı olacaktır.

Öğrenciler insanların vergi verme nedeni olarak, daha çok vatandaşlık görevini ve devletin sunduğu hizmetlerin karşılığını göstermiştir. Diğer önemli neden olarak vergilerin zorunluluğunu ön plana çıkaran yasal zorunluluk gösterilmiştir. Ayrıca

öğrenciler insanların vergi borcundan kurtulmak için ve verginin ödenmemesi dolayısıyla ödeyecekleri cezalardan korktukları için vergi verdiklerini ifade etmiştir.

Öğrencilerin vergi vermeyenlere bakışının belirlenmesine yönelik yapılan anket ve mülakat çalışmalarının bulguları da birbiriyle örtüşmektedir. Buna göre, öğrencilerin önemli kısmı vergi vermeyenleri kötü bir vatandaş, hırsız olarak değerlendirirken; diğer kısmı kurnaz, normal bir vatandaş ve zeki olarak değerlendirmektedir.

Vergisini ödemeyenlere olumlu yaklaşmak bu konuda bilgi sahibi olmamaktan ileri gelmektedir. Çünkü vergisini ödemeyerek görünüşte kendi lehine davranan, vergilerin yükünü sadece vergisini ödeyenler üzerine yıkan, vergi gelirlerinin azalmasına yol açarak vergi yükünü ağırlaştıran ve istikrarsızlıklara yol açan kişi ya da kişileri taktir etmek veya onlara sempati duymak akıllı bir davranış değildir.

Türkiye’de vergiye karşı olumsuz bakışın önemli nedenlerinden birisi vergi kaçakçılığıdır. Çünkü vergi kaçakçılığı verginin yükünün sadece ödeyenler üzerinde kalmasına yol açarak vergi yükünü ödeyenler üzerinde ağırlaştırmaktadır. Ayrıca vergi kaçakçılığı sonucu, vergi gelirlerin yetersizliği nedeniyle mevcut vergilerin ağırlaştırılması veya yeni vergi yükümlülüklerinin getirilmesi; vergi ödeyen kişiler için vergi yükünün daha da ağırlaşması anlamına gelmektedir. Bu durum vergisini ödeyen kesimin devlete olan güvenini azaltacak, bu kesimi de vergi vermemeye doğru yöneltecek ve vergi alanındaki kayıt dışılık boyutunu artıracaktır.

Vergilere karşı olumsuz tepkilerin ortadan kaldırılması, kişilerin vergilere gönüllü uyumunun teşvik edilmesi ve gönüllü uyumu engelleyen faktörlerin ortadan kaldırılması için öncelikle kişilerin vergileri nasıl algıladıklarının tespit edilmesi gerekmektedir ve vergilere karşı olumsuz tutumların olması halinde bunların olumlu yönde değiştirilmesi için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Topluma vergilerin bütünüyle yük olmadığı, çeşitli şekillerde yararlanılan kamusal mal ve hizmetlerin bir bedeli olduğunun anlatılması, toplumun vergileri doğru algılamasını sağlayacaktır. Bu ise, vergi alanındaki kayıt dışı ekonominin azaltılması ve böylece vergi gelirlerinin artması bakımından önemlidir. Vergi gelirlerinin artması ise, mali ve ekonomik yönden güçlü bir devletin sağlayacağı olanaklardan (örneğin daha iyi eğitim, daha iyi sağlık hizmeti gibi) toplumun faydalanması anlamına gelmektedir.

Ayrıca anket çalışmasında öğrencilere anketteki sorular dışında vergi ile ilgili düşüncelerini ifade edebilecekleri belirtilmiştir. Öğrencilerin bazılarının verdiği cevaplar ilginçtir. Örneğin, ilköğretim 5. sınıftaki bir kız öğrenci vergi hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: *“Verginin niçin verildiğini bilmiyorum, ancak vergi vermenin kötü bir şey olduğunu düşünüyorum”*. Ayrıca aynı öğrenci Vergi sizce nedir? şeklindeki anket sorusuna *zorunlu borç* şeklinde cevap vermiştir.

İlköğretim 7. sınıftaki bir kız öğrencinin vergi hakkındaki düşünceleri şu şekildedir: *“Vergi vermeyen insanlara her zaman kötü gözle bakılamaz, çünkü ödeyecek durumu olmayabilir, diğer yandan bazı insanların ödeyecek durumu olup da vergi ödememesi asıl kötüdür”*. Ayrıca aynı öğrenci Vergi sizce nedir? şeklindeki anket sorusuna *devlete ödenen maaş* şeklinde cevap vermiştir.

İlköğretim 7. sınıftaki bir erkek öğrencinin vergi hakkındaki düşünceleri şu şekildedir: *“Türkiye’de çok fazla vergi alan kurum var. Bu durum insanların gelirini azaltıyor. Bu nedenle vergiler insanların gelirine göre ayarlanmalıdır”*. Ayrıca aynı öğrenci Vergi sizce nedir? şeklindeki anket sorusuna *devlete mecbur olarak verilen ücret* şeklinde cevap vermiştir.

Bir başka örnekte ise, ilköğretim 8. sınıftaki bir erkek öğrencinin vergi hakkındaki düşünceleri şu şekildedir: *“Vergi konusunda vatandaşlar ve öğrenciler mutlaka aydınlatılmalıdır”*. Ayrıca aynı öğrenci Vergi sizce nedir? şeklindeki anket sorusuna *para yatırmak* şeklinde cevap vermiştir.

Sonuç olarak, ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergileri nasıl algıladığı önemlidir. Küçük yaşta vergi konusunda edinilen bilgiler, ileride vergilere karşı gösterilecek tutum ve davranışların nedenlerinden birisi olabilir. Bu nedenle küçük yaşlarda çocuklara vergilerin önemi anlatılmalı ki, ileride vergi kaçakçısı olmasınlar veya bu yollara başvurmamasınlar. Bir başka ifadeyle vergi kaçakçısı biri durup dururken bu yollara başvurmamaktadır. Örneğin, küçük yaşlarda ailesinden, çevresinden veya çeşitli şekillerde edindiği bilgiler nedeniyle vergileri yanlış algılaması, ileride bu yollara başvurmaya yol açmaktadır.

Çalışmada ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergiyi doğru algılayamadıkları ve vergi konusunda algılama yanlışlarının olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin vergiyi algılamalarını etkileyen sosyal faktörlerin başında aile ve iletişim araçları gelmektedir.

Buradan hareketle çalışmaya ilişkin bazı önerilerde bulunulabilir. Birincisi, ilköğretim okullarında vergi konusunun işleyiş biçimine ilişkindir. Buna göre, ilköğretim ders kitaplarında ve derslerde vergi konusunda anlatılanlar mutlaka sınırlı olacaktır. Ancak vergiler ile kamu hizmetlerinin arasındaki bağlantının öğrencilere görsel olarak anlatılması onların vergiyi algılamasını olumlu yönde etkileyebilecek ve vergilerin önemi akılda daha kalıcı olabilecektir. Ayrıca ders konusu dışında örneğin vergi haftasında öğrencilere görsel materyaller kullanılarak vergilerin önemi anlatılabilir. Bu bir tiyatro gösterisi biçiminde de olabilir. Örneğin daha iyi eğitim hizmeti, daha iyi sağlık hizmeti almak için vergi veren; bu hizmetlerden yararlanamayan veya düşük kalitede yararlanan için vergi vermeyen bir kişilik karakterize edilebilir. Yine ilköğretim öğrencilerine ders kitaplarının devlet tarafından bedava dağıtılması ile vergiler arasında bir ilişki kurularak da öğrencilere vergilerin önemi anlatılabilir.

İkincisi, akademisyenlere yöneliktir. Üniversitelerin özellikle maliye bölümleri vergiler ile kamu hizmetleri arasında bağlantı kuran ve vergilerin önemini anlatan görsel programlar hazırlayabilirler ve bu görsel programları ilköğretim okullarında ilköğretim öğrencilerine yönelik sunabilirler. Ayrıca araştırmanın bulgularından yararlanarak ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergiyi doğru algılayabilmeleri için bazı yöntemler geliştirebilirler. Bu konuda anket çalışması yapabilirler.

Üçüncüsü, basın gibi görsel kuruluşlara yöneliktir. TV programlarında vergiler ile kamu hizmetleri arasında bağlantı kuran gösterilere yer verilebilir. Örneğin daha iyi eğitim hizmeti, daha iyi sağlık hizmeti almak için vergi veren; bu hizmetlerden yararlanamayan veya düşük kalitede yararlanan için vergi vermeyen bir kişilik karakterize edilebilir. Bu ailelerin de bu konuda bilinçlendirilmeleri doğrultusunda çocukların vergiyi doğru algılamaları üzerinde olumlu etki yapacaktır. Çünkü araştırmanın bulgularına göre öğrencilerin vergiyi algılamaları üzerinde iletişim araçları ve ailenin etkisi yüksek bulunmuştur. Bu nedenle sadece okullarda vergilerin önemini belirten görsel materyaller öğrencilerin vergiyi doğru algılamaları üzerinde yetersiz olabilir. Bununla birlikte okullarda yapılacak görsel materyaller iletişim araçlarıyla da desteklenmelidir.

Dördüncüsü, devlete özellikle vergi idaresine yöneliktir. Devlet (özellikle vergi idaresi) yapılan bu programlara hem maddi olarak destek vermeli ve bu yolla bu programları teşvik etmeli, hem de bu programları vergi politikalarıyla yıpratmamalıdır.

Sonuç olarak vergi alanındaki kayıt dışı ekonominin azaltılması yollarından birisi, ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergi konusundaki algılama yanlışlarının düzeltilmesi ve böylece ileride bu yollara başvurmalarının önlenmesidir. Bu amaçla, üniversitelerin özellikle maliye bölümleri, vergiler ile kamu hizmetleri arasında bağlantı kuran programları ilköğretim okullarında görsel materyaller eşliğinde sunabilirler. Ayrıca bu programlar iletişim araçlarıyla da desteklenebilir. Örneğin, TV programlarında daha iyi eğitim, daha iyi sağlık hizmeti için vergi veren; bu hizmetlerden yararlanamayan için vergi vermeyen bir karakter canlandırılabilir. İletişim araçları, ailelerin ve bu yolla çocukların bu konuda bilinçlendirilmelerine katkı sağlayacaktır. Ayrıca devletinde (özellikle vergi idaresinin) yapılan bu programları maddi olarak desteklemesi, teşvik etmesi ve vergi politikalarıyla yıpratmaması gerekmektedir.

Araştırmanın bulguları, ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergi konusundaki algılama yanlışlarının düzeltilmesinde kullanılacak yöntemlerin geliştirilmesinde yol gösterici olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Abdurrahman (1997), *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, Geliştirilmiş 6. Baskı, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can (2002), “Vergi Psikolojisinin Önemi, Vergiler ve Mükelleflerin Psikolojik Tutumları, Vergilere Karşı Gösterilen Aktif ve Pasif Tepkiler”, <http://www.canaktan.org.tr/ekonomi/kamu-maliyesi/vergi-psiko/anasayfa-psiko.htm>, (20.06.2005).
- Aktan, Coşkun Can; Dileyici, Dilek ve Özgür Saraç (2002), *Vergi, Zulüm ve İsyân*, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Allingham, M.G. ve Sandmo, A. (1972), “Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis”, *Journal of Public Economics*, Cilt 1, ss. 323-338.
- Altunışık, Remzi; Coşkun, Recai; Bayraktaroğlu, Serkan ve Engin Yıldırım (2004), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Sakarya Kitabevi, Geliştirilmiş 3. Baskı, Sakarya.
- Andreoni, J., Erard, B. ve Feinstein, J. (1998), “Tax Compliance”, *Journal of Economic Literature*, Sayı XXXVI.
- Baldry, J. C. (1986), “Tax Evasion is not a Gamble: A Report on Two Experiments”, *Economics Letters*, Cilt 22, ss. 333-335.
- Batirel, Ömer Faruk (1996), “Vergi Kaçakçılığı ve Vergiye Gönüllü Uyum”, *Vergi Dünyası*, Sayı 175, s. 52-55.
- Baymur, Feriha (1976), *Genel Psikoloji*, 3. Baskı, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul.
- Bayraklı, Hasan Hüseyin; Saruç, Naci Tolga ve İsa Sağbaş (2004a), Vergi Kaçakçılığını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçakçılığını Önleme Yöntemleri, 19. Ulusal Maliye Sempozyumunda Sunulan Bildiri, Antalya.

- Bayraklı, Hasan Hüseyin; Sağbaş, İsa ve Lütfi Ural (2004b), “Vergi Kaçırma Eğilimini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi: Uşak İli Örneği”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. VI, S. 1, s. 197-214.
- Blumenthal, M. ve Slemrod, J. (1992), “The Compliance Cost of the U.S. Individual Income Tax System: A Second Look After Tax Reform”, *National Tax Journal*, Sayı XLV, No: 2, ss. 185-201.
- Crane, S.E. ve Nourzad, F. (1990), “Tax Rates and Tax Evasion: Evidence From California Amnesty Data”, *National Tax Journal*, Sayı XLIII, No: 2, ss. 188-199.
- Çelikkaya, Ali (2002), “Mükelleflerin Vergiye Gönüllü Uyumunu Etkileyen Faktörler”, *E-Akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Sayı: 5, http://www.e-akademi.org/makaleler/acelikkaya_1.htm, (20.06.2005).
- Çenge, Zekayi (2004), “KPSS 1 İktisat-Maliye (Maliye, Üçüncü Kitap, Kamu Gelirleri)”, *Murat İnsan Kaynakları Yayınları*.
- Çiftçi, Orhan (2001), *Toplumbilim*, 2. Baskı, Trabzon.
- De Juan, A., Lasheras, M.A. ve Mayo, R. (1994), “Voluntary Tax Compliant Behavior of Spanish Income Tax Payers”, *Public Finance*, Cilt 49 (Supplement), ss. 90-105.
- Demir, İhsan Cemil (1999), *Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Davranışları: Afyon İli Anket Çalışması*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Devrim, Fevzi (1999), *Kamu Maliyesine Giriş*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Üçüncü Baskı, İzmir.
- Devrim, Fevzi; Tekir, Sabri ve Mustafa Şirin (1981), *Vergi Psikolojisi (Ders Notları)*, İzmir.
- Doğan, Bilal (1993), “Vergi Psikolojisi ve Vergiye Karşı Psikolojik Tutumun Sonuçları”, *Vergi Raporu, Vergi Kontrol Memurları Derneği*, Yıl: 1, Sayı: 6, s. 14-21.
- Doğanyığıt, Sadettin (1993), “Vergi Kaybının Önlenmesinde Mükellefle Olan İlişkilerin Önemi”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 13, s. 36-39.

- Dönmez, Recai (1992), Teoride ve Uygulamada Vergi Afları, *Anadolu Ü. Yayın No: 557*, Eskişehir.
- Dubin, J.A. ve Wilde, L.L. (1988), “An Empirical Analysis of Federal Income Tax Auditing and Compliance”, *National Tax Journal*, Sayı XLI, No: 1, ss. 61-73.
- Edizdoğan, Nihat (1998), *Kamu Maliyesi 2*, Ekin Kitabevi Yayınları, 4. Baskı, Bursa.
- Ekiz, Durmuş ve Yavuz Akbaş (2005), “İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Astronomi İle İlgili Kavramları Anlama Düzeyi ve Kavram Yanılgıları”, *Milli Eğitim*, Sayı: 165, Kış, s. 61-78.
- Erdem, Metin; Şenyüz, Doğan ve İsmail Tatlıoğlu (1998), *Kamu Maliyesi*, Ekin Kitabevi Yayınları, İkinci Baskı, Bursa.
- Erginay, Akif (1985), *Kamu Maliyesi*, Gözden Geçirilmiş ve İşlenmiş 11. Baskı, Ankara.
- Gerçek, Adnan ve Mehmet Yüce (1998), Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımı Açısından Türk Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, Bursa.
- Grasmick, H. ve Bursik, R. (1990), “Conscience, Significant Others and Rational Choice: Extending the Deterrence Model”, *Law and Society Review*, Cilt 24 (3), ss. 837-861.
- Grasmick, H.G. ve Green, D.E. (1980), “Legal Punishment, Social Disapproval and Internalization as Inhibitors of Illegal Behavior”, *The Journal of Criminal Law and Criminology*, Cilt 71 (3), ss. 325-335.
- Grasmick, H.G. ve Scott, W.J. (1982), “Tax Evasion and Mechanisms of Social Control: A Comparison with Grand and Petty Theft”, *Journal of Economic Psychology*, Cilt 2, ss. 213-230.
- Güneş, İsmail Hakkı (2003), “Vergi Kültürü, Verginin Kutsallığı”, *Dünya*, <http://www.malihaber.com/modules.php?name=Encyclopedia&op=content&tid=29936>, (20.06.2005).
- Hançerlioğlu, Orhan (1999), *Ekonomi Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 8. Basım, İstanbul.
- Herekman, Aykut (1989), *Kamu Maliyesi (Genel Vergi Kuramı)*, Sevinç Matbaası, Cilt II, Ankara.

- Kıldış, Yusuf (2000), “Kayıt Dışı Ekonominin Ulusal-Uluslar Arası Boyutu ve Çözüm Önerileri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt II, Sayı:2, <http://www.sbe.deu.edu.tr/yayinlar/dergi/dergi05/kildis.htm>, (20.06.2005).
- Kılıç, Seçkin (2004), “Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Faktörler”, *Vergi Raporu, Vergi Denetmenleri Derneği*, Sayı: 68, s. 81-90.
- Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, *Vergi İstatistikleri*, <http://www.gelirler.gov.tr/gelir2.nsf>, (20.06.2005).
- Maliye Bakanlığı Hatay Defterdarlığı, <http://www.maliye.gov.tr/defeterdarliklar/hatay/vergigel.htm>, (20.06.2005).
- Muter, Naci; Sakınç, Süreyya ve Kemal Çelebi (1993), *Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışları Araştırması*, Celal Bayar Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, Manisa.
- Nadaroğlu, Halil (1998), *Kamu Maliyesi Teorisi*, Beta Yayınları, Gözden Geçirilmiş ve Düzeltilmiş 10. Baskı, İstanbul.
- Nirun, Nihat; Öner, Alev ve Nurten Baykurt (1989), *Sosyoloji III*, Üçüncü Baskı, İstanbul.
- Orviska, M. ve Hudson, J. (2002), “Tax Evasion, Civic Duty and the Law Abiding Citizen”, *European Journal of Political Economy*, Cilt 19, ss. 83-102.
- Öncel, Yenal (1974), *Vergiye Karşı Tepkiler ve Türkiye’de Vergi Kaçakçılığı*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Özbaydar, Sabri (1986), *Psikoloji*, Altın Kitaplar Yayınevi, 17. Baskı, İstanbul.
- Pehlivan, Osman (2000), *Kamu Maliyesi*, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Pehlivan, Osman (2003), *Vergi Hukuku, Genel İlkeler ve Türk Vergi Sistemi*, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Pommerehne, W.W. ve Schneider, F. (1978), “Fiscal Illusion, Political Institutions, and Local Public Spending”, *Kyklos*, Vol.31, s. 381-408.

- Reynaud, P.L. (1955), *Vergi Karşısında Mükellefin Ruh Haleti*, (Çev: Celal ERÇOKLU), Maliye Vekaleti Tetkik Kurulu Neşriyatı, No: 1955-56/66, İdeal Matbaası, Ankara.
- Sağbaş, İsa (2003), “Kamu Tercih Teorisi ve Türkiye’de Yerel Vergilerin Algılanması”, *Amme İdaresi Dergisi*, C.: 36, S.: 1, s. 169-178.
- Saruç, Naci Tolga (2003), “Vergi Etiğinin Vergi Kaçırma Üzerindeki Etkisi: Deney ve Anket Yöntemiyle Yapılan Bir Araştırma”, *Vergi Sorunları*, S. 176, s. 156-166.
- Schmölders, G. (1976), *Genel Vergi Teorisi*, (Çev.: Salih TURHAN), Gözden Geçirilmiş İlaveli Dördüncü Baskı, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Fakülteler Matbaası, İstanbul.
- Scholz, J.K. (1994), “The Earned Income Tax Credit: Participation, Compliance and Antipoverty Effectiveness”, *National Tax Journal*, Sayı XLVII, No: 1, ss. 63-82.
- Scott, W. ve Grasmick, H. (1981), “Deterrence and Income Tax Cheating: Testing Interaction Hypotheses in Utilitarian Theories”, *Journal of Applied Behavioral Science*, Cilt 17, ss. 395-408.
- Song, Y.D. ve Yarbrough, T.E. (1978), “Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey”, *Public Administration Review*, Cilt 38, ss. 442-452.
- Spicer, M.W. ve Lundstedt, S.B. (1976), “Understanding Tax Evasion”, *Public Finance*, Cilt 31 (2), ss. 295-305.
- Şenyüz, Doğan (1992), “Maliye Mükellef İlişkilerinde Karşılaşılan Sorunlar”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 7, s. 17-24.
- Şenyüz, Doğan (1995), *Vergilendirmede Yükümlü Psikolojisi*, Bursa.
- Tittle, C.R. (1980), *Sanctions and Social Deviance: The Question of Deterrence*, Praeger Publishers, New York.
- Turhan, Salih (1987), *Vergi Teorisi ve Politikası*, Der Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1999), *Alfa Yayınları*, İstanbul.
- Uçak, Cemalettin (1997), “Vergilendirme Psikolojisi”, *Vergi Dünyası*, Sayı 189, s. 13-37.

- Varma, K.N. ve Doob, A.N. (1998), “Deterring Economic Crimes: The Case of Tax Evasion”, *Canadian Journal of Criminology*, Cilt 40 (2), ss. 165-184.
- Vogel, K.R. (1974), “Taxation and Public Opinion in Sweden: An Interpretation of Recent Survey Data”, *National Tax Journal*, Cilt 27 (4), ss. 499-513.
- Wenzel, M. (2003), “An Analysis of Norm Processes in Tax Compliance”, *Journal of Economic Psychology*, Forthcoming.
- Yergi, Cahit (2001), *Vergi Kim Ödüyor? Kim Kaçırıyor? Kim Yakınıyor?*, Gözlem Yayıncılık, Ankara.
- Yılmaz, Hakan (1996), “Türkiye’de Vergi Yapısı ve 1980’den Sonra Sektörel Vergi Yüklerinin Gelişimi”, *DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) Uzmanlık Tezi*, <http://ekutup.dpt.gov.tr/vergi/yilmazh/vergi1.doc>, (20.06.2005).
- Yörük, Reşat (2005), “Vergi Mükellefinin ‘Dini Bütünü’ Makbul”, *Milliyet Ekonomi Kulisi*, <http://www.milliyet.com.tr/ege/yazyoruk.html>, (20.06.2005).

EKLER

EK 1. PİLOT ÇALIŞMA

- 1- Yaşınız.....(.....)
- 2- Cinsiyetiniz.....a) Erkek b) Kız
- 3- Eğitim düzeyiniz.....a) İlköğretim 3-4 b) İlköğretim 5-6 c) İlköğretim 7-8
- 4- Ailenizin yaklaşık 1 aylık geliri (milyon TL=YTL)
 - a) 500 milyon TL'den az (500 YTL'den az)
 - b) 500 milyon TL - 1 milyar TL (500 YTL – 1 000 YTL)
 - c) 1 milyar TL'den fazla (1 000 YTL'den fazla)
- 5- Evinizde bilgisayar var mı?
 - a) Evet b) Hayır
- 6- Kaç kardeşiniz?
- 7- Kardeşlerinizin eğitim düzeyi nedir?

.....
- 8- Babanızın eğitim düzeyi nedir?
 - a) Okur/ yazar değil b) İlkokul c) Ortaokul/ lise d) Üniversite/ Lisans üstü
- 9- Babanız çalışıyor mu?
 - a) Evet b) Hayır c) Emekli d) Babam yok
- 10- Babanız çalışıyorsa mesleği nedir?
 - a) İşçi b) Serbest Meslek c) Memur d)
- 11- Annenizin eğitim düzeyi nedir?
 - a) Okur/ yazar değil b) İlkokul c) Ortaokul/ lise d) Üniversite/ Lisans üstü
- 12- Anneniz çalışıyor mu?
 - a) Evet b) Hayır c) Emekli d) Annem yok

A

- 1- Vergi kelimesini hayatınızda hiç duydunuz mu? a) Evet b) Hayır
- 2- Duyduysanız ilk nerede duydunuz?.....
- 3- Vergi sizce nedir?.....
- 4- Okulunuzda vergi konusunda size herhangi bir bilgi verildi mi?
.....
- 5- Size derslerde vergi ile ilgili bilgi verilmesini ister misiniz?
.....
- 6- Alışverişlerinizde fiş alıyor musunuz? a) Evet b) Hayır c) Ara sıra
- 7- Fiş almamak sizce doğru mudur?
.....
- 8- Sizce fiş almanın önemi nedir?
.....
- 9- Sizce okulunuzun giderleri (elektrik, su, öğretmen maaşları, hademe ücretleri gibi) hangi kaynaklardan karşılanıyor?
a) Vergi b) Borç c) Bağış d)
- 10- Sizce Belediyelerin sunduğu hizmetler (su, kanalizasyon, çöp toplama gibi) hangi kaynaklardan karşılanıyor?
a) Vergi b) Borç c) Bağış d)
- 11- Sizce Devletin sunduğu hizmetler (güvenlik, eğitim, sağlık gibi) hangi kaynaklardan karşılanıyor?
a) Vergi b) Borç c) Bağış d)

B

1- İnsanların vergi vermelerinin nedeni sizce nedir?

- a) Cezalardan korktukları için, c) Borcundan kurtulmak için,
 b) Yasal bir zorunluluk olduğu için, d) Devletin sunduğu hizmetlerin karşılığı olarak,
 e)

2- Vergisini ödeyen birisi sizce nasıl biridir?

- a) Dürüst b) Zeki c) Kurnaz d) Kötü bir vatandaş e) Hırsız f).....

C

1- Vergi vermeyen insanları doğru buluyor musunuz?

2- Cevabınız evetse, sizce insanlar neden vergi vermek istemezler? (birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- a) Sürekli vergi alındığı için, d) Alınan vergiler doğru yere harcanmadığı için,
 b) Vergiler çok yüksek olduğu için, e) Çok sayıda vergi olduğu için,
 c) Vergisini ödemeyenlerde olduğu için, f)

3- Sizce vergisini ödeyenle, ödemeyen arasındaki fark nedir?

.....

4- Vergisini ödemeyen birisi sizce nasıl biridir?

- a) Dürüst b) Zeki c) Kurnaz d) Kötü bir vatandaş e) Hırsız f).....

EK 2. ANKET FORMU

Not: Sevgili öğrenciler, “çocukların vergiyi algılaması” ile ilgili bir araştırma yapmaktayım. Bu araştırmada anket yöntemi kullanılmıştır. Bu ankette yer alan sorulara vereceğiniz cevaplarınız ve vergiyle ilgili düşünceleriniz sadece bilimsel çalışmalarda kullanılacaktır. Kesinlikle düşünceleriniz açıklanmayacaktır.

Dikkat: Anketin geçerli olabilmesi ve sağlıklı sonuç vermesi için, size uygun olan soruları **kendi düşünceleriniz** doğrultusunda cevaplayınız ve **soruları boş bırakmayınız !**

- 1- Yaşınız.....(.....)
- 2- Cinsiyetiniz.....a) Erkek b) Kız
- 3- Eğitim düzeyiniz.....İlköğretim a) 3 b) 4 c) 5 d) 6 e) 7 f) 8
- 4- Ailenizin yaklaşık 1 aylık geliri (milyon TL=YTL)
 - a) 500 YTL’ den az c) 1.001 YTL – 2.000 YTL e) 3.000 YTL’ den fazla
 - b) 500 YTL – 1.000 YTL d) 2.001 YTL – 3.000 YTL
- 5- Babanız çalışıyor mu?
 - a) Evet b) Hayır c) Emekli d) Babam yok
- 6- Babanız çalışıyorsa mesleği nedir?
 - a) İşçi b) Memur c) Serbest Meslek (Avukat, Doktor vb.) d) Tüccar e) Çiftçi
 - f) Esnaf-zanaatkar g) Öğretmen h)
- 7- Babanızın eğitim düzeyi nedir?
 - a) Okur/ yazar değil b) İlkokul c) Ortaokul d) Lise e) Meslek yüksek okulu
 - f) Üniversite
- 8- Anneniz çalışıyor mu?
 - a) Evet b) Hayır c) Emekli d) Annem yok
- 9- Annenizin eğitim düzeyi nedir?
 - a) Okur/ yazar değil b) İlkokul c) Ortaokul d) Lise e) Meslek yüksek okulu
 - f) Üniversite

- A)** 1- Vergi kelimesini hayatınızda hiç duydunuz mu? a) Evet b) Hayır
 2- Duyduysanız ilk nerede duydunuz?.....
 3- Vergi sizce nedir?.....
- B)** 1- Alışverişlerinizde fiş alıyor musunuz? a) Evet b) Hayır c) Ara sıra
 2- Fiş **almamak** sizce doğru mudur? a) Doğru b) Doğru değil
 3- Sizce fiş almanın önemi nedir? (neden fiş alırsınız?)
 a) Aldığımız eşyaların fiyatını öğreniriz,
 b) Topladığımız fişler karşılığında para alırız,
 c) Devletin vergi toplamasına yardımcı oluruz,
 d) Vergi verme ödevimizi yerine getiririz,
 e) Bilmiyorum
- C)** 1- Sizce okulunuzun giderleri (elektrik, su, öğretmen maaşları, hademe ücretleri gibi) hangi kaynaklardan karşılanıyor?
 a) Vergi b) Borç c) Bağış d) e) Bilmiyorum
 2- Sizce Belediyelerin sunduğu hizmetler (su, kanalizasyon, çöp toplama gibi) hangi kaynaklardan karşılanıyor?
 a) Vergi b) Borç c) Bağış d) e) Bilmiyorum
 3- Sizce Devletin sunduğu hizmetler (güvenlik, eğitim, sağlık gibi) hangi kaynaklardan karşılanıyor?
 a) Vergi b) Borç c) Bağış d) e) Bilmiyorum
- D)** 1- İsim olarak en çok duyduğunuz vergi türü aşağıdakilerden hangisidir? (birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)
 a) Gelir Vergisi, d) Veraset ve İntikal Vergisi, g) Çevre Temizlik Vergisi
 b) Kurumlar Vergisi, e) Motorlu Taşıtlar Vergisi h) Damga Vergisi
 c) Katma Değer Vergisi f) Emlak Vergisi ı) Hiçbirini Duymadım

- E)** 1- Devletin vergi almasının nedeni sizce nedir? (birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)
- a) Vatandaşlara hizmet sunmak, e) Kişileri cezalandırmak,
 b) Harcamalarını karşılamak, f) Kişilerin kanunlara uymalarını sağlamak,
 c) Çeşitli sosyal, ekonomik, siyasal hedeflerini gerçekleştirmek g) Herhangi bir nedeni yok
 d) Ülkenin kalkınmasını sağlamak, h)
- 2- Devletin vergi almasını doğru buluyor musunuz? a) Evet b) Hayır c) Kararsızım
- 3- Cevabınız hayırsa, devletin vergi almasını **neden doğru bulmuyorsunuz?** (birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)
- a) Vergiler çok yüksek olduğu için, d) Sürekli vergi alındığı için,
 b) Vergisini ödemeyenlerde olduğu için, e) Çok sayıda vergi olduğu için,
 c) Alınan vergiler doğru yere harcanmadığı için, f)
- F)** 1- İnsanların vergi vermelerinin nedeni sizce nedir? (birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)
- a) Cezalardan korktukları için, d) Devletin sunduğu hizmetlerin karşılığı olarak,
 b) Yasal bir zorunluluk olduğu için, e) Vatandaşlık görevi olduğu için,
 c) Borcundan kurtulmak için, f)
- 2- Vergisini ödeyen birisi sizce nasıl biridir?
- a) Dürüst b) Sorumluluk sahibi c) Vatansever d) Kötü bir vatandaş e) Hırsız
 f).....
- 3- Siz olsanız, vergi vermek ister misiniz? a) Evet b) Hayır c) Kararsızım
- 4- Vergisini **ödemeyen** birisi sizce nasıl biridir?
- a) Normal bir vatandaş b) Zeki c) Kurnaz d) Kötü bir vatandaş e) Hırsız
 f).....
- 5- Size vergi ile ilgili bilgi verilmesini ister misiniz? a) Evet b) Hayır

Not: Anketteki sorular dışında vergi ile ilgili düşüncelerinizi, arka sayfaya yazabilirsiniz.

EK 3. MÜLAKAT SORULARI

- 1- Vergi denince aklımıza ne geliyor? Vergiyi kim alır? Vergiyi kimler öder?
- 2- Vergi niçin alınmaktadır? Alınan vergiler ile neler yapılır? (Nerelere harcanır?) Vergi ödenmezse ne olur?
- 3- Vergi vermek isteğe bağlı mıdır, yoksa zorunlu mudur? Zorunlu ise, bu zorunluluk nereden kaynaklanıyor? (Neden zorunludur?)
- 4- Devletin sunduğu (eğitim, sağlık, iç güvenlik, savunma, adalet, ulaştırma, bayındırlık vs.) hizmetler ile toplanan vergiler arasında bir bağlantı var mıdır? Varsa nasıl bir bağlantı vardır?
- 5- Bu bağlantı ülkemizde işliyor mu? (Yani devlet tarafından toplanan vergilerin topluma hizmet olarak geri döndüğüne katılıyor musunuz?) Neden?
- 6- Vergi vermeyen insanları nasıl değerlendiriyorsunuz? Böyle yapmaları doğru mudur? Neden?
- 7- Vergi vermediğiniz zaman suçluluk duyar mısınız? Neden?
- 8- Diğer suçlarla karşılaştırıldığında (hırsızlık, alkollü araba kullanımı, cinayet vs.) vergi kaçaklığı suçunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Toplumsal tepki gösterilmeli midir?

**EK 4. AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ
BİLİMLER FAKÜLTESİ MALİYE BÖLÜM BAŞKANLIĞI'NIN
AFYONKARAHİSAR VALİLİĞİ İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ'NDEN
ANKET ÇALIŞMASININ İLKÖĞRETİM OKULLARINDA
YAPILMASINA İLİŞKİN YAZILI İSTEM BELGESİ**

T.C

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Maliye Bölüm Başkanlığı

Sayı : B.30.2.AKÜ.0.22.00.00/500/ 71

07/06/2005

Konu:

İLGİLİ MAKAMA

Anabilimdalımız yüksek lisans öğrencisi Adem BAŞOĞLU, “ Çocukların Vergi Algılaması konusunda yüksek lisans tezi hazırlamaktadır. Bu amaçla okulunuzda anket yapma istemektedir. Gerekli iznin verilmesi hususunu bilgilerinize arz/rica ederim.

Yrd. Doç. Dr. İsa SAĞBAŞ
Bölüm Başkan Yardımcısı

Ahmet Necdet Sezer kampüsü Eğitim B Blok Gazlıgöl yolu 03200 Afyonkarahisar
Telefon: (0 272) 228 12 92 (201-204) Faks: (0 272) 228 12 92 (267)
e-posta: www.ubf@aku.edu.tr web: www.aku.edu.tr/iibf

Not : Bu belgenin aslı tezin yazarındadır.

**EK 5. AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ
BİLİMLER FAKÜLTESİ MALİYE BÖLÜM BAŞKANLIĞI'NIN
YAZILI İSTEMİ ÜZERİNE AFYONKARAHİSAR VALİLİĞİ İL
MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN ANKET ÇALIŞMASININ
YAPILMASINI UYGUN GÖRÜŞÜNE VE AFYONKARAHİSAR
VALİLİĞİ'NİN OLURUNA İLİŞKİN YAZILI BELGE**

T.C.
AFYONKARAHİSAR VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

SAYI : B.08.4.MEM.04.03.00.06/
KONU : Anket.

02348 *03.02.2006

VALİLİK MAKAMINA
AFYONKARAHİSAR

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Adem BAŞOĞLU' nun İlimiz Merkez Hüseyin Sümer İlköğretim Okulu, Gedik Ahmet Paşa İlköğretim Okulu ve Atatürk İlköğretim Okulu öğrencilerine yönelik "Çocukların Vergi Algılaması" konulu anket çalışması yapma isteğine dair Rektörlüğün 07.06.2005 tarih ve 71 sayılı yazısı ekte sunulmuş olup, anketin yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde, tensiplerinize arz ederim.

Hidayet YILDIRIM
İl Millî Eğitim Müdürü V.

OLUR
03/02/2006

Ramazan TURKAN
Defterdar
Vali a.
Vali Yardımcısı

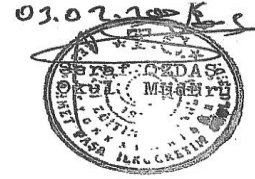
Not : Bu belgenin aslı tezin yazarındadır.

**EK 6. AFYONKARAHİSAR VALİLİĞİ İL MİLLİ EĞİTİM
MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN ANKET ÇALIŞMASININ YAPILMASINI
UYGUN GÖRÜŞÜNE VE AFYONKARAHİSAR VALİLİĞİ'NİN
OLURUNA İLİŞKİN YAZILI BELGEYE GÖRE ANKET
ÇALIŞMASI YAPILAN OKULLARIN MÜDÜRLERİNİN ANKETİN
BELİRTİLEN TARİHLERDE OKULLARINDA YAPILDIĞINA
İLİŞKİN VERDİKLERİ İMZALI BELGELER**

**T.C.
AFYONKARAHİSAR VALİLİĞİ
GEDİK AHMET PAŞA İLKÖĞRETİM OKULU MÜDÜRLÜĞÜ**

Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün uygun görüşleri ve Afyonkarahisar Valiliği'nin 03.02.2006 tarih ve 02348 sayılı olurları ile okulumuzda anket uygulamasına izin verilen Adem BAŞOĞLU 11.10.2005 tarihinde "Çocukların Vergi Algılaması" konulu anketi okulumuzda ilköğretim 3., 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıflardan oluşan toplam 60 öğrenci ile yapmıştır.

Bu belge ilgilinin isteği üzerine tarafımdan düzenlenmiştir.

**T.C.
AFYONKARAHİSAR VALİLİĞİ
HÜSEYİN SÜMER İLKÖĞRETİM OKULU MÜDÜRLÜĞÜ**

Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün uygun görüşleri ve Afyonkarahisar Valiliği'nin 03.02.2006 tarih ve 02348 sayılı olurları ile okulumuzda anket uygulamasına izin verilen Adem BAŞOĞLU 12.10.2005 tarihinde "Çocukların Vergi Algılaması" konulu anketi okulumuzda ilköğretim 3., 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıflardan oluşan toplam 60 öğrencinin katılımı ile yapmıştır.

Bu belge ilgilinin isteği üzerine tarafımdan düzenlenmiştir.

Not : Bu belgelerin aslı tezin yazarındadır.

T.C.
AFYONKARAHİSAR VALİLİĞİ
ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU MÜDÜRLÜĞÜ

Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün uygun görüşleri ve Afyonkarahisar Valiliği'nin 03.02.2006 tarih ve 02348 sayılı olurları ile okulumuzda anket uygulamasına izin verilen Adem BAŞOĞLU 13.10.2005 tarihinde "Çocukların Vergi Algılaması" konulu anketi okulumuzda ilköğretim 3., 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıflardan oluşan toplam 60 öğrencinin katılımı ile yapmıştır.

Bu belge ilgilinin isteği üzerine tarafımızdan düzenlenmiştir.

Not : Bu belgenin aslı tezin yazarındadır.